

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

**ARAP DİLİNDE EKLER
-YAPIM, ÇEKİM VE ŞEKİL EKLERİ-**

EMİNE MERVE AYTEKİN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA / 2021

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**ARAP DİLİNDE EKLER
-YAPIM, ÇEKİM VE ŞEKİL EKLERİ-**

Emine Merve AYTEKİN

Danışman: Prof. Dr. Musa ALP

Jüri Üyesi: Prof. Dr. Muna YÜCEOL ÖZEZEN

Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Üzeyir TUNA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA/ 2021

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne;

Bu çalışma, jürimiz tarafından Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalında
YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Musa ALP
(Danışman)

Üye: Prof. Dr. Muna YÜCEOL ÖZEZEN

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Üzeyir TUNA

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

.../.../2021

Prof. Dr. Serap ÇABUK

Enstitü Müdürü

NOT: Bu tezde kullanılan ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil
ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri
Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ETİK BEYANI

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. 04/08/2021

Emine Merve AYTEKİN

ÖZET

ARAP DİLİNDE EKLER -YAPIM, ÇEKİM VE ŞEKİL EKLERİ-

Emine Merve AYTEKİN

Yüksek Lisans Tezi, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Danışman: Prof Dr. Musa ALP

Ağustos 2021, 90 sayfa

Arapça iç bükümlü bir dil olarak Türkçe gibi sondan eklemeli dillerden farklı sözcük türetme yollarına sahiptir. Arapçada sözcükler türetilme açısından müştak ve camid olarak ikiye ayrılır. Müştak sözcüklerin kalıpları bilinir. Bu kalıpların çokluğundan dolayı eklerin yerleri ve sayıları ancak özel bir çalışma ile bilinebilir. Üç bölümden oluşan bu çalışmada müştak kelimelerin aldıkları ekler tespit edilerek yapım, çekim ve şekil ekleri şeklinde sınıflandırılmıştır.

Dilcilerin çoğunluğa göre Arapça asıllı isim ve fillerin kökü üç harflidir. Bu üç kök harfin önüne, içine ya da sonuna bir ya da aynı anda birden çok yapım eki getirilerek mastar, ism-i fâil, ism-i mekân gibi yeni isimler türetilir. Aynı yol ile üç harfli bir fiilden geçişlilik, dönüşlülük, mübâlağa gibi farklı anlamlar ifade eden yeni fiiller türetilir.

Çekim ekleri kelimenin kök anlamında herhangi bir değişiklik yapmaz. Bu ekler eklendikleri kelimeleri sayı, cinsiyet, zaman, belirlilik gibi yönlerini ifade ederler.

Arapçada eklendikleri kelimelere nitelik ve nicelik yönünden herhangi bir etkide bulunmayan şekil ekleri vardır. Hatta çoğu sadece yazıda bulunur, telaffuz edilmezler.

Arapça adedi bir ila üç arasında değişen sözcüğün başına, ortasına ve sonuna ek alabilen bir dildir. Tespit edilen bu ekler şöyle sıralanabilir: isim yapım ekleri; /elif, ÷/ta, م/mim, ن/nun, و/vav, ي/ya, şedde, fiil yapım ekleri; /elif, ب/ba, ت/ta, ما/ma, ن/nun, ayne'l fiil harfinin tekrarı, س/sin, şedde, و/vav, ي/ya, isim çekim ekleri; /elif, ء/hemze, ء/elif-i memdude, ي/elif-i maksura, ÷/ta, ل/lam, م/mim, ن/nun, şeddeli nun/نْ, şedde, و/vav, ي/ya, fiil çekim ekleri; /elif, ت/ta, ن/nun, م/mim, ن/nun, şeddeli nun/نْ, و/vav, ي/ya, isim şekil ekleri; /elif, و/vav, ي/ya fiil şekil ekleri; /elif, ن/nun و/vav.

Anahtar Kelimeler: Arapça, Ekler, Yapım Eki, Çekim Eki, Şekil Eki.

ABSTRACT

SUFFIXES IN THE ARABIC LANGUAGE - DERIVATIONAL, INFLECTIONAL AND SYMBOLIC SUFFIXES-

Emine Merve AYTEKİN

Master's Thesis, Department of Islamic Sciences

Supervisor: Proffesor Dr. Musa ALP

August 2021, 90 pages

Arabic as a convoluted language has different ways of deriving words from agglutinative languages like Turkish. Words in Arabic are divided into two in terms of derivation, as mustaq and camid. Patterns of mustaq words are known. Due to excess of these patterns, the places and numbers of the affixes can only be known by a special study. In this study, which consists of three parts, the suffixes taken by the common words were determined and classified as derivational, inflectional and symbolic suffixes.

According to the majority of linguists, nouns and verbs of Arabic origin have tree letters. New nouns such as infinitive, name perpetrator, name place are derived by adding one or more than one suffix at the same time before, inside, or after these three root letters. In the same way, it can be derived from a three-letter verb with new verbs that have different meanings such as transivity, reflexivity, exaggeration.

Inflectional suffixes do not change the root meaning of the word. These suffixes express aspects such as the number, gender, time, specificity of the words to which they are added.

There are also suffixes in Arabic that do not have any effect on the words that they are added to, in terms of quality and quantity. Even most of them are only found in writing, they cannot pronounce.

Arabic is a language with prefixes, inserts, and suffixes the number of which varies from one to tree. These identified suffixes can be listed as follows: noun construction suffixes; /elif, ة/ta, م/mim, ن/nun, و/vav, ي/ya, şedde, verb construction suffixes; /elif, ب/ba, ت/ta, ما/ma, ن/nun, repetition of the verb letter ayne'l , س/sin, şedde, و/vav, ي/ya, noun suffixes; /elif, ء/hemze, ء/elif-i memdude, ى/elif-i maksura, ة/ta, ل/lam, م/mim, ن/nun, şeddeli nun/نْ, şedde, و/vav, ي/ya, verb conjugation suffixes ; /elif, ت/ta, ن/nun, م/mim, ن/nun, şeddeli nun/نْ, و/vav, ي/ya, noun sembolic suffixes ; /elif, و/vav, ي/ya verb sembolic suffixes; /elif, ن/nun و/vav.

Keywords: Arabic, Suffixes, Derivational Suffixes, Inflectional Suffixes, Symbolic Suffixes.

ÖN SÖZ

Toplumlar sosyolojik, kültürel, coğrafi vb. olgulardan etkilenip değişip geliştikçe kullandıkları dillerin söz varlıkları da gelişir. Aksi halde dilleri canlılığını yitirir. Söz varlığını geliştirmenin اشتقاق/iştikâk (dilin kendi kök ve eklerinden yapılan türetme), اقتراض/iktirâz (başka dillerden aktarma), توليد/tevlîd (yeni kelime oluşturma), تعريب/ta'rîb (kavramların ana dile aktarılması), قلب/kalb (hecelerin yerlerinin değiştirilerek kelime türetilmesi), نحت/naht (kelimelerin birleştirilmesiyle kelime türetilmesi) gibi birçok yolu vardır. Araplar tarih boyunca komşu milletlerle kurdukları siyasal, askeri, ekonomik ve kültürel etkileşimler sonucunda bu milletlerden birtakım sözcükler alarak iktirâz yani aktarma yoluyla söz varlıklarını genişletmişlerdir. Bununla beraber yapısından dolayı da Arapça türetme müsait bir dil olduğu için söz varlığı geniştir. Arapça önüne, ortasına ve sonuna ek alabilmesinden dolayı söz varlığını geliştirebilmektedir. Yapım ve çekim ekleriyle beraber üç harfli bir kökten üç yüzden fazla yeni kelime türetilmektedir.

Tek başlarına mücerret manalara gelen sözcüklere cümle içinde görevler verme ve yeni anlamlar yükleme açısından ekler diller için önem arz etmektedir. Bu çalışma ile daha önce belirlenmemiş olan Arapçanın ekleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çalışma giriş, üç bölüm ve sonuç olacak şekilde hazırlanmıştır. Araştırmanın giriş bölümünde araştırmanın konusu, kapsamı, önemi, amacı, yöntemi ve varsayımlarından bahsedilip benzer çalışmalara değinilmiştir. Birinci bölümde yeni kelimeler üretmeye yarayan ekler yapım ekleri başlığında, ikinci bölümde çekim yapıp sözcüklere işleklik kazandıran çekim ekleri başlığı altında, üçüncü bölümde ise sözcüklere sembolik olarak getirilen kimi zaman telaffuz edilmeyen kimi zaman edilen fakat türetim ve çekim yapmayan eklerinin ise şekil ekleri başlığı altında incelenmesi uygun görülmüştür.

Bu çalışmayı tavsiye eden, eleştiri ve yardımları ile yol gösteren danışman hocam Prof. Dr. Musa ALP'e, Arş. Gör. Dr. Yusuf ÖZCAN'a ve dualarını eksik etmeyen aileme teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca SYL-2021-13501 numarasıyla tez projemize destek veren Çukurova Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi'ne (BAP) teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
ÖN SÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	xvii

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu ve Kapsamı	1
2. Araştırmanın Önemi ve Amacı	2
3. Araştırmanın Yöntemi	4
4. Benzer Çalışmalar	5

BÖLÜM I

ARAP DİLİNDE YAPIM EKLERİ

1.1. İsim Yapım Ekleri.....	7
1.1.1. Elif/ا	7
1.1.1.1. Masdar Eki	7
1.1.1.1.1. Fu‘âl/فُعَال Kalıbı.....	7
1.1.1.1.2. Fi‘âl/فِعَال Kalıbı.....	7
1.1.1.1.3. İf‘âl/إِفْعَال Kalıbı.....	8
1.1.1.1.4. İnfi‘âl/إِنْفِعَال Kalıbı	8
1.1.1.1.5. İfti‘âl/إِفْتِعَال Kalıbı	8
1.1.1.1.6. İf‘ilâl/إِفْعِلَال Kalıbı.....	8
1.1.1.1.7. İstif‘âl/اِسْتِفْعَال Kalıbı	9
1.1.1.1.8. İf‘ivvâl/اِفْعِوَال Kalıbı.....	9
1.1.1.1.9. Fi‘lâl/فِعْلَال Kalıbı	9
1.1.1.1.10. İf‘inlâl/اِفْعِنَال Kalıbı.....	9
1.1.1.1.11. İf‘illâl/اِفْعِلَال Kalıbı.....	10

1.1.1.2. Fâ'il/فَاعِل Kalıbı	10
1.1.1.2.1. İsm-i Fâil Anlamı	10
1.1.1.2.2. İsm-i Mefûl Anlamı	12
1.1.1.2.3. Sıfat-ı Müşebbehe Anlamı	12
1.1.1.2.4. Sayma Sayısı Anlamı	12
1.1.1.2.5. Sıra Sayısı (inci-inci) Anlamı	13
1.1.1.3. Ef'al/أَفْعَل Kalıbı	14
1.1.1.3.1. İsm-i Tafdîl	14
1.1.1.3.2. Sıfat-ı Müşebbehe	16
1.1.1.4. Fe'âl/فَعَال Kalıbı	17
1.1.1.5. Fu'âl/فُعَال Kalıbı	18
1.1.2. Ta' - ت	18
1.1.2.1. Masdar	18
1.1.2.1.1. Fu'le/فُعْلَة Kalıbı	18
1.1.2.1.2. Fe'le/فَعْلَة Kalıbı	18
1.1.2.1.3. Fi'le/فِعْلَة Kalıbı	18
1.1.2.1.4. Fe'lele/فَعْلَلَة Kalıbı	19
1.1.2.2. İsm-i Mefûl - Fu'le/فُعْلَة Kalıbı	19
1.1.3. Mim/م	19
1.1.3.1. Mimli Masdar/Masdar-ı Mîmî	19
1.1.3.1.1. Mef'il/مَفْعِل Kalıbı	19
1.1.3.1.2. Mef'al/مَفْعَل Kalıbı	20
1.1.3.2. İsm-i Fâil	21
1.1.3.2.1. Muf'il/مُفْعِل Kalıbı	21
1.1.3.2.2. Mufe'il/مُفْعِل Kalıbı	21
1.1.3.2.3. Mufâ'il/مُفَاعِل Kalıbı	22
1.1.3.2.4. Mutefe'il/مُتَفَعِّل Kalıbı	22
1.1.3.2.5. Mutefâ'il/مُتَفَاعِل Kalıbı	22
1.1.3.2.6. Munfe'il/مُنْفَعِل Kalıbı	22
1.1.3.2.7. Muft'e'il/مُفْتَعِّل Kalıbı	23

1.1.3.2.8. Muf'allu/مُفْعَلُ Kalıbı	23
1.1.3.2.9. Mustef'il/مُسْتَفْعِل Kalıbı	23
1.1.3.2.10. Muf'av'il/مُفْعَوْ عَل Kalıbı.....	23
1.1.3.2.11. Muf'avvil/مُفْعَوِّل Kalıbı	24
1.1.3.2.12. Muf'âllu/مُفْعَالُ Kalıbı	24
1.1.3.2.13. Mufa'lilu/مُفْعَلِل Kalıbı	24
1.1.3.2.14. Mutefe'lil/مُتَفَعِّل Kalıbı	24
1.1.3.2.15. Muf'anlil/مُفْعَنْلِل Kalıbı	24
1.1.3.2.16. Muf'alil/مُفْعَلِل Kalıbı	25
1.1.3.3. İsm-i Mefûl.....	25
1.1.3.3.1. Muf'al/مُفْعَل Kalıbı.....	25
1.1.3.3.2. Mufe'al/مُفْعَل Kalıbı.....	25
1.1.3.3.3. Mufâ'al/مُفَاعِل Kalıbı	25
1.1.3.3.4. Mutefe'al/مُتَفَعِّل Kalıbı.....	26
1.1.3.3.5. Mutefâ'al/مُتَفَاعِل Kalıbı	26
1.1.3.3.6. Muft'e'al/مُفْتَعِّل Kalıbı.....	26
1.1.3.3.7. Mustef'al/مُسْتَفْعَل Kalıbı.....	26
1.1.3.3.8. Mufa'lel/مُفْعَلِل Kalıbı.....	26
1.1.3.4. İsm-i Zaman, İsm-i Mekan.....	27
1.1.3.4.1. Mef'il/مَفْعِل Kalıbı	27
1.1.3.4.2. Mef'al/مَفْعَل Kalıbı.....	27
1.1.3.4.3. Mef'al/مَفْعَل Kalıbı.....	28
1.1.3.5. İsm-i Alet - Mif'al/مِفْعَل Kalıbı.....	28
1.1.4. Vav/و.....	29
1.1.4.1. Masdar - Fu'ûl/فُعُول Kalıbı	29
1.1.4.2. Mübalağalı İsm-i Fâil - Fe'ûl/فَعُول Kalıbı.....	29
1.1.5. Ya/ي.....	30
1.1.5.1. Masdar	30

1.1.5.1.1. Fe‘îl/فَعِيل Kalıbı.....	30
1.1.5.1.2. İf‘îlâl/إِفْعِيلَال Kalıbı	30
1.1.5.2. İsm-i Mefûl - Fe‘îl/فَعِيل Kalıbı	30
1.1.5.3. Sıfat-ı Müşebbehe - Fe‘îl/فَعِيل Kalıbı.....	30
1.1.5.4. İsmi Tasğir - Fu‘ayl/فُعَيْل Kalıbı	32
1.1.6. Elif/ا ve Ta/ة.....	32
1.1.6.1. Masdar	32
1.1.6.1.1. Fe‘âle/فَعَالَة Kalıbı	32
1.1.6.1.2. Fi‘âle/فِعَالَة Kalıbı.....	32
1.1.7. Elif/ا ve Nun/ن.....	33
1.1.7.1. Fe‘lân/فَعْلَان Kalıbı	33
1.1.7.1.1. Masdar Anlamı	33
1.1.7.1.2. Sıfat-ı Müşebbehe Anlamı.....	33
1.1.8. Ya/ي ve Elif/ا - Masdar Anlamı - İf‘î‘âl/إِفْعِيْعَال Kalıbı	34
1.1.9. Şedde/ـ ve Elif/ا	34
1.1.9.1. Mübalağalı İsm-i Fâil	34
1.1.9.1.1. Fa‘âl/فَعَال Kalıbı	34
1.1.9.1.2. Fu‘âl/فُعَال Kalıbı	34
1.1.10. Mim/م ve Elif/ا.....	35
1.1.10.1. Mif‘âl/مِفْعَال Kalıbı	35
1.1.10.1.1 Mübalağalı İsm-i Fâil Anlamı	35
1.1.10.1.2. İsm-i Alet Anlamı.....	35
1.1.11. Mim/م ve Ta/ة	35
1.1.11.1. Masdar	35
1.1.11.1.1. Mef‘ale/مَفْعَلَة Kalıbı.....	35
1.1.11.1.2. Mef‘ile/مَفْعِلَة Kalıbı	36
1.1.11.1.3. Mufâ‘ale/مُفَاعَلَة Kalıbı	36
1.1.11.1.4. İsm-i Zaman, İsm-i Mekan - Mef‘ale/مَفْعَلَة Kalıbı	36
1.1.11.1.5. İsm-i Alet - Mif‘ale/مِفْعَلَة Kalıbı.....	37

1.1.12. Mim/م ve Vav/و – İsm-i Mefûl - Mef'ûl/مَفْعُول Kalıbı	37
1.1.13. Mim/م ve Ya/ي – Mübalağalı İsm-i Fâil - Mif'îl/مِفْعِيل Kalıbı	39
1.1.14. Vav/و ve Ta/ة – Masdar - Fu'ûle/فُعُولَة Kalıbı	39
1.1.15. Vav/و ve Şedde/ـ – Mübalağalı İsm-i Fâil - Fu'ûl/فُعُول Kalıbı.....	39
1.1.16. Ya/ي ve Ta/ة - İsmi Tasğir - Fu'ayle/فُعَيْلَة Kalıbı.....	39
1.1.17. Ta/ت ve Ya/ي - Masdar - Tef'îl/تَفْعِيل Kalıbı.....	39
1.1.18. Ya/ي ve Vav/و - Mübalağalı İsm-i Fâil - Fey'ûl/فَيْعُول Kalıbı	40
1.1.18. Ya/ي ve Şedde/ـ – Mübalağalı İsm-i Fâil - Fi'îl/فِعِيل Kalıbı	40
1.1.19. Şeddeli Ya/يَة – İsm-i Mensup	40
1.1.20. Şedde/ـ , Elif/ا ve Ta/ة – Fe'âle/فَعَالَة Kalıbı – İsm-i Fâil.....	40
1.1.21. Ta/ة ve Şeddeli Ya/ي – Masdar-ı Sınâi	41
1.2. Fiil Yapım Ekleri	41
1.2.1. Elif/ا - Teaddî.....	41
1.2.1.1. Ef'ale/أَفْعَل Kalıbı.....	41
1.2.1.2. Fe'ale/فَاعِل Kalıbı.....	41
1.2.3. Ta/ت – Mutavaat - Tefa'lele/تَفَاعُل Kalıbı	42
1.2.4. Şedde/ـ/Harf Tekrarı - Teaaddî, Teksîr - Fe'ale/فَعْل Kalıbı	42
1.2.5. Elif/ا ve Be/ب – Taaccüp - Ef'il bih/بِهْ أَفْعِل Kalıbı.....	42
1.2.6. Elif/ا ve Ta/ت - Mutavaat, Mübalağa ve İzhâr - İfte'ale/إِفْتَعَلَ Kalıbı.....	42
1.2.7. Elif/ا ve Ta/ت - Müşareket, Yapmacılık/-mış gibilik, Tedricilik - Tefâ'ale/تَفَاعُل Kalıbı.....	43
1.2.8. Elif/ا ve Mâ/ما – Taaccüp - Mâ Ef'aleh/مَا أَفْعَلْهْ Kalıbı	43
1.2.9. Elif/ا ve Nun/ن – Edilgenlik, Dönüşlülük.....	43
1.2.9.1. İnfe'ale/إِنْفَعَلَ Kalıbı.....	43
1.2.9.2. İf'anlele/إِفْعَلَّل Kalıbı.....	44
1.2.10. Elif/ا ve Şedde/ـ/Lame'l Fiilin Tekrarı – Mübalağa, Renk, Kusur, Mutavaat..	44
1.2.10.1. İf'alle/إِفْعَلَّ Kalıbı.....	44
1.2.10.2. İf'allele/إِفْعَلَّل Kalıbı.....	44

1.2.11. Ta/ت ve Şedde/-/Ayne'l Fiilin Tekrarı – Mutavaat, Tekellûf, Tedricilik - Tefe'ale/تَفَعَّلَ Kalıbı	44
1.2.12. Elif/ا, Elif/إ ve Şedde/-/Lame'l Fiilin Tekrarı – Mübalağa, Kusur, Renk - İf'âl/أَفْعَالٌ Kalıbı	45
1.2.13. Elif/ا, Sin/س ve Ta/ت – Talep, Tahavvül - İstef'ale/اسْتَفْعَلَ Kalıbı.....	45
1.2.14. Elif/ا, Vav/و ve Ayne'l Fiilin Tekrarı – Mübalağa - İf'av'ale/أَفْعُوْا Kalıbı.....	45
1.2.15. Elif/ا, Çift Vav/و – Mübalağa - İf'avvele/أَفْعُولٌ Kalıbı.....	46

BÖLÜM II

ARAP DİLİNDE ÇEKİM EKLERİ

2.1. İsim Çekim Ekleri.....	48
2.1.1. Elif/ا - Çoğulluk.....	48
2.1.1.1. Ef'ul/أَفْعُلُ Kalıbı	48
2.1.1.2. Fu'ul/فُعُلُ Kalıbı.....	48
2.1.1.3. Fi'âl/فِعَالٌ Kalıbı.....	48
2.1.1.4. Fe'â'il/فَعَائِلٌ Kalıbı.....	49
2.1.1.5. Fevâ'il/فَوَائِلُ Kalıbı	49
2.1.1.6. Fe'âlâ/فَعَالَى Kalıbı.....	49
2.1.1.7. Mefâ'il/مَفَائِلُ Kalıbı.....	49
2.1.1.8. Fe'âlîl/فَعَالِيلُ Kalıbı.....	50
2.1.1.9. Fe'âlîl/فَعَالِلُ Kalıbı.....	50
2.1.2. Hemze/ء - Çoğulluk.....	50
2.1.2.1. Fu'alâ/فُعَلَاءُ Kalıbı.....	50
2.1.2.2. Fe'âil/فَعَائِلُ Kalıbı.....	50
2.1.3. Elif-i Memdûde/ا - Çoğulluk	51
2.1.3.1. Fa'lâ/فَعَلَاءُ Kalıbı.....	51
2.1.3.2. Fe'âil/فَعَائِلُ Kalıbı.....	51
2.1.3.3. Fu'alâ/فُعَلَاءُ Kalıbı.....	51

2.1.4. Elif-i Memdûde/ء - Müenneslik Eki	51
2.1.5. Elif-i Maksûra/ى - Müenneslik Eki	51
2.1.6. Elif-i Maksûra/ى – Çoğulluk Eki	52
2.1.6.1. Fe‘lâ/فَعْلَى Kalıbı.....	52
2.1.6.2. Fe‘âlâ/فَعَالَى Kalıbı.....	52
2.1.7. Ta/ة – Çoğulluk Eki	52
2.1.7.1. Fi‘ale/فِعْلَة Kalıbı.....	52
2.1.7.2. Fe‘ale/فَعْلَة Kalıbı	53
2.1.7.3. Fu‘ale/فُعْلَة Kalıbı.....	53
2.1.7.4. Fe‘âlile/فَعَالِلَة Kalıbı.....	53
2.1.7.5. Ef‘ile/أَفْعِلَة Kalıbı.....	53
2.1.7.6. Fi‘al/فِعْل Kalıbı.....	53
2.1.7.7. Fu‘ul/فُعْل Kalıbı.....	54
2.1.8. Ta/ة - Müenneslik Eki	54
2.1.9. Nun/ن - Çoğulluk Eki	54
2.1.9.1. Fi‘lân/فِعْلَان Kalıbı.....	54
2.1.9.2. Fu‘lân/فُعْلَان Kalıbı	54
2.1.10. Şeddeli Nun/نّ - Hunne/هن	55
2.1.11. Mim/م - Hum/هم.....	55
2.1.12. Vav/و.....	55
2.1.12.1. Fu‘ûl/فُعُول Kalıbı - Çoğulluk Eki.....	55
2.1.12.2. Fu‘ul/فُعْل Kalıbı – Çoğulluk Eki	55
2.1.12.3. Huve/هو	55
2.1.13. Ya/ي - Çoğulluk	56
2.1.13.1. Fevâ‘îl/فَوَاعِل Kalıbı	56
2.1.13.2. Mefâ‘îl/مَفَاعِل Kalıbı.....	56
2.1.13.3. Fevâ‘îl/فَوَاعِل Kalıbı	56
2.1.13.4. Fu‘ul/فُعْل Kalıbı.....	56
2.1.13.5. Fe‘âlîl/فَعَالِل Kalıbı.....	57

2.1.14. Ya/ي - Müsenna Eki.....	57
2.1.15. Ya/ي - Hiye/هي	57
2.1.16. Şedde/ـ/Ayne'ı Fiilin Tekrarı – Çoğulluk Eki.....	57
2.1.16.1. Fu'al/فُعَلْ Kalıbı.....	57
2.1.16.2. Fu'âl/فُعَالْ Kalıbı.....	57
2.1.17. Elif/ا ve Elif/ا – Çoğulluk Eki - Ef'âl/أَفْعَالْ Kalıbı.....	58
2.1.18. Elif/ا ve Elif-i Memdûde/ء – Çoğulluk Eki - Ef'ilâ/أَفْعِلَاءْ Kalıbı.....	58
2.1.19. Elif/ا ve Elif-i Maksûra/ى – Çoğulluk Eki - Fe'âlâ/فَعَالَى Kalıbı	58
2.1.21. Elif/ا ve Tâ/ت - Cem'i Müennes-i Salim	58
2.1.22. Elif/ا ve Ta/ة - Çoğulluk.....	59
2.1.22.1. Ef'ile/أَفْعِلَّةْ Kalıbı.....	59
2.1.22.2. Fe'âlile/فَعَالِلَّةْ Kalıbı.....	59
2.1.23. Elif/ا ve Lam/ل - Belirlilik/Marife Eki	59
2.1.24. Elif/ا ve Nun/ن.....	60
2.1.24.1. Müsenna Eki.....	60
2.1.24.2. Çoğulluk	60
2.1.24.2.1. Fi'lân/فِعْلَانْ Kalıbı	60
2.1.24.2.2. Fu'lân/فُعْلَانْ Kalıbı	60
2.1.25. Elif/ا ve Ya/ي – Çoğulluk - Fe'âlîl/فَعَالِيلْ Kalıbı	60
2.1.26. Vav/و ve Nun/ن - Cem'i Müzekker-i Salim.....	61
2.1.27. Ya/ي ve Nun/ن - Müsenna Eki.....	61
2.1.28. Ya/ي ve Nun/ن - Cem'i Müzekker-i Salim	61
2.1.29. Mim/م ve Elif/ا.....	61
2.2. Fiil Çekim Ekleri	62
2.2.1. Elif/ا	62
2.2.1.1. Müzari Fiil Tekil Mütakellim Şahıs Eki	62
2.2.1.2. Emr-i Hazır/Emir Kipi/Buyruk Kipi Eki.....	62
2.2.1.3. Müsenna Şahıs Eki	62
2.2.2. Ta/ت.....	63
2.2.2.1. Müzari Fiil Eki	63

2.2.2.2. Müennes Şahıs eki.....	63
2.2.3. Nun/ن.....	63
2.2.3.1. Müzari Fiil Eki	63
2.2.3.2. Mazi Fiil Çoğul Gaibe Şahıs Eki.....	64
2.2.3.3. Emr-i Hazır Çoğul Gaibe Şahıs Eki	64
2.2.4. Vav/و – Mazi Fiil Çoğul Şahıs Eki.....	64
2.2.5. Ya/ي.....	64
2.2.5.1. Müzari Fiil Eki	64
2.2.5.2. Emr-i Hazır Müennes Şahıs Eki.....	65
2.2.6. Elif/ا ve Nun/ن – Müzari Fiil Tesniye Şahıs Eki	65
2.2.7. Ta/ت ve Elif/ا - Mazi Fiil Müsenna Gaibe Şahıs Eki	65
2.2.8. Ta/ت ve Mim/م – Mazi Fiil Çoğul Muhatap Şahıs Eki	65
2.2.9. Nun/ن ve Elif/ا – Mazi Fiil Çoğul ve Müsenna Mütakellim Şahıs Eki	65
2.2.10. Ta/ت ve Şeddeli Nun/نّ – Fazi Fiil Çoğul Muhataba Şahıs Eki	66
2.2.11. Ya/ي ve Nun/ن - Müzari Tekil Muhataba Şahıs Eki.....	66
2.2.12. Şeddeli Nun/نّ – Tekîd.....	66
2.2.13. Ta/ت, Mim/م ve Elif/ا - Müsenna Muhatap ve Müsenna Muhataba Şahıs Eki...	66

BÖLÜM III

ARAP DİLİNDE ŞEKİL EKLERİ

3.1. İsim Şekil Ekleri	68
3.1.1. Elif/ا	68
3.1.1.1. Elif-i Vasıl/Hemze-i Vasıl.....	68
3.1.1.2. Elif-i Fârîka/Mütakellim Zamiri.....	68
3.1.1.3. Kur'ân Hattına Özel Muzaaf Konumundaki Cem'i Müzekker Salim İsim..	69
3.1.1.4. Hemze Sonu	70
3.1.1.5. Ulû/أولو Kelimesi	70
3.1.1.6. Kafiye	71
3.1.1.7. Mie (Yüz) Sayısı/مائة	72
3.1.1.8. Lişeyin, Melehi, Melehim/لِشَايِهِ , مَلَايِهِ , مَلَايِهِمْ	73
3.1.1.9. Sonu Tâ-i Marbûta ve Elif-i Maksûre Olmayan Mansub İsimler	74

3.1.1.10. İçinde Fethalı Hemze Bulunan İsimler.....	74
3.1.2. Vav/و.....	75
3.1.2.1. Amr/عَمْرُو ve Ömer/عُمَرُ İsimlerinin Ayrımı	75
3.1.2.2. Ulû/أُلُو Kelimesi	75
3.1.2.3. İçinde Dammeli Hemze Bulunan İsimler.....	75
3.1.3. Ya/ي.....	75
3.1.3.1. İçinde Kesralı Hemze Bulunan İsimler	75
3.2. Fiil Şekil Ekleri.....	76
3.2.1. Elif/ا.....	76
3.2.1.1. Mazi Fiil Çoğul Sigasında.....	76
3.2.1.2. Muzari Çoğul Sigasındaki Mansup ve Meczum Fiil.....	77
3.2.1.3. Emir Çoğul Sigasında.....	78
3.2.1.4. Kur'ân Hattına Özel Müfret Merfu ve Mansup Konumundaki Nakıs Müzari.....	79
3.2.1.5. Kur'ân Hattına Özel Bazı Bazı Fiillerin Muzari Kalıpları	80
3.2.1.6. İçinde Fethalı Hemze Bulunan Fiiller	81
3.2.2. Nun/ن – Nun-u Vikaye	82
3.2.3. Vav/و.....	82
3.2.3.1. İçinde Dammeli Hemze Bulunan Fiiller	82

SONUÇ

KAYNAKÇA.....	85
ÖZGEÇMİŞ	90

KISALTMALAR

- b.** : İbn
bkz. : Bakınız
çev. : Çeviren
h. : Hicrî
haz : Hazırlayan
s. : Sayfa
thk. : Tahkik
ts. : Tarihsiz
trc. : Tercüme eden
vb. : Ve benzeri
yy. : Yayın yeri yok
-

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu ve Kapsamı

Bu çalışmada söz varlığını geliştirme olanağı sağlayan Arapçada ekler konusu ele alınmıştır. Uzun yıllar bilim insanlarının araştırmalarına konu olan dil, duygu ve düşüncelerin ses ve anlam kazanarak belirli kurallar çerçevesinde insanların birbirine aktarmasını sağlayan, gelişen, canlı, kendini güncelleyen sistematik bir düzendir. Dil temel iletişim aracıdır ve ana maddesi anlamlı seslerdir. Çalışmanın ana konusunu oluşturan ekler de bu seslerdendir. Sözcükler bu ekler sayesinde cümlede görev alır yine diller bu ekler sayesinde yeni kelimeler türeterek gelişir ve canlılığını korur. Bu çalışma Türkçe kaynak alınarak ve Türkçenin ek tasnifi baz alınarak Arapçanın yapım ve çekim eklerini tespit etmeyi konu edinmiştir. Türkçenin ek tasnifinde olmayıp fakat Arapçada var olan bazı ekler de çalışmada şekil ekleri başlığı altında incelenmesi uygun görülmüştür. Sözcüklere anlamsal olarak bir katkı sağlamayıp sembolik olarak var olduğu düşünülen bu ekler şekil eki olarak isimlendirilmiştir.

Çalışma giriş, üç bölüm ve sonuçtan meydana gelmektedir; birinci bölümünde Türkçede yapım ekleri olarak ifade edilen eklerin Arapçada karşılıkları işlenmiştir. Bölüm isimlerde yapım ekleri ve fiillerde yapım ekleri olarak iki başlıkta incelenmiştir. Her ne kadar Türkçe kaynak alınsa da dillerin özellikleri farklı olduğu için Türkçenin yapım ekleri sınıflandırması ile Arapçanın yapım ekleri sınıflandırması farklıdır. Türkçede ek olarak görülen Arapçada ek değil de edat veya harf-i cer olabilmektedir. İki ana başlıktan sonra bölüm alt başlıklara ayrılmıştır ve başlıklar eklerin sayısına göre yapılmıştır. Daha sonra kalıplar üzerinden ekler, eklerin geldiği kökler ve gövdeler, bu eklerin verdiği anlamlar ifade edilmiştir.

İkinci bölümde, Türkçedeki çekim eklerinin Arap dilindeki karşılığı işlenmiştir. İlk bölümde olduğu gibi bu bölümde isimler de çekim ekleri ile fiillerde çekim ekleri olarak iki başlıkta incelenmiştir. Bu bölümdeki altı başlık sınıflandırılması Türkçenin çekim ekleri sınıflandırılması gibi eklerin işlevleri üzerinden gidilmiştir. Ayrıca Türkçede bulunmayan cinsiyet, tesniye ve marife ekleri bölümde işlenmiştir. Türkçede tek bir ek ile çoğul ifade edilebilirken Arapçada birden fazla çoğul eki olduğu tespit edilmiştir. Türkçede çekim ekleri kategorisinde bulunan soru ve hal ekleri Arapçada edatlar ve harekeler ile ifade edildiği için çalışmanın kapsamına dahil edilmemiştir. Fiillerde çekim ekleri bölümü eklerin geldiği konuma göre tasnif edilmiştir.

Üçüncü bölümde; Türkçede bulunmayıp Arapçada var olduğu düşünülen şekil ekleri işlenmiştir. Bu bölümde sembolik olarak isim veya fiile gelen fakat anlamsal bir etkisi olmayan veya çekim ekleri gibi bir işlevselliği olmayan ekler işlenmiştir. Önceki bölümlerde olduğu gibi bu bölümdede şekil ekleri isimlerde şekil ekleri ve fiillerde şekil ekleri olarak sınıflandırılmıştır.

Çalışmada fasih Arapçadaki ekler incelenmiştir, örneğin Irak Arapçasında bulunan li, lik, siz, çi gibi sonekler¹ ve ammi Arapçadaki ekler araştırma kapsamında değildir. Yine câmid sözcükler çalışmaya dahil edilmeyip, araştırma türeyebilen (müştak) isimler ve fiiller ile sınırlandırılmıştır. Aynı şekilde Arapçada müsenna, cem'i müzekker salim, cem'i müennes salim, cem'i teksir ve müennes isimlerde çalışmanın sınırlılıkları içerisinde. Türkçede karşılığı ek olmasına rağmen Arapçada müstakil kelime olarak kabul edilen edatlar araştırmanın konusu dahilinde değildir, kelimenin köküne dahil olan ekler araştırmanın konusu dahilindedir. Ayrıca çalışmanın konusu olan sözcüklerin açıklaması ve örnekleme yapılırken ismin veya fiilin müzekkeri esas alınmıştır.

2. Araştırmanın Önemi ve Amacı

Dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan doğal bir vasıta, kendine mahsus kuralları olan ve bu kurallar çerçevesinde gelişen canlı bir varlıktır.² İnsanlar duygularını, düşüncelerini, birbirlerine nakletmek, meramlarını anlatmak için dile başvururlar. İnsan yaşamındaki değişimle beraber insanların birbirlerine aktardıkları duyguları, düşünceleri, meramları da değişmektedir. Bu değişim canlı bir vasıta olan dile³ de aksetmektedir. Gelişen ve değişen dünyada konuşanı olan diller varlığını sürdürmek için bu değişime ayak uydururlar. Zira insanların hayatına giren yenilikler ve değişimler dillere de sirâyet eder. İnsanların yenilikleri ve değişimleri konuşabilmeleri için onları isimlendirmeleri gerekir. Bununla beraber bir dile yeni kelimelerin girmesi, kullanım alanının genişlemesi, o dilin canlılığını koruduğunu, zengin ve aktif kullanılan bir dil olduğunu da gösterir. Bir dile yeni kelime kazandırmanın birçok yolu vardır bunlardan biri de kelime türetimidir. Söz varlığını geliştirmek başka dillerden aktararak olabileceği gibi dilin kendi bünyesinde bulunan kelimelere bazı kurallar çerçevesinde ekler eklenip farklı anlamlara gelen yeni kelimeler türeterek de yapılır. Araştırmanın ana konularından biri olan yapım ekleri kök ve gövdelere

¹ Sâdûk Masliyeh, Irak Halk Dilinde Dört Türkçe Son Ek -Li, -Lik, Siz, -Çi, çev. Halim Öznurhan, *Bilimname Dergisi*, I/IV, s. 133, ss. 133-141, Kayseri 2004.

² Ergin, Muharrem, *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Basın Yayın, İstanbul 2009, s. 1.

³ Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, s. 1.

belirli kurallar çerçevesinde gelerek yeni kelimeler üretmeyi sağlayan eklerdir ve dilin gelişimi, kullanım alanının genişlemesi ve canlılığını koruması için önemlidir. Öte yandan cümle içinde kelimelere görev veren, cümle ile anlam ilişkisi kurmasını sağlayan çekim ekleri de dilin kullanımı açısından büyük öneme haizdir. Sondan eklemeli bir dil olan Türkçede kelime kökleri aldıkları yapım ve çekim ekleriyle değişmemektedir. Bu durum dilin kullanım açısından pratik olmasını sağlamaktadır. Arapçada ise durum biraz bundan farklıdır. Kelime köküne başta, ortada ve sonda ek ilaveleriyle yeni kelimeler oluşturma ya da var olan kelimenin cümle içerisinde zaman, sayı, zarfıyyet ve izafet gibi durumlarda uyumunu sağlama gibi işlevleri olabilmektedir. Arapçada türeyebilen kelimelerin köklerinin ne olduğu, yapım ve çekim eklerini nasıl aldıkları, aldıkları bu eklerle ne gibi şekilsel ve anlamsal değişiklikler barındırdıklarını aynı zamanda pratikte nasıl kullanıldıklarını incelemek araştırmanın temel amaçlarındandır.

Araştırma Arapçanın ve Türkçenin ekler açısından karşılaştırılmasına katkı sağlamasını, Arapların Türkçeyi; Türklerinde Arapçayı daha kolay öğrenmelerine yardımcı olmasını amaçlaması açısından önem arz etmektedir. Dünya dillerinde üç türlü ek olduğu ifade edilir; bunlar ön ek, iç ek ve son ektir.⁴ Ön ek kökün başına, iç ek kökün ortasına, son ek ise kökün sonuna getirilen ektir.⁵ Arapçada önekler (prefixes) sevâbik/سَوَابِق kavramı ile sonekler (suffixes) ise levâhik/لَوَاحِق kavramı ile anılmaktadır.⁶ Kelime ortasında bulunan ekler için ise levâsik/لَوَاصِق kavramı kullanılmaktadır. Ayrıca yapım ve çekim ekleri dışında Arapçada bulunduğu düşünülen kelimeye eklendiğinde anlamsal olarak bir değişikliğe sebep olmayan ve şeklen var olan bir ek türü olduğu düşünüldükçe yine alana şekil ekleri isimli yeni bir terim önerisi sunulmuştur. Arap dili ve belagati alanında bugüne kadar ekler konusunu Türkçe mantıkla yapım, çekim ve şekil ekleri olarak ele alan bir çalışmaya rastlayamadık bu sebeple çalışmamız bir ilk olarak alana katkı sunması açısından önem arz etmektedir. Bununla beraber bu araştırmadaki başlıca varsayımlar şöyle sıralanabilir; Arapça baştan, ortadan ve sondan ek alabildiği için kelime üretmeye müsait bir dildir. Üretilen sözcüklerin kurallı olabildiği gibi zaman zaman semâî olabildiği, Arapçada kelime kökleri üç veya dört harf üzerine kuruludur, dolayısıyla üçten az, altıdan fazla harf barındıran kelimenin Arapça olmadığı; yine Arapça sarf ve ıstikaka uygun bir dildir. Kök itibarıyla üç ya da dört harfli bir

⁴ Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, s. 158; Erdem, Mevlüt, “Türkçede Çekim ve Yapım Eklerinin Özellikleri ve Sınırları”, *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 58, s. 73, ss.71-90, Kazakistan 2011. Ayrıca bkz; Aydın, Nazif, *Sümerce Dilbilgisi*, Tekin Grafik Ofset Matbaacılık, Antalya 2000, s. 41.

⁵ Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, s. 158.

⁶ Gündüzöz, Soner, *Arapçanın Söz Varlığı*, Grafiker Yayınları, Ankara 2015, s. 104.

kelimeden üç yüzden fazla yeni kelime türetilir. Bundan dolayı harf sayısı beş ya da altı olan ve sadece tekili ile çoğulu bulunan bir ismin Arapça asıllı olmadığı; kelimenin sonuna gelen eklerin genelde çekim ekleri olduğu, başına ve ortasına gelen eklerin ise yapım eki olabileceği gibi çekim eki de olabileceği; Arapçada yapım ve çekim eklerinin yanında anlama bir katkısı olmayan ve telaffuz kolaylığı sağlamak için gelen sembolik olarak var olan şekil eklerinin de var olabileceği; yapım eki ile elde edilen yeni kelimelerin bir nevi vaz türü olduğu; sarf/tasrif diye adlandırılan kavramın çekim eki, vaz' olarak adlandırılan olgunun da yapım eki olduğu; bazı eklerin kurallı/kıyâsî bazı eklerin de gayri kıyâsî/semâî olduğu; Arapçada çekim eklerinin duruma göre hazfedilebileceği, ama yapım eklerinin hazfedilemeyeceği; oran olarak eklerin kelimede en çok sonda daha sonra ortada en son ise başta bulunduğu; her ek Arapçada bir harf olduğu için ekler hazfedildiği zaman kelimenin kök anlamında bir değişikliğin olmayacağı; Türkçede ek alarak türetim ve çekim yapıldığı Arapçada ise ek almanın yanında ek atarak da türetim ve çekim yapıldığı varsayılmaktadır.

3. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada konular aşağıda sırasıyla açıklanmış olan sosyal bilimler alanında kullanılan bilimsel araştırma yöntemlerine başvurularak ele alınmıştır:

Analitik Yöntem: Türkçede sözcüklere gelen eklerin görev ve işlevleri ile beraber Arapçadaki karşılığı açıklanmıştır. Yapım, çekim ve şekil eklerinin Arap dilinde kullanımı açıklanmaya çalışılıp analitik yöntem çalışmanın genelinde kullanılmıştır.

Betimleme ve Tasnif Yöntemi: Arap dilinde bulunan kelimelerin kökleri, tarifleri ve tanımları çalışmanın bölümlerinde betimleme yoluyla sınıflandırılıp, eklerin sıralaması alfabetik harf sırasına ve sayısına göre yapılmıştır. Eğer aynı ismin farklı okunuşları var ise harekeleri esas alınarak damme, fetha ve kesra sırasına itibar edilmiştir. Aynı şekilde türeyen vezinlerin sıralaması yirmi dört siga sırasına göre verilmiştir.

Karşılaştırma Yöntemi: Zaman zaman karşılaştırma yöntemi kullanılarak Türkçe ile olan kullanım farklılıkları ve ortak yönleri pekiştirilmiştir.

Örnekleme Yöntemi: Terim olarak سَوَاقِ çoğulu سَائِقَة kavramını ön ek, لَاصِقَة çoğulu لَوَاصِق kavramını orta ek, لَاحِقَة çoğulu لَوَاحِق kavramını son ek olarak terimleştirip ekler örnekleme yöntemiyle izah edilmiştir.

4. Benzer Çalışmalar

Konuyla ilgili yapılan tespit edilebildiği kadarıyla şöyle sıralanabilir;

Zâhiretu's-sevâbik ve'l-levâhik ve e'seruha fi dirâseti'l- makta'î's-savtî, İbtisâm Ali Sami, Yüksek Lisans Tezi, Trablus Üniversitesi, 2016.

es-Sevâbiku ve e'seruhâ fi bunyeti'l-kelime'ti'l-Arabiyye, Ommâr İrhiyyil Elmecâlî, Mu'te Üniversitesi, Ürdün 2003.

el-Levâhiki't-tarîfiyye fi'l-Arabiyye, Hânî el-Battât, Halil Üniversitesi, Filistin, 2014.

el-Levâsiki't-tasrîfiyye fi'l-kelime'ti'l-Arabiyye, Omar Ali Suleyman el-Bârûnî, Câmiatu Yermûk, Ürdün, 2011.

Delaletu'l-levâsik fi'l-luğati'l-Arabiyye, İsa el-Azrî, Hassîba Üniversitesi, Cezayir, 2018.

Arap Dilinde Edatlar, Hasan Akdağ, Konya, Tekin Kitabevi, 1981.

Arapça'da İsimler ve İsim Türetme, Nurullah Yılmaz, Erzurum, Fenomen Yayıncılık, 2007.

Bu çalışmalar incelendiğinde elde edilen bulgular şunlardır: Türkçe mantık ile söz konusu bir tasnif yapılmadığı; muttasıl zamirlerin ek sayıldığı; fâil ekleri, müzarat harfleri gibi başlıklandırmaların yapıldığı; Arapçadaki tüm harf ve edatların alfabetik sıraya göre analizinin yapıldığı, Arapçada bulunan isim kalıplarının tasnifini, kelimelerin kök ve türemiş hallerinin bulunduğu, Arapçada zaid olan harfler, türetilmiş kelimelerin yapıları gibi meseleleri barındırmaktadır

BÖLÜM I

ARAP DİLİNDE YAPIM EKLERİ

Yaşayan diller varlığını sürdürmek için yaşamdaki değişime ayak uydururlar. Çünkü insanların hayatına sirayet eden yenilikler dillerine de sirâyet eder. Bu yenilikler ve değişimlerin ifade edilebilmesi için onları isimlendirmeleri gerekir. Doğan Aksan bunu şöyle dile getirmiştir: “*Yeryüzünde insanoğlu konuşmaya, sözle anlaşmaya başladığından beri sürekli olarak yeni sözcüklere gereksinme duymuştur. Uygarlık gelişip kültür alışverişleri arttıkça yeni ve yabancı kavramlara karşılık bulmak gerekmiş, yeni dinler, yeni kültürler de yeni terimler, kavramlar getirmiştir. Bugün şöyle diyebiliriz: Her dil sürekli olarak yeni sözcükler yapmak zorundadır. Bu yola gitmezse, başka dillerden alacaktır. Bilimde, teknikte ve öteki alanlardaki gelişmeler her gün yeni kavramları doğurduğu için her dilde bunlarla ilgili yeni terimler belirmektedir.*”⁷

Kelime türetimi gelişigüzel yapıldığı gibi dilin yapısına uygun kurallar çerçevesinde de yapılabilir. Türetim kurallar çerçevesinde işleyen bir süreçtir. Bu bağlamda eklendikleri kök ve gövdelere bu kök ve gövdeler ile uzak veya yakın bir ilgisi olmakla beraber tamamen farklı anlamlar da katabilen eklere yapım ekleri denir. Bu ekler dile üretkenlik katabilirler, onlar sayesinde dilin hem anlatım yeteneği hem de söz varlığı genişler. Kullanılan olduğu sürece dil canlı bir varlık olarak kalır. Ekler de dilin kullanım alanını genişlettiği için dili canlı tutma açısından önemlidir. Arap dili gerek bükümlü bir dil olması gerek varlıklara birçok isim vermesi hasebiyle birçok dil gibi kelime hazinesi açısından zengin ve üretime müsait bir dildir. Arapçada yapım ve çekim eki tasnifi bulunmamaktadır. Bablar ve yirmi dört siyga ile kelime çeşitleri aktarılmıştır. Bu çalışma esas itibarıyla eklerin Türkçe tasnifinden hareketle hazırlanmıştır. Fakat her dilin kendine ait özellikleri olduğu için Türkçenin yapım eki tasnifi ile Arapçanın yapım eki tasnifi farklıdır. Çalışmaya Türkçede ek olarak bulunduğu halde Arapçada edatlar ile ifade edilen ekler alınmamıştır. Türkçede isimden isim, isimden fiil, fiilden isim ve fiilden fiil yapan yapım ekleri şeklinde bir tasnif yapılmışken⁸ bu çalışmada yapım ekleri isim yapım ekleri ve fiil yapım ekleri şeklinde bir tasnif yapıp bu eklerde harf sayısına göre ayırt edilmiştir. Çalışmada kökün haricindeki her zâid harf bir ek olarak alınarak Arap dilinin ekleri tasnif edilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın kaynağı Türkçe olmakla beraber ek tasnifi için isimlerde yapım ekleri ve fiillerde yapım ekleri olarak temel iki başlık

⁷ Aksan, Doğan, *Türkçe'nin Gücü*, Bilgi Yayıncılık, İstanbul 2003, s. 8.

⁸ Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, s. 160.

açılmıştır, yine bu tasnif yapılırken eklerin sayısı dikkate alınmıştır. Arapça baştan, ortadan ve sondan eklemeli yani ön ek, iç ek ve son ek alan bir dil olduğu için eklerin konumu metin içinde belirtilmiştir. Fa'ul fiilden önce gelen ekler için sevâbik/سَوَابِق, aynu'l fiilden sonra veya önce gelen ekler levâsik/لَوَاصِق, lamu'l fiilden sonra gelen ekler levâhik/لَوَاحِق kavramıyla ifade edilmiştir. Bu başlık altında çeşitli fiil ve isim türleri kök ve gövdelerine aldıkları eklerle göre tasnife tâbii tutulmuştur.

1.1. İsim Yapım Ekleri

Bu başlık altında sülâsî mücerred, sülâsî mezid, rubâî mücerred ve rubâî mezid isim veya fiil kökünün başına, ortasına veya sonuna gelerek yeni isim türeten yapım ekleri işlenmiştir.

1.1.1. Elif/ا

1.1.1.1. Masdar Eki

1.1.1.1.1. Fu'âl/فُعَال Kalıbı

Elif/ا eki فُعَال sülâsî fiil köklerinin orta harfinden sonra gelerek فُعَال kalıbında hastalık, üzüntü, sızlanma gibi anlamlar taşıyan mastar isimler türetir. Örneğin öksürdü anlamına gelen سَعَلَ fiili orta harfinden sonra ا/elif ekini aldığı anda öksürük anlamına gelen سَعَال mastar ismi türemektedir.⁹ Aynı şekilde ağladı anlamına gelen بَكَى fiili orta harfinden sonra ا/elif ekini aldığı anda ağlayış, ağlamak anlamlarına gelen بُكَاء mastar ismi türer.

1.1.1.1.2. Fi'âl/فِعَال Kalıbı

Elif/ا eki فِعَال sülâsî fiil köklerinin orta harfinden sonra gelerek فِعَال kalıbında reddetme, mümkün olmama gibi anlamlar taşıyan mastar¹⁰ isimler türetir. Örneğin sevmeyi, nefret etti manalarına gelen نَفَرَ fiili orta harfinden sonra ا/elif ekini almış ve sevmeme, nefret etme anlamlarına gelen نِفَار mastar ismi türemiştir.¹¹ Bu vezinde bir isim ecvef bir fiilden türeyecek olursa illet harfi olan ا/elif, ي/ya harfine dönüşür.¹² Örneğin ayakta durdu anlamına

⁹ Abdu'l-Ğanî, Eymen Emîn, *es-Sarfu'l-kâfi*, Dâru't-Tevfikîyye li't-Turâs, Kahire 2007, s. 147.

¹⁰ Hasan, Abbâs, *en-Nahvu'l-vâfi*, Daru'l-Ma'ârif, Kahire ts, III, s. 197

¹¹ Abdu'l-Ğanî, *es-Sarfu'l-kâfi*, s. 147.

¹² Yılmaz, Nurullah, *Arapça'da İsimler ve İsim Türetme*, Fenomen Yayıncılık, Erzurum 2007, s. 68.

gelen قَامَ fiili orta harfinden sonra /elif ekini aldığı anda illet harfı ي/ya harfine dönüşür ve ayakta durma, diriliş, destek anlamlarına gelen قِيَامَ mastar ismi türer.

1.1.1.1.3. İf'âl/إِفْعَال Kalıbı

Elif/ا eki أَفْعَلَ sülâsî mezid fiil kökünün ortasına geldiğinde اِفْعَال formunda mastar anlamı taşıyan isimler türer.¹³ Örneğin ikram etti anlamına gelen أَكْرَمَ ortasına /elif ekini aldığı anda ikram, ikram etme anlamına gelen اِكْرَام ismi türer.¹⁴

1.1.1.1.4. İnfi'âl/إِنْفِعَال Kalıbı

Elif/ا eki اِنْفَعَلَ sülâsî mezid fiil kökünün ortasına geldiğinde اِنْفِعَال formunda mastar anlamı taşıyan isimler türer.¹⁵ Örneğin kırıldı anlamına gelen اِنْكَسَرَ fiili ortasına /elif ekini aldığı anda kırılma anlamına gelen اِنْكَسَار ismi türer.¹⁶

1.1.1.1.5. İfti'âl/اِفْتِعَال Kalıbı

Elif/ا eki اِفْتَعَلَ sülâsî mezid fiil kökünün ortasına geldiğinde اِفْتِعَال formunda mastar anlamı taşıyan isimler türer.¹⁷ Örneğin iştiğal etti, meşgul oldu, ilgilendi anlamlarına gelen اِشْتَغَلَ fiili ortasına /elif ekini aldığı anda iştiğal etme, meşgul olma, ilgilenme anlamlarına gelen اِشْتِغَال ismi türer.¹⁸

1.1.1.1.6. İf'ilâl/اِفْعِلَال Kalıbı

Elif/ا eki اِفْعَلَّ sülâsî mezid fiil kökünün ortasına geldiğinde اِفْعِلَال formunda mastar anlamı taşıyan isimler türer.¹⁹ Örneğin kızmızılaştı, kırmızı oldu anlamlarına gelen اِحْمَرَّ fiili ortasına /elif ekini aldığı anda kızmızılaşma, kırmızı olma anlamlarına gelen اِحْمِرَار ismi türer.²⁰

¹³ Abdu'l-Ğani, *es-Sarfu 'l-kâfî*, s. 149.

¹⁴ es-Sıkillî, İbnu'l-Kattâ', *Ebniyetu 'l-esmâ ve 'l-ef'âl ve 'l-mesâdir*, thk. Ahmed Muhammed Abdu'l-Dâim, Matbaatu Dâru'l-Kutubi'l-Mısriyye, Kahire 1999, s. 152.

¹⁵ Günday, Hüseyin-Şahin, Şener, *Arapça Dilbilgisi Sarf Bilgisi*, Alfa Basım Yayım, İstanbul 2018, s. 99.

¹⁶ es-Sıkillî, *Ebniyetu 'l-esmâ ve 'l-ef'âl ve 'l-mesâdir*, s. 152.

¹⁷ Hasan, *en-Nahvu 'l-vâfî*, III, s. 202.

¹⁸ Günday-Şahin, *Arapça Dilbilgisi Sarf Bilgisi*, s. 103.

¹⁹ es-Seyyid, Fâdî, *Mecmû 'ati 's-sarf*, Mektebetü'l-İrşâd, İstanbul 2017, s.106.

²⁰ es-Sıkillî, *Ebniyetu 'l-esmâ ve 'l-ef'âl ve 'l-mesâdir*, s. 152.

1.1.1.1.7. İstif'âl/اِسْتِفْعَال Kalıbı

Elif/ا eki اِسْتَفْعَلَ sülâsî mezid fiil kökünün ortasına geldiğinde اِسْتَفْعَال formunda master anlamı taşıyan isimler türer.²¹ Örneğin soru sormak anlamına gelen اِسْتَفْهَم fiili ortasına /elif ekini aldığında soru, sorgu, sorma anlamlarına gelen اِسْتَفْهَام ismi türer.²²

1.1.1.1.8. İf'ivvâl/اِفْعَوَال Kalıbı

Elif/ا eki اِفْعَوَلَ sülâsî mezid fiil kökünün ortasına geldiğinde اِفْعَوَال formunda master anlamı taşıyan isimler türer. Örneğin çok hızlı yürüdü anlamına gelen اِجْلَوَذ fiili ortasına /elif ekini aldığında çok hızlı yürüme anlamına gelen اِجْلَوَاض ismi türer.²³

1.1.1.1.9. Fi'lâl/فِعْلَال Kalıbı

Elif/ا eki فَعَّلَ rubâî mücerred fiil kökünün ortasına geldiğinde فِعْلَال formunda master anlamı taşıyan isimler türer. Örneğin yuvarladı anlamına gelen دَحَرَج fiili ortasına /elif ekini aldığında yuvarlama/yuvarlamak anlamına gelen دِحْرَاج ismi türer.²⁴

1.1.1.1.10. İf'inlâl/اِفْعِنَال Kalıbı

Elif/ا eki اِفْعِنَلَ rubâî mezid fiil kökünün ortasına geldiğinde اِفْعِنَال formunda master anlamı taşıyan isimler türer.²⁵ Örneğin toplandı, karar verip vazgeçti anlamlarına gelen اِخْرَجَم fiili ortasına /elif ekini aldığında toplanma, karar verip vazgeçme anlamlarına gelen اِخْرُنْجَام ismi türer.²⁶

²¹ Hasan, *en-Nahvu'l-vâfî*, III, s. 202.

²² el-Hâşimî, es-Seyyid Ahmed, *el-Kavâ'idu'l-esâsiyye li'l-luğati'l-Arabiyye*, Dâru'l-Marife, Beyrut 2015, s. 304.

²³ Mîsâ, Mâhâmâ Lutfî, *Dirâsetu Ebniyeti'l-masâdir fî Sûreti Yunus*, Câmiatu'l-Medîneti'l-Âlemiyye, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Malezya 2011, s. 54.

²⁴ Hasan, *en-Nahvu'l-vâfî*, III, s. 201.

²⁵ es-Sıkillî, *Ebniyetu'l-esmâ ve'l-ef'âl ve'l-mesâdir*, s. 152.

²⁶ Mîsâ, *Dirâsetu Ebniyeti'l-masâdir fî Sûreti Yunus*, s. 54.

1.1.1.1.11. اِفْعِلَال/İf'illâl Kalıbı

Elif/ا eki اِفْعَلَّ rubâî mezid fiil kökünün ortasına geldiğinde اِفْعِلَال formunda mastar anlamı taşıyan isimler türer. Örneğin emin oldu, huzur buldu, tatmin oldu anlamlarına gelen اِطْمَنَّ fiili ortasına /elif ekini aldığı anda huzur, gönül rahatlığı, rahatlama anlamlarına gelen اُطْمِنَّ ismi türer.²⁷

1.1.1.2. فَاعِل/ Fâ'il Kalıbı

1.1.1.2.1. İsm-i Fâil Anlamı

Elif/ا eki فَعَلَ sülâsî fiil kökünün orta harfinden önce geldiğinde فَاعِل formunda fiili gerçekleştiren kişiyi ifade eden²⁸ ism-i fâil türer. Başka bir ifadeyle fiilin kendisinden meydana geldiği kişi veya varlığa işaret eden isim türer.²⁹ Örneğin oturdu anlamına gelen جَلَس fiili orta harfinden önce /elif ekini aldığı anda oturan anlamına gelen جَالِس ismi türer.³⁰ İsm-i fail ecvef bir fiilden türetilcekse illet harfi olan و/vav ve ي/ya, ئ/hemze harfine dönüşür. Örneğin söyledi, dedi anlamlarına gelen قَالَ fiili orta harfinden önce /elif ekini aldığı anda söyleyen, diyen anlamlarındaki قَائِل ismi türer.³¹ Eğer sonu illetli olan nakıs veya lefif bir fiil فَاعِل formuna aktarılacaksa sondaki illet harfi düşer. Örneğin koştu, çabaladı anlamlarına gelen سَعَى fiili orta harfinden önce /elif ekini aldığı anda sonundaki illet harfi düşer ve سَاع formunda bir ism-i fâil türer.³² Ancak nasp gerektiren bir durum (meful gibi) söz konusu olduğunda sondaki illet harfi yeniden ortaya çıkar ve kelime جَرِيًا şeklinde olur. Aynı şekilde nâkıs ve lefif fiillerden türemiş nekre durumundaki ism-i fâil başına 'أل' takısı aldığı anda kelimedeki tenvin durumu ortadan kalkar, sondaki illet harfi sakin harf olarak yeniden ortaya çıkar.³³(الجَارِي)

²⁷ Misâ, *Dirâsetu Ebniyeti'l-masâdir fî Sûreti Yunus*, s. 55.

²⁸ el-İşbîlî, Ali b. Usfûr, *Şerhu Cumelu'z-Zeccâcî*, haz. Dr. Râmîl Bedî Yakûb, Dâru'l-Mektebeü'l-İlmiyye, Beyrut 1419/1998, I, s. 93.

²⁹ Nâsîf, Hanefî v.dğr., *ed-Durûsu'n-nahviyye*, Dâru İlâfî'd-Duveliyye, Kuveyt 2006, s. 207.

³⁰ Abdurrahman, Fâtima, *Mebâdi'u's-sarf li't-Tayyib el-Mehâcî*, Vahrân Üniversitesi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Cezayir 2005, s. 65.

³¹ el-Müberred, Ebu'l-Abbâs Muhammed b. Yezîd, *el-Muktedab*, thk. Muhammed Abdulhâlık, Metâbiu'l-İhramu't-Ticariyye, Kâhire 1415/1994, I, s.247; Abdu'l-Ğani, *es-Sarfu'l-kâfî*, s. 177.

³² Abdu'l-Ğani, *es-Sarfu'l-kâfî*, s. 177.

³³ Yılmaz, *Arapça'da İsimler ve İsim Türetme*, s. 80.

Fâil Kalıbı Çekimi (İsm-i Fâil)

Kuralsız Çoğul	Kurallı Çoğul	İkil	Tekil	Cinsiyet
فَعَالَةٌ/فَعَالٌ	فَاعِلُونَ	فَاعِلَانِ - يَنْ	فَاعِلٌ	Eril
فَوَاعِلٌ	فَاعِلَاتٌ	فَاعِلَتَانِ - يَنْ	فَاعِلَةٌ	Dişil

Sâlim Fiil Çekimi

Kuralsız Çoğul	Kurallı Çoğul	İkil	Tekil	Cinsiyet
عَمَلَةٌ/عَمَالٌ/عَمَلٌ	عَامِلُونَ	عَامِلَانِ - يَنْ	عَامِلٌ	Eril
عَوَامِلٌ	عَامِلَاتٌ	عَامِلَتَانِ - يَنْ	عَامِلَةٌ	Dişil

Misal Fiil Çekimi

Kuralsız Çoğul	Kurallı Çoğul	İkil	Tekil	Cinsiyet
وَرَثٌ/وَرَثَاتٌ	وَارِثُونَ	وَارِثَانِ - يَنْ	وَارِثٌ	Eril
---	وَارِثَاتٌ	وَارِثَتَانِ - يَنْ	وَارِثَةٌ	Dişil

Ecvef Fiil Çekimi

Kuralsız Çoğul	Kurallı Çoğul	İkil	Tekil	Cinsiyet
قِيَامٌ/قِيَمٌ/قَوَامٌ/قَوْمٌ	قَائِمُونَ	قَائِمَانِ - يَنْ	قَائِمٌ	Eril
---	قَاعِلَاتٌ	قَاعِلَتَانِ - يَنْ	قَاعِلَةٌ	Dişil

Lefif Fiil Çekimi

Kuralsız Çoğul	Kurallı Çoğul	İkil	Tekil	Cinsiyet
رُؤَاةٌ	رَوِيُونَ	رَوِيَانِ - يَنْ	رَاوٍ	Eril
---	رَوِيَاتٌ	رَوِيَتَانِ - يَنْ	رَوِيَةٌ	Dişil

1.1.1.2.2. İsm-i Mefûl Anlamı

Elif/ا eki فعل sülâsî fiil kökünün orta harfinden önce geldiğinde فاعِل formunda ism-i mefûl anlamı taşıyan isimler türer. Örneğin (yemek) yedi, doydu anlamlarına gelen طَعِم fiili orta harfinden önce /elif ekini aldığında doymuş anlamına gelen طَاعِم ismi türer bu kelime ism-i mefûl anlamı taşır.³⁴

1.1.1.2.3. Sıfat-ı Müşebbehe Anlamı

Elif/ا eki فعل sülâsî fiil kökünün ortasına geldiğinde فاعِل formunda sıfat-ı müşebbehe anlamı olan isimler türeyebilir. Örneğin temiz oldu anlamına gelen طَهَّر fiili orta harfinden önce /elif ekini aldığında temiz anlamındaki طَاهِر sıfatı türer.³⁵

1.1.1.2.4. Sayma Sayısı Anlamı

Bazılarına göre isimden sonra فاعِل kalıbında gelerek bir anlamı ifade eden واحد/ة sıfat olarak kullanılmaktadır. Fakat biz burada sayı olarak ele aldık. واحد/ة/bir, kelimesi nekra olan tekil bir isimden sonra gelirse o isme bir anlamı katar. Elif/ا ekini alarak وحد sayısından türemiştir.

Eril : طالبٌ واحدٌ bir öğrenci

Dışıl : طالبةٌ واحدةٌ bir kız öğrenci

Aynı şekilde واحد/ة/bir sayısı 'ukûd/onluk sayılarla kullanılırsa bir anlamında birler basamağı olur.

Yirmi bir	عشرون	
Otuz bir	ثلاثون	
Kırk bir	أربعون	
Elli bir	خمسون	واحد
Altmış bir	ستون	و واحدة
Yetmiş bir	سبعون	
Seksen bir	ثمانون	
Doksan bir	تسعون	

³⁴ Yılmaz, *Arapça'da İsimler ve İsim Türetme*, s. 40.

³⁵ Hasan, *en-Nahvu'l-vâfi*, III, s. 288; Abdullah, İbrahim Muhammed, *Mebâhis fî ilmi's-sarf*, Dâru's-Saadeddîn 1419/1999, I.Baskı, s. 119.

1.1.1.2.5. Sıra Sayısı (ıncı-ınci) Anlamı

Sayma sayısı olarak kullanılan واحة/bir sayısı ukûd/onluk sayılarla her ikisi de marife olarak kullanılırsa birinci anlamında birler basamağı olur. 21-91 arasındaki sayılar için diğer sıra sayıları ile mürekkep olarak kullanılan birinciye ifade eden الأول değil de fâil kalıbında gelen الواحد kullanılır.³⁶

Yirmi birinci	العشرون		
Otuz birinci	الثلاثون		
Kırk birinci	الأربعون		
Elli birinci	الخمسون		الواحد
Altmış birinci	الستون	و	الواحدة
Yetmiş birinci	السبعون		
Seksen birinci	الثمانون		
Doksan birinci	التسعون		

Başka bir sayı ile değil de tek başına sadece birinci anlamında kullanılan الأول/birinci hariç, sayma sayıları الفاعل kalıbına aktarıldığında -inci anlamına gelen sıra sayıları türer.³⁷

اثنان	الثاني	ikinci	الطالب الثاني	İkinci öğrenci
ثلاث	الثالث	üçüncü	الطالب الثالث	Üçüncü öğrenci
ربيع	الرابع	dördüncü	الطالب الرابع	Dördüncü öğrenci
خمس	الخامس	beşinci	الطالب الخامس	Beşinci öğrenci
سدس	السادس	altıncı	الطالب السادس	Altıncı öğrenci
سبع	السابع	yedinci	الطالب السابع	Yedinci öğrenci
ثمان	الثامن	sekizinci	الطالب الثامن	Sekizinci öğrenci
تسع	التاسع	dokuzuncu	الطالب التاسع	Dokuzuncu öğrenci
عشر	العاشر	Onuncu	الطالب العاشر	Onuncu öğrenci

Bu sayılar aynı şekilde bütün sayılarla birlikte -inci anlamında birler basamağı olarak kullanılır.

³⁶ Akyüz, Vecdi, *Arapça'da Sayılar*, İstanbul 1998, Kitabevi, s. 96-97.

³⁷ Akyüz, *Arapça'da Sayılar*, s. 93.

anlamına gelen جَمَل fiilinin başına /elif ekinin gelmesiyle en güzel/daha güzel anlamına gelen أَجْمَل ismi türemiştir. Bu isim sülâsî/illetli ecvef fiillerden türetildiğinde illet harfi diğer aslına dönüşür. Örneğin cömert oldu anlamına gelen جَاد sülâsî ecvef fiili başına /elif ekini aldığı anda أَجَوْد formuyla daha cömert/en cömert anlamına gelen isim türer.⁴⁰ Bu kalıp lefif ve nâkıs fiillerden türetilmek istediğinde sıfat-ı müşebbehe formundaki kural geçerli olur.⁴¹ Örneğin “علي أقوى مدافعة من أخيه” “Ali kardeşinden daha güçlü savunur”⁴² cümlesinde güçlü oldu, şiddeti arttı anlamlarına gelen أقوى lefif fiilinin başına elif/ ekini almasıyla أقوى formunda daha güçlü/en güçlü veya daha şiddetli/en şiddetli anlamlarına gelen isim türemiştir. Aynı şekilde üstün oldu, yüce oldu anlamlarına gelen علا nâkıs fiilinin başına elif/ ekini almasıyla da أَعْلَى formunda daha üstün/en üstün veya daha yüce/en yüce anlamlarına gelen isim türemiştir.⁴³

Ef'alu Kalıbı Çekimi (İsm-i Tafdîl)

Kuralsız	Kurallı	İkil	Tekil	Cinsiyet
Çoğul	Çoğul			
أَفَاعِلْ	أَفْعُلُونَ	أَفْعَلَانِ - يَنِ	أَفْعُلْ	Eril
—	فَعْلَيَاتُ	فَعْلَيَانِ - يَنِ	فَعْلَى	Dişil

Salim Fiil Çekimi

Kuralsız	Kurallı	İkil	Tekil	Cinsiyet
Çoğul	Çoğul			
أَشَارِفُ	أَشْرَفُونَ	أَشْرَفَانِ - يَنِ	أَشْرَفْ	Eril
—	شَرَفَيَاتُ	شَرَفَيَانِ - يَنِ	شَرَفَى	Dişil

⁴⁰ Abdullah, *Mebâhis fî 'ilmi's-sarf*, s. 123; Yılmaz, *Arapça'da İsimler ve İsim Türetme*, s. 72.

⁴¹ Yılmaz, *Arapça'da İsimler ve İsim Türetme*, s. 81.

⁴² el-Hâşimî, es-Seyyid Ahmed, *el-Kavâ'idu'l-esâsiyye li'l-luğati'l-Arabiyye*, Dâru'l-Fikr, Beyrut h. 1354, s. 317.

⁴³ el-Hâşimî, *el-Kavâ'idu'l-esâsiyye*, s. 295.

Ecvef Fiil Çekimi

Kuralsız	Kurallı	İkil	Tekil	Cinsiyet
Çoğul	Çoğul			
أَجَاوُدُ	أَجَوْدُونَ	أَجَوْدَانِ - يَنْ	أَجَوْدُ	Eril
—	جَوْدِيَّاتُ	جَوْدِيَّانِ - يَنْ	جَوْدَى	Dişil

Lefif ve Nâkıs Fiil Çekimi

Kuralsız	Kurallı	İkil	Tekil	Cinsiyet
Çoğul	Çoğul			
أَقَاوِي	أَقْوِيُونَ	أَقْوِيَانِ - يَنْ	أَقْوَى	Eril
—	قَوِيَّاتُ	قَوِيَّانِ - يَنْ	قَوَى	Dişil

1.1.1.3.2. Sıfat-ı Müşebbehe

Elif/ا eki **فعل** sülâsî fiil kökünün başına gelerek renk ve fiziki kusur anlamı içeren fiillerden **أَفْعَلْ** formunda sıfat-ı müşebbehe⁴⁴ türetir. Örneğin dilsiz oldu anlamına gelen **بَكَمَ** fiili, başına /elif ekini aldığı anda dilsiz anlamına gelen **أَبْكَمَ** sıfatı türer. Bu kalıptaki isimler sülâsî/illetli bir fiilden türetilirse illet harfleri üzerinde herhangi bir i'lâl kuralı uygulanmaz.⁴⁵ Örneğin ağardı anlamına gelen **شَابَ** fiili **أَفْعَلْ** formuna aktarıldığında ortadaki illet harfi ya'ya dönüşür ve ak saçlı anlamına gelen **أَشْيَبُ** sıfatı türer.⁴⁶ Bu sıfat nâkıs veya lefif bir fiilden türetilirse i'lâl kuralı gereği hareke alan harfin harekesi kaldırılır ve 'elif-i maksûre' şeklinde uzatma olarak değişir.⁴⁷ Örneğin kör oldu anlamına gelen **عَمَى** fiili **أَفْعَلْ** formuna aktarıldığında kör anlamına gelen **أَعْمَى** formunda bir sıfat-ı müşebbehe türer.⁴⁸

⁴⁴ ed-Dahdâh, Ebû Faris, *Şerhu'l-Elfiyeti İbn Mâlik*, Mektebetu'l-Ubeykân, Riyad 2004, s. 319; el-Ğalâyîni, Mustafa, *Câmi'u'd-durûsi'l-Arabiyye*, Daru'l-Hadîs, Kâhire 2005, s. 146-147; Yılmaz, *Arapça'da İsimler ve İsim Türetme*, s. 44.

⁴⁵ İbn Hâcib, Ebû Amr Cemâlüddîn Osman b. Ömer, *el-Kâfiye fî 'İlmi'n-nahv ve eş-Şafiye fî 'İlmi't-tasrîf ve 'l-hat*, thk. Sâlih Abdulazîm, Mektebeü'l-Edeb, Kahire h. 646, s. 91; Yılmaz, *Arapça'da İsimler ve İsim Türetme*, s. 71.

⁴⁶ İbn Hâcib, *el-Kâfiye ve 'ş-Şafiye*, s. 91; el-Ğalâyîni, *Câmiu'd-durûsi'l-Arabiyye*, s. 147.

⁴⁷ İbn Hâcib, *el-Kâfiye ve 'ş-Şafiye*, s. 93.

⁴⁸ Yılmaz, *Arapça'da İsimler ve İsim Türetme*, s. 82-83.

Ef'alu Kalıbı Çekimi (Sıfat-1 Müşebbehe)

Kuralsız	Kurallı Çoğul	İkil	Tekil	Cinsiyet
Çoğul				
فُعْلٌ	---	أَفْعَلَانِ - يَنْ	أَفْعَلٌ	Eril
---	فَعْلَوَاتٌ	فَعْلَيَانِ - يَنْ	فَعْلَاءٌ	Dişil

Salim Fiil Çekimi

Kuralsız	Kurallı Çoğul	İkil	Tekil	Cinsiyet
Çoğul				
بُكْمٌ	---	أُبْكَمَانِ - يَنْ	أُبْكَمٌ	Eril
---	بَكْمَوَاتٌ	بَكْمَيَانِ - يَنْ	بَكْمَاءٌ	Dişil

Ecvef Fiil Çekimi

Kuralsız	Kurallı Çoğul	İkil	Tekil	Cinsiyet
Çoğul				
شَيْبٌ	---	أَشْيَبَانِ - يَنْ	أَشْيَبٌ	Eril
---	شَيْبَوَاتٌ	شَيْبَيَانِ - يَنْ	شَيْبَاءٌ	Dişil

Nâkıs ve Lefif fiil Çekimi

Kuralsız	Kurallı Çoğul	İkil	Tekil	Cinsiyet
Çoğul				
عَمِيٌّ	---	أَعْمَيَانِ - يَنْ	أَعْمَى	Eril
---	عَمِيَوَاتٌ	عَمِيَيَانِ - يَنْ	عَمِيَاءٌ	Dişil

1.1.1.4. Fe'âl/فَعَالُ Kalıbı

Elif/ا eki فعل sülâsî fiil kökünün orta harfinden sonra gelerek فَعَال kalıbında sıfat-1 müşebbehe anlamı taşıyan isimler türetir. Örneğin “جَبْنُ الْعَدُوِّ” “Düşman korktu, ürkütü” cümlesindeki korktu, ürkütü anlamına gelen جَبْنُ fiili orta harfinden sonra ا/elif ekini aldığında korkak anlamına gelen جَبَان ismi türemektedir.⁴⁹

⁴⁹ Ömer, v. dğr., en-Nahvu 'l-esâsî, s. 141.

1.1.1.5. Fu‘âl/فُعَال Kalıbı

Elif/ا eki فعل sülâsî fiil kökünün ortasına gelerek فُعَال kalıbında sıfat-ı müşebbehe anlamı taşıyan isimler de türetebilmektedir. Örneğin cesaretlendi anlamına gelen شَجَعَ fiili orta harfinden sonra /elif ekini aldığı anda cesur, cesaretli anlamına gelen شَجَاع ismi türer.⁵⁰

1.1.2. Ta/ة – ت

1.1.2.1. Masdar

1.1.2.1.1. Fu‘le/فُعْلَة Kalıbı

Ta/ة eki فعل sülâsî fiil kökünün sonuna geldiğinde فُعْلَة formunda renk anlamı içeren mastar isimler türer. Örneğin yeşil oldu anlamındaki خَضَرَ fiili sonuna ة/ta ekini aldığı anda yeşillik anlamına gelen خُضْرَة mastarı türer.⁵¹

1.1.2.1.2. Fe‘le/فَعْلَة Kalıbı

Ta/ة eki فعل sülâsî fiil kökünün sonuna geldiğinde فَعْلَة formunda ‘bir kere, bir defa, bir kez’ anlamı içeren masdar-ı merre türer. Örneğin vurdu, dövdü anlamına gelen ضَرَبَ fiili sonuna ة/ta ekini aldığı anda (bir kere) vurmak, vuruş anlamındaki ضَرْبَة mastarı türer. Bu formda bir mastar nâkıs veya lefif bir fiilden türetilirse illet harfi aslî harf muamelesi görür. Örneğin çağırdı anlamındaki دَعَا fiili sonuna ة/ta ekini aldığı anda illet harfi olan /elif و/vav harfine dönüşüp aslî harf muamelesi görerek çağrı, davet anlamına gelen دَعْوَة mastarı türer.⁵²

1.1.2.1.3. Fi‘le/فِعْلَة Kalıbı

Ta/ة eki فعل sülâsî fiil kökünün sonuna geldiğinde فِعْلَة formunda ‘bir nevi,gibi’ anlamları içeren, fiilin türünü bildiren masdar-ı nev’i türer. Bu isimlere masdarı heye de denir. Örneğin öldü anlamına gelen anlamına gelen قَتَلَ fiili sonuna ة/ta ekini aldığı anda ...gibi öldürmek, gibi ölüm anlamına gelen قِتْلَة mastarı türer.⁵³

⁵⁰ el-Hâşimî, *el-Kavâ'idu'l-esâsiyye*, s. 314.

⁵¹ İbnu'l-Kûtiyye, Ebû Bekr Muhammed, *Kitâbu'l-ef'âl*, Mektebetü'l-Hancî, Kahire 1471/1952, thk. Ali Fûde, s. 205; Abdullah, *Mebâhis fî 'ilmi's-sarf*, s. 99.

⁵² İbn Hâcib, Ebû Amr Cemâlüddîn Osman b. Ömer, *eş-Şâfiye fî 'ilmi's-sarf*, thk. Hasan Ahmed, el-Mektebetü'l-Mekkiyye, Mekke 1435/2014, s. 146; Güler, İsmail v.dğr., *İslam Medeniyetinde Dil İlimleri*, İsam Yayınları, İstanbul 2015, s. 145; Yılmaz, *Arapça'da İsimler ve İsim Türetme*, s. 78.

⁵³ Abdullah, *Mebâhis fî 'ilmi's-sarf*, s. 105.

1.1.2.1.4. Fe‘lele/فَعَّلَ Kalıbı

Ta/ة eki فَعَّلَ rubâî mücerred fiil kökünün sonuna geldiğinde فَعَّلَ formunda mastar isimler türer. Örneğin sarsmak, sallamak anlamlarına gelen زَلَزَلَ fiili sonuna ة/ta ekini aldığında deprem, sarsıntı, zelzele anlamlarına gelen زَلْزَلَةٌ ismi türer.⁵⁴

1.1.2.2. İsm-i Mefûl - Fu‘le/فُعِلَ Kalıbı

Ta/ة eki فُعِلَ sülâsî fiil kökünün sonuna geldiğinde فُعِلَ formunda meful anlamı içeren isimler türer. Örneğin kepçe ile almak, avuç ile almak anlamlarına gelen غَرَفَ fiili sonuna ة/ta ekini aldığında bir avuç, avuç dolusu, oda, dernek anlamlarındaki غُرْفَةٌ ismi türer.⁵⁵

1.1.3. Mim/م

1.1.3.1. Mimli Masdar/Masdar-ı Mîmî

1.1.3.1.1. Mef‘il/مَفْعِل Kalıbı

Mim/م eki مَفْعِل sülâsî fiil kökünün başına gelerek مَفْعِل formunda mastar isimler (masdar-ı mîmî) türetir. Genellikle son harfî illet harfî olmayan misal fiiller bu kalıpta “mimli mastar” olarak gelirler. Örneğin مَوَّع mastarı وَعَدَ fiilinin mimli mastarı olarak gelmiştir Bu kalıpta olan ve geri döndü anlamındaki رَجَعَ sülâsî fiilinin mimli mastarı مَرْجَعٌ şazdır. Orta harfî ي/ya olan ecvef fiillerden de bu vezin ile mastar anlamına gelen isimler türetilir. Örneğin geceledi anlamına gelen بَاتَ ecvef fiili başına م/mim ekini aldığında ortadaki elif harfî aslı olan ي/ya harfine dönüşür ve geceleme anlamına gelen مَبِيت formundaki mastar isim türer.⁵⁶

Mef‘il Kalıbı Çekimi(Masdar)

Kuralsız Çoğul	Kurallı Çoğul	İkil	Tekil	Cinsiyet
مَفَاعِل	مَفْعِلُونَ	مَفْعِلَان - يْن	مَفْعِلٌ	Eril
مَفَاعِل	مَفْعِلَات	مَفْعِلَتَان - تَيْن	مَفْعِلَةٌ	Dişil

⁵⁴ Çakır, Mehmet, *Arapça’da Kelime Yapısı*, Özkan Matbaası, Ankara 1999, s. 97.

⁵⁵ Abdullah, *Mebâhis fi ‘ilmi’s-sarf*, s. 117.

⁵⁶ Abdullah, *Mebâhis fi ‘ilmi’s-sarf*, s. 107; es-Sâmerrâî, Fâdıl Sâlih, *Ma‘âni’l-ebniyeti fi’l-Arabiyye*, Dâru Ammâr, Ürdün 2007, s. 31; Güler, İsmail v.dğr., *İslam Medeniyetinde Dil İlimleri*, s. 145.

Salim Fiil Çekimi

Kuralsız Çoğul	Kurallı Çoğul	İkil	Tekil	Cinsiyet
مَرَاجِعْ	مَرَاجِعُونَ	مَرَاجِعَانِ - يَنْ	مَرَاجِعٌ	Eril
مَرَاجِعْ	مَرَاجِعَات	مَرَاجِعَتَانِ - تَيْنِ	مَرَاجِعَةٌ	Dişil

Misal Fiil Çekimi

Kuralsız Çoğul	Kurallı Çoğul	İkil	Tekil	Cinsiyet
مَوَارِدُ	مَوْرِدُونَ	مَوْرِدَانِ - يَنْ	مَوْرِدٌ	Eril
مَوَارِدُ	مَوْرِدَات	مَوْرِدَتَانِ - تَيْنِ	مَوْرِدَةٌ	Dişil

Ecvef Fiil Çekimi

Kuralsız Çoğul	Kurallı Çoğul	İkil	Tekil	Cinsiyet
---	مَزِيدُونَ	مَزِيدَانِ - يَنْ	مَزِيدٌ	Eril
---	مَزِيدَات	مَزِيدَتَانِ - تَيْنِ	مَزِيدَةٌ	Dişil

1.1.3.1.2. Mef'al/مَفْعَل Kahlbı

Mim/م eki **مَفْعَل** sülâsî fiil kökünün başına gelerek **مَفْعَل** formunda mastar anlamı taşıyan isimler türetir. Örneğin düştü anlamına gelen **سَقَطَ** fiili başına م/mim ekini aldığıında **مَسْقُطٌ** formunda proje, tasarım, planlama anlamlarına gelen bir isim türer.⁵⁷ م/mim eki mudaaf fiillerin başına gelerek “مَفْعَلٌ” veya “مَفْعِلٌ” formunda mimli mastarlar da türetebilir. Örneğin **شَدَّ** fiilinin başına م/mim eki eklenerek “مَشْدٌ” veya “مَشِدٌ” şeklinde mimli mastarı elde edilebilir.⁵⁸ م/mim eki nâkıs veya lefif bir fiilin başına gelip bu formda bir isim elde edecek olursa son harfin harekesi atılır ikinci harfin harekesi de tenvinli üstün yapılır. Bu isim başına “ال” takısı alacak olursa tenvin kalkar ve illet harfi elif-i maksure/ى şeklinde okunur. Örneğin zihnini meşgul etti, aklına takıldı anlamlarına gelen **عَنَى** fiili başına م/mim ekini aldığıında anlam, kavram, mana anlamlarına gelen **مَعْنَى** ismi türer.⁵⁹

⁵⁷ Hasan, *en-Nahvu 'l-vâfi*, III, s. 232-233.

⁵⁸ Abdu'l-Ğani, *es-Sarfu 'l-kâfi*, s. 152.

⁵⁹ Yılmaz, *Arapça'da İsimler ve İsim Türetme*, s. 84.

Mef'âl Kalıbı Çekimi (Masdar)

Kuralsız	Kurallı Çoğul	İkil	Tekil	Cinsiyet
Çoğul				
مَفَاعِل	مَفْعُلُون	مَفْعَلَان - يْن	مَفْعَل	Eril
مَفَاعِل	مَفْعَلَات	مَفْعَلَتَان - تَيْن	مَفْعَلَةٌ	Dişil

Salim Fiil Çekimi

Kuralsız	Kurallı	İkil	Tekil	Cinsiyet
Çoğul	Çoğul			
مَقَاصِد	مَقْصَدُون	مَقْصَدَان - يْن	مَقْصَدٌ	Eril
مَقَاصِد	مَقْصَدَات	مَقْصَدَتَان - تَيْن	مَقْصَدَةٌ	Dişil

Nâkıs ve Lefif Fiil Çekimi

Kuralsız	Kurallı	İkil	Tekil	Cinsiyet
Çoğul	Çoğul			
مَعَانٍ	مَعْنِيُون	مَعْنِيَان - يْن	مَعْنَى	Eril
---	---	---	---	Dişil

1.1.3.2. İsm-i Fâil

1.1.3.2.1. Muf'il/مُفْعِل Kalıbı

Mim/م eki أَفْعَل sülâsî mezid fiilinin başına geldiğinde elif harfî düşer ve مُفْعِل formunda ism-i fâil anlamı taşıyan isim türer. Örneğin çıkardı, kovdu, sahneledi yönetmenlik yaptı anlamlarına gelen أَخْرَج fiili başına م/mim ekini aldığında yönetmen, yapımcı anlamlarına gelen مُخْرِج formundaki fail ismi türer.⁶⁰

1.1.3.2.2. Mufe'il/مُفْعِل Kalıbı

Mim/م eki فَعَّل sülâsî mezid fiilinin başına geldiğinde مُفْعِل formunda ism-i fâil anlamı taşıyan isimler türer. Örneğin öğretti anlamına gelen عَلَّمَ fiili başına م/mim ekini aldığında öğretmen, öğretmen anlamlarına gelen مُعَلِّم formundaki fail ismi türer.⁶¹

⁶⁰ es-Seyyid, *Mecmû'atu's-sarf*, s. 352.

⁶¹ es-Sıkkılı, *Ebnîyetu'l-Esmâ ve'l-ef'âl ve'l-mesâdir*, s. 170; Çörtü, Mustafa Meral, *Arapça Dilbilgisi (Sarf)*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2014, s. 448.

1.1.3.2.3. Mufâ'il/مُفَاعِل Kalıbı

Sülâsi mezid fiillerin ism-i fâilleri başındaki müzarat harfi atılıp başına dammeli mim ekini eklenip ve sondan bir önceki harfi de kesra ile harekelenerek ism-i fâili türetilir.⁶² Mim/م eki فَاعِل sülâsî mezid fiilinin başına geldiğinde مُفَاعِل formunda ism-i fâil anlamı taşıyan isim türer. Örneğin karşı çıktı, direndi anlamlarına gelen قَاوَم fiili başına م/mim ekini aldığı anda dayanıklı, direnen, karşı koyan anlamlarına gelen مُقَاوِم formundaki fail ismi türer.⁶³

1.1.3.2.4. Mutefe'il/مُتَفَعِّل Kalıbı

Mim/م eki تَفَعَّل sülâsî mezid fiilinin başına geldiğinde مُتَفَعِّل formunda ism-i fâil anlamı taşıyan isimler türer. Örneğin öğrendi anlamına gelen تَعَلَّمَ fiili başına م/mim ekini aldığı anda öğrenen anlamındaki مُتَعَلِّم ismi türer.⁶⁴

1.1.3.2.5. Mutefâ'il/مُتَفَاعِل Kalıbı

Mim/م eki تَفَاعَلَ sülâsî mezid fiilinin başına geldiğinde مُتَفَاعِل formunda ism-i fâil anlamı taşıyan isimler türer. Örneğin uyuşmak, karşılıklı anlaşmak anlamlarına gelen تَوَافَق fiili başına م/mim ekini aldığı anda karşılıklı anlaşılan, uyuşan anlamlarındaki مُتَوَافِق ismi türer.⁶⁵

1.1.3.2.6. Munfe'il/مُنْفَعِل Kalıbı

Mim/م eki انْفَعَلَ sülâsî mezid fiilinin başına geldiğinde elif harfi düşer ve مُنْفَعِل formunda ism-i fâil anlamı taşıyan isimler türer. Örneğin kırılmak, darmadağın olmak anlamlarına gelen انْكَسَرَ fiili başına م/mim ekini aldığı anda kırılan, darmadağın olan anlamlarındaki مُنْكَسِر ismi türer.⁶⁶

⁶² Kabâve, Fahreddîn, 'İlmu's-sarf et-tasrîfu'l-müşterake Tasrîfu'l-esmâ ve'l-ef'âl, Mektebetu'l-Lübnân, Lübnan 2012, s. 151.

⁶³ Abdurrezzâk, Hatîce, Ebniyetu's-sarf fî Kitâbi Sibeveyh, Mektebetu'n-Nahda, Bağdat 1385/1975, 1.Baskı, s. 265.

⁶⁴ İbn Hâcib, el-Kâfiye ve 'ş-Şafiye, s. 40-41.

⁶⁵ es-Sâmerrâî, Fâdıl Salih, es-Sarfu'l-'Arabî Ahkâm ve Meân, Dâru İbn Kesîr, Beyrut 2013, s. 94.

⁶⁶ İbn Hâcib, el-Kâfiye ve 'ş-Şafiye, s. 40-41

1.1.3.2.7. Mufte‘il/مُفْتَعِلْ Kalıbı

Mim/م eki اِفْتَعَلَ sülâsî mezid fiilinin başına geldiğinde elif harfi düşer ve مُفْتَعِلْ formunda ism-i fâil anlamı taşıyan isimler türer. Örneğin toplandı anlamına gelen اِجْتَمَعَ fiili başına م/mim ekini aldığıında toplanan anlamındaki مُجْتَمِعْ ismi türer.⁶⁷

1.1.3.2.8. Muf‘allu/مُفْعَلْ Kalıbı

Sülâsi mezid fiillerin ism-i fâilleri başındaki müzarat harfi atılıp başına dammeli mim ekini eklenip ve sondan bir önceki harfi de kesra ile harekelenerek ism-i fâili türetilir.⁶⁸ Mim/م eki اِفْعَلَ sülâsî mezid fiilinin başına geldiğinde elif harfi düşer ve مُفْعَلْ formunda ism-i fâil anlamı taşıyan isimler türer. Örneğin kızardı anlamına gelen اِحْمَرَّ fiili başına م/mim ekini aldığıında kızaran, kızarmış anlamlarına gelen مُحْمَرٌّ ismi türer.⁶⁹

1.1.3.2.9. Mustef‘il/مُسْتَفْعِلْ Kalıbı

Mim/م eki اِسْتَفْعَلَ sülâsî mezid fiilinin başına geldiğinde elif harfi düşer ve مُسْتَفْعِلْ formunda ism-i fâil anlamı taşıyan isimler türer. Örneğin af diledi anlamına gelen اِسْتَعْفَرَ fiili başına م/mim ekini aldığıında af dileyen anlamına gelen مُسْتَعْفِرٌ ismi türer.⁷⁰

1.1.3.2.10. Muf‘av‘il/مُفْعَوِّلْ Kalıbı

Sülâsi mezid fiillerin ism-i fâilleri başındaki müzarat harfi atılıp başına dammeli mim ekini eklenip ve sondan bir önceki harfi de kesra ile harekelenerek ism-i fâili türetilir.⁷¹ Mim/م eki اِفْعَوَّلْ sülâsî mezid fiilinin başına geldiğinde elif harfi düşer ve مُفْعَوِّلْ formunda ism-i fâil anlamı taşıyan isimler türer.⁷² Örneğin kaba oldu, sert oldu anlamlarına gelen اِحْشَوَّشْنْ fiili başına م/mim ekini aldığıında kaba, sert, acmasız kişi anlamlarına gelen مُحْشَوِّشٌ ismi türer.⁷³

⁶⁷ İbn Hâcib, *el-Kâfiye ve 'ş-Şafiye*, s. 40-41.

⁶⁸ Kabâve, *‘İlmu’s-sarf*, s. 151.

⁶⁹ Yılmaz, *Arapça’da İsimler ve İsim Türetme*, s. 115.

⁷⁰ eş-Şertûnî, Reşîd, *Mebâdii’l-‘Arabiyye fi’s-sarf ve’n-nahv*, Matbaatu’l-Kâsûlîkiyye, Beyrut 1942, s. 69.

⁷¹ Kabâve, *‘İlmu’s-sarf*, s. 151.

⁷² el-Ğalayini, *Cami’ud’d-durusi’l-Arabiyye*, s. 36.

⁷³ Kabâve, *‘İlmu’s-sarf*, s. 151.

1.1.3.2.11. Muf‘avvil/مُفْعَوْل Kalıbı

Sülâsî mezid bir fiil olan اِفْعَوْل fiili⁷⁴ başındaki müzarat harfini düşürüp م/mim ekini aldığıında مُفْعَوْل formunda ism-i fâil anlamı taşıyan isimler türer.⁷⁵ Örneğin çok hızlı yürüdü anlamına gelen اِجْلَوْدَ fiili başına م/mim ekini aldığıında çok hızlı yürüyen anlamına gelen مُجْلَوْدُ ismi türer.⁷⁶

1.1.3.2.12. Muf‘âllu/مُفْعَالُ Kalıbı

Mim/م eki اِفْعَالُ sülâsî mezid fiilinin başına geldiğinde elif harfi düşer ve مُفْعَالُ formunda ism-i fâil anlamı taşıyan isimler türer. Örneğin kıpkırmızı oldu, çok aşırı kızardı anlamlarına gelen اِحْمَارَ başına م/mim ekini aldığıında çok aşırı kızaran, kıpkırmızı olan anlamlarındaki مُحْمَارُ ismi türer.⁷⁷

1.1.3.2.13. Mufa‘lilu/مُفْعَلِلُ Kalıbı

Mim/م eki فَعَّلِلَ rubâî mücerred fiilinin başına geldiğinde مُفْعَلِلُ formunda ism-i fâil anlamı taşıyan isimler türer. Örneğin yuvarladı anlamına gelen دَخَرَ fiili başına م/mim ekini aldığıında yuvarlayan anlamına gelen مُدَخَّرُ ismi türer.⁷⁸

1.1.3.2.14. Mutefe‘lil/مُتَفَعِّلُ Kalıbı

Mim/م eki تَفَعَّلَ rubâî mezid fiilinin başına geldiğinde مُتَفَعِّلُ formunda ism-i fâil anlamı taşıyan isimler türer. Örneğin sarındı, cilbab ile örtündü anlamlarına gelen تَجَلَّبَبَ fiili başına م/mim ekini aldığıında örtünen, sarınan anlamlarındaki مُتَجَلَّبِبُ ismi türer.⁷⁹

1.1.3.2.15. Muf‘anlil/مُفْعَلِّلُ Kalıbı

Mim/م eki اِفْعَلَّلَ rubâî mezid fiilinin başına geldiğinde elif harfi düşer ve مُفْعَلِّلُ formunda ism-i fâil anlamı taşıyan isimler türer. Örneğin kibirlendi anlamına gelen اِخْرَنْطَمَ fiili başına م/mim ekini aldığıında gururlu anlamındaki مُخْرَنْطَمُ ismi türer.⁸⁰

⁷⁴ Abdullah, *Mebâhis fî ‘ilmi’s-sarf*, s. 33.

⁷⁵ Abdullah, *Mebâhis fî ‘ilmi’s-sarf*, s. 114.

⁷⁶ Abdullah, *Mebâhis fî ‘ilmi’s-sarf*, s. 33.

⁷⁷ Abdurrezzâk, *Ebnîyetu’s-sarf fî Kitâbi Sîbeveyh*, s. 266.

⁷⁸ Abdurrezzâk, *Ebnîyetu’s-sarf fî Kitâbi Sîbeveyh*, s. 267.

⁷⁹ Abdurrezzâk, *Ebnîyetu’s-sarf fî Kitâbi Sîbeveyh*, s. 268.

⁸⁰ Abdurrezzâk, *Ebnîyetu’s-sarf fî Kitâbi Sîbeveyh*, s. 268.

1.1.3.2.16. Muf'alil/مُفْعَلِل Kalıbı

Mim/م eki اِفْعَلَّ rubâî mezid fiilinin başına geldiğinde elif harfi düşer ve مُفْعَلِّل formunda ism-i fâil anlamı taşıyan isimler türer. Örneğin rahatladı, sakinleşti anlamlarına gelen اِطْمَأَنَّ fiili م/mim ekini aldığı anda huzurlu, rahat, emin anlamlarındaki مُطْمَئِنِّ ismi türer.⁸¹

1.1.3.3. İsm-i Mefûl

1.1.3.3.1. Muf'al/مُفْعَل Kalıbı

Mim/م eki اَفْعَلَ sülâsî mezid fiilinin başına geldiğinde elif harfi düşer ve مُفْعَل formunda ism-i mefûl anlamı taşıyan isim türer. Örneğin onardı, ıslah etti anlamlarına gelen اُصْلَح fiili başına م/mim ekini aldığı anda düzenlenen, onarılan anlamlarına gelen مُصْلَح formundaki meful isim türer.⁸²

1.1.3.3.2. Mufe'al/مُفَعَّل Kalıbı

Mim/م eki فَعَّل sülâsî mezid fiilinin başına geldiğinde مُفَعَّل formunda ism-i meful anlamı taşıyan isim türer. Örneğin yüceltti, tesbih etti anlamlarına gelen سَبَّح fiili başına م/mim ekini aldığı anda yüceltilen, tesbih edilen anlamlarına gelen مُسَبَّح formundaki meful isim türer.⁸³

1.1.3.3.3. Mufâ'al/مُفَاعَل Kalıbı

Mim/م eki فَاعَلَ sülâsî mezid fiilinin başına geldiğinde مُفَاعَل formunda ism-i mefûl anlamı taşıyan isim türer. Örneğin karşı çıktı, direndi anlamlarına gelen قَاوَم fiili başına م/mim ekini aldığı anda karşı çıkılan, direnilen şey/kişi anlamlarına gelen مُقَاوَم formundaki meful isim türer.⁸⁴

⁸¹ Abdurrezzâk, *Ebniyetu's-sarfî Kitâbi Sibeveyh*, s. 268.

⁸² es-Seyyid, *Mecmû'atu's-sarf*, s. 352.

⁸³ es-Sıkkîlî, *Ebniyetu'l-Esmâ ve'l-ef'âl ve'l-mesâdir*, s. 170; Abdu'l-Ğanî, *es-Sarfî'l-kâfî*, s. 202.

⁸⁴ es-Sıkkîlî, *Ebniyetu'l-Esmâ ve'l-ef'âl ve'l-mesâdir*, s. 170; Günday, *Arapça Dilbilgisi*, s. 204.

1.1.3.3.4. Mutefe‘al/مُتَفَعِّل Kalıbı

Mim/م eki تَفَعَّلَ sülâsî mezid fiilinin başına geldiğinde مُتَفَعَّل formunda ism-i mefûl anlamı taşıyan isimler türer. Örneğin şekillendi, oluştu anlamlarına gelen تَشَكَّل fiili başına م/mim ekini aldığında oluşturulan anlamındaki مُتَشَكَّل ismi türer.⁸⁵

1.1.3.3.5. Mutefâ‘al/مُتَفَاعِل Kalıbı

Mim/م eki تَفَاعَلَ sülâsî mezid fiilinin başına geldiğinde مُتَفَاعِل formunda ism-i mefûl anlamı taşıyan isimler türer. Örneğin uyuşmak, karşılıklı anlaşmak anlamlarına gelen تَوَافَق fiili başına م/mim ekini aldığında karşılıklı anlaşılan, uyuşulan anlamlarındaki مُتَوَافِق ismi türer.⁸⁶

1.1.3.3.6. Mufte‘al/مُفْتَعِّل Kalıbı

Mim/م eki اِفْتَعَلَ sülâsî mezid fiilinin başına geldiğinde elif harfi düşer ve مُفْتَعِّل formunda ism-i mefûl anlamı taşıyan isimler türer. Örneğin saygı gösterdi anlamına gelen اِحْتَرَم fiili başına م/mim ekini aldığında saygı duyulan, muhterem, itibarlı anlamlarındaki مُحْتَرَم ismi türer.⁸⁷

1.1.3.3.7. Mustef‘al/مُسْتَفْعِل Kalıbı

Mim/م eki اِسْتَفْعَلَ sülâsî mezid fiilinin başına geldiğinde elif harfi düşer ve مُسْتَفْعِل formunda ism-i mefûl anlamı taşıyan isimler türer. Örneğin iş verdi, istihdam etti, kullandı anlamlarına gelen اِسْتَحْدَم fiili başına م/mim ekini aldığında iş verilen, işçi, kullanılmış anlamlarına gelen مُسْتَحْدَم ismi türer.⁸⁸

1.1.3.3.8. Mufa‘lel/مُفْعَلَل Kalıbı

Mim/م eki فَعَّلَلَ rubâî mücerred fiilinin başına geldiğinde مُفْعَلَل formunda ism-i mefûl anlamı taşıyan isimler türer. Örneğin tercüme etti anlamına gelen تَرْجَم fiili başına م/mim ekini aldığında çevrilen, tercüme edilen anlamlarına gelen مُتَرْجَم ismi türer.⁸⁹

⁸⁵ es-Sâmerrâî, *es-Sarfu'l-'Arabî*, s. 105-106.

⁸⁶ es-Sâmerrâî, *es-Sarfu'l-'Arabî*, s. 104-105.

⁸⁷ eş-Şertûnî, *Mebâdiü'l-'Arabîyye fi's-sarf ve'n-nahv*, s. 70

⁸⁸ eş-Şertûnî, *Mebâdiü'l-'Arabîyye fi's-sarf ve'n-nahv*, s. 70.

⁸⁹ Abdurrezzâk, *Ebniyetu's-sarf fi Kitâbi Sibeveyh*, s. 282.

1.1.3.4. İsm-i Zaman, İsm-i Mekan

1.1.3.4.1. Mef‘il/مَفْعِل Kalıbı

Mim/م eki **فعل** sülâsî fiil kökünün başına gelerek ‘türediği fiil kökünden olayın geçtiği zamanı veya olayın geçtiği yeri’ ifade eden zaman ve mekan isimleri türetir. Örneğin oturdu anlamına gelen **جَلَسَ** fiili başına م/mim ekini aldığı anda oturlan yer, meclis anlamına gelen **مَجْلِس** mekan ismi türer. Bu kalıp sülâsî/illetli fiillerden olan ecvef fiilden türetildiğinde ortadaki harf aslına göre ي/ya’ya dönüşür. Örneğin daraldı, dar geldi anlamlarına gelen **ضَاقَ** fiili başına م/mim ekini aldığı anda boğaz, kanyon anlamlarına gelen **مَضِيقٌ** ismi türer.⁹⁰

1.1.3.4.2. Mef‘al/مَفْعَل Kalıbı

Mim/م eki **فعل** sülâsî fiil kökünün başına gelerek ‘türediği fiil kökünden olayın geçtiği zamanı veya olayın geçtiği yeri’ ifade eden zaman ve mekan isimleri türetir. Örneğin oyun oynadı anlamına gelen **لَعِبَ** fiili başına م/mim ekini aldığı anda oyun sahası anlamına gelen **مَلْعَبٌ** formundaki mekan ismi türer. Başka bir örnek verecek olursak doğdu anlamına gelen **طَلَعَ** fiili başına م/mim ekini aldığı anda doğuş yeri, doğma zamanı anlamına gelen **مَطْلَعٌ** ismi türer. Bu vezin ecvef fiillerden türetildiğinde illet harfleri bazı i’lâl kâidelerine tabi tutulurlar; ecvef fiildeki ayne’l fiilden önceki harf sahih ve harekeli olduğundan ayne’l fiil olan و/vav veya ي/ya harfinin harekeli gelmesi ağır gelir bu sebeple **مَفْعَلٌ** kalıbında türetildiğinde ayne’l fiili harekesiz gelir. Bu durum mastar ismi içinde geçerlidir. Örneğin ayakta durdu anlamına gelen **قَامَ** fiili başına م/mim ekini aldığı anda makam, mevki, pozisyon anlamlarına gelen **مَقَامٌ** mekan ismi türer. Aynu’l fiili vav olan ecvef fiillerin ism-i zaman ve mekanları vav harfinden önceki harfin dammelenmesi şeklinde de türeyebilir. Örneğin; **مُقَوْمٌ**, **مُنُومٌ**, **مُتَوَبٌ** gibi. Nâkıs-Lefif fiillerden bu formda bir isim türetileceği zaman ecvef fiillerde olduğu gibi bazı i’lâl kuralları gerçekleşir. Nâkıs-lefif fiilden **مَفْعَلٌ** formunda bir ism-i zaman veya mekan türetileceği zaman son harfin harekesi kaldırılır, ikinci harfin harekesi çift üstün(tenvin) yapılır. Örneğin fırlattı, attı anlamlarına gelen **رَمَى** fiilinden **مَفْعَلٌ** kalıbında bir isim türetildiğinde atış alanı, hedef, kale anlamlarına gelen **مَرْمَى** mekan ismi elde edilir.⁹¹

⁹⁰ Abdu’l-Ğani, *es-Sarfu’l-kâfi*, s. 247; es-Sâmerrâi, *Ma’âni’l-ebniyeti fi’l-‘Arabiyye*, 36; Ömer, v. dğr., *en-Nahvu’l-esâsî*, s. 150.

⁹¹ Ettafeyyîş, Muhammed b. Yusuf, *el-Kâfi fi’t-tasrif*, thk. Âişe Yetû, 1.Baskı, 1433/2012, s. 254; es-Sâmerrâi, *Ma’âni’l-ebniyeti fi’l-‘Arabiyye*, 36; Hasan, *en-Nahvu’l-vâfi*, III, s. 319-320; Abdu’l-Ğani, *es-Sarfu’l-kâfi*, s. 250-251; Yılmaz, *Arapça’da İsimler ve İsim Türetme*, s. 74.

1.1.3.4.3. Mef'al/مَفْعَل Kalıbı

Mim/م eki أَفْعَلَ sülâsî mezid fiilinin başına gelip elif harfini düşürdüğünde مَفْعَل formunda zaman ve mekan isimleri türetir. Örneğin onardı, ıslah etti anlamlarına gelen أَصْلَح fiili başına م/mim ekini aldığı anda tamirhane anlamına gelen مَصْلَح formundaki mekan ismi türer.⁹²

1.1.3.5. İsm-i Alet - Mif'al/مِفْعَل Kalıbı

Mim/م eki فَعَلَ sülâsî fiil kökünün başına geldiğinde مِفْعَل formunda eylemin gerçekleştirildiği aleti ifade eden alet ismi türer.⁹³ Örneğin yükseldi anlamına gelen صَعِدَ fiili başına م/mim ekini aldığı anda asansör anlamına gelen مِصْعَد ismi türer. Bazı alet isimleri sülâsî fiilden değil, sülâsî isimden türetilir, örneğin yağmur anlamına gelen مَطَر ismi başına م/mim ekini aldığı anda yağmurluk anlamına gelen مِمْطَر alet ismi türer. Bu kalıpta bir isim ecvef fiilden türetileceği zaman illet harfi olan و/vav ve ي/ya aslî harf formunda olur ve herhangi bir i'lâl kaidesine tabi tutulmaz. Örneğin erzak aldı, yiyecek hazırladı anlamlarına gelen رَاَدَ fiili başına م/mim ekini aldığı anda ortadaki illet harfi aslına dönüşür harekelenir ve erzak çantası anlamına gelen مِرْوَد kelimesi türer. مِفْعَل kalıbındaki alet ismi nâkıs veya lefif fiilden türetilcekse illet harfi olan son harfin harekesi atılıp orta harfin harekesi tenvin(çift üstün) yapılır. Örneğin ütüledi anlamına gelen كَوَى fiili başına م/mim ekini aldığı anda ütü anlamına gelen مَكْوَى ismi türer.⁹⁴ Aynı şekilde oynadı, eğlendi anlamlarına gelen nâkıs bir fiil olan لَهَى fiili de başına م/mim ekini aldığı anda oyuncak anlamına gelen مَلْهَى kelimesi türer.⁹⁵

Mif'al Kalıbı Çekimi

Cem'i/Kuralsız Çoğul

مِفَاعِلٌ

İkil/tesniye

مِفْعَلَانِ

Tekil/müfred

مِفْعَلٌ

⁹² İbn Hâcib, *eş-Şâfiye fî 'İlmi's-sarf*, s. 148.

⁹³ el-Esterâbâdî, Râdî, *Şerhu Şâfiyetü Ibn Hâcib*, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrut 1395/1975, s. 186.

⁹⁴ Misâ, *Dirâsetu Ebniyeti'l-masâdir fî Süreti Yunus*, s. 64; Günday, *Arapça Dilbilgisi*, s. 146; Yılmaz, *Arapça'da İsimler ve İsim Türetme*, s. 76.

⁹⁵ Yılmaz, *Arapça'da İsimler ve İsim Türetme*, s. 76.

Salim Fiil Çekimi

Cem'i/Kuralsız Çoğul	İkil/tesniye	Tekil/müfred
مَصَاعِدُ	مِصْنَعَانِ	مِصْنَعٌ

Ecvef Fiil Çekimi

Cem'i/Kuralsız Çoğul	İkil/tesniye	Tekil/müfred
مَوَازِدُ	مِزْوَدَانِ	مِزْوَدٌ

Nâkıs ve Lefif Fiil Çekimi

Cem'i/Kuralsız Çoğul	İkil/tesniye	Tekil/müfred
---	مَكْوَيَانِ	مَكْوًى

1.1.4. Vav/و

1.1.4.1. Masdar - Fu'ûl/فُعُول Kalıbı

Vav/و eki sülâsî fiil kökünün orta harfinden sonra geldiğinde فُعُول formunda mastar anlamı taşıyan isimler türer. Örneğin kaçtı anlamına gelen هَرَب fiili orta harfinden sonra و/vav ekini aldığı anda kaçma, kaçış, tüyme anlamlarına gelen هُرُوب mastar ismi türer. Bu formda bir mastar nâkıs veya lefif bir fiilden türetilcekse illet harfî olan و/vav ile mastar veznindeki و/vav şedde ile birleştirilir. Örneğin boşaldı anlamına gelen خَلَا fiili orta harfinden sonra و/vav ekini alırsa boşluk, boşalma anlamına gelen خُلُو mastarı türer.⁹⁶

1.1.4.2. Mübalağalı İsm-i Fâil - Fe'ûl/فَعُول Kalıbı

Vav/و eki sülâsî fiil kökünün orta harfinden sonra geldiğinde فَعُول formunda bir işi abartılı bir şekilde yapan kişiyi ifade eden mübalağalı ism-i fâil türer. Örneğin şükretti anlamına gelen شَكَر fiili orta harfinden sonra و/vav ekini aldığı anda çokça şükreden anlamına gelen شَكُور mübalağalı ism-i fâili türer.⁹⁷

⁹⁶ Emîn, Muhammed Şevkî, *Kitâbu'l-elfâz ve'l-esâlib*, el-Hey'etü'l-Amme li Şuûni'l-Metâbiu'l-Emiriyye, Kahire 1405/1985, I, s. 34; Yılmaz, *Arapça'da İsimler ve İsim Türetme*, s. 79.

⁹⁷ Ömer v.dğr., *en-Nahvu'l-esâsî*, s. 146; Yılmaz, *Arapça'da İsimler ve İsim Türetme*, s. 51.

1.1.5. Ya/ي

1.1.5.1. Masdar

1.1.5.1.1. Fe‘îl/فَعِيل Kalıbı

Ya/ي eki **فَعِل** sülâsî fiil kökünün orta harfinden sonra geldiğinde **فَعِيلٌ** formunda mastar isim türer. Örneğin söylendi, yüksek sesle ilan etti anlamlarına gelen **هَدَرَ** fiili orta harfinden sonra **ي/ya** ekini aldığında büyük gürültü, çağıldama, gümbürtü anlamlarına gelen **هَدِيرٌ** mastarı türer.⁹⁸

1.1.5.1.2. İf‘îlâl/إِفْعِيلَال Kalıbı

Ya/ي eki **إِفْعَالٌ** sülâsî mezid fiil kökünün ortasına geldiğinde **إِفْعِيلَالٌ** formunda mastar isimler türer. Örneğin çok fazla kızardı, kıpkırmızı oldu anlamlarına gelen **إِخْمَارٌ** fiili ortasına **ي/ya** ekini aldığında kızarma, kıpkırmızı olma anlamlarına gelen **إِخْمِيرَارٌ** ismi türer.⁹⁹

1.1.5.2. İsm-i Mefûl - Fe‘îl/فَعِيل Kalıbı

Ya/ي eki **فَعِل** sülâsî fiil kökünün orta harfinden sonra geldiğinde **فَعِيلٌ** formunda yapılan işten etkilenen ve nesneyi ifade eden ism-i mefûl türer. Örneğin şahit oldu, gördü, tanık oldu anlamlarına gelen **شَهِدَ** fiili orta harfinden sonra **ي/ya** ekini aldığınd şehit, şahit, tanık anlamlarındaki **شَهِيدٌ** ismi türer.¹⁰⁰

1.1.5.3. Sıfat-ı Müşebbehe - Fe‘îl/فَعِيل Kalıbı

Ya/ي eki **فَعِل** sülâsî fiil kökünün orta harfinden sonra geldiğinde **فَعِيلٌ** formunda sıfat-ı müşebbehe türer. Örneğin acıdı, bağışladı merhametli oldu anlamlarındaki **رَجِمَ** fiili orta harfinden sonra **ي/ya** ekini aldığında şefkatli, mehametli, rahim anlamlarına gelen **رَجِيمٌ** sıfatı türer.¹⁰¹ Bu kalıpta bir sıfat ecvef bir fiilden türetilcekse orta harfî **و/vav** olanlar dahil olmak üzere **ي/ya** harfine dönüştürülür, bununla beraber köke gelen ekte **ي/ya** olduğu için idğam

⁹⁸ Abdurrezzâk, *Ebnîyetu's-sarf fî Kitâbi Sîbeveyh*, s. 215; Misâ, *Dirâsetu Ebnîyeti'l-masâdir fî Sûreti Yunus*, s. 42.

⁹⁹ Misâ, *Dirâsetu Ebnîyeti'l-Masâdir fî Sûreti Yunus*, s. 54.

¹⁰⁰ İbn Dureyd, Ebû Bekr Muhammed, *el-İştikâk*, Mektebetu'l-Hanci, Kahire ts., s. 45; el-Ğalâyînî, *Câmiu'd-durûsi'l-Arabiyye*, s. 146; Maksudoğlu, Mehmet, *Arapça Dilbilgisi*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1969, s. 53.

¹⁰¹ İbn Dureyd, *el-İştikâk*, s. 58.

kuralı gereği şedde ile harfler birbirine bağlanır. Örneğin daraldı, dar oldu anlamlarına gelen ضاق fiili orta harfinden sonra ي/ya ekini aldığı anda illet harfide ي/ya'ya dönüşerek dar anlamına gelen ضيق sıfatı türer. Ecvef-i vâvî türündeki uzadı anlamına gelen طال fiilinden türeyen uzun anlamındaki طویل sıfatı bu durum tespiti için bir istisnasıdır. Ecvef fiiller için geçerli olan kural nâkıs fiiller içinde geçerlidir, örneğin sözünü tuttu anlamına gelen وفى fiili orta harfinden sonra ي/ya ekini aldığı anda ya'lar şeddelenir ve sözünün eri, vefalı, sadık anlamlarına gelen وفى sıfatı türer.¹⁰²

Feil Kalıbı Çekimi (Sıfat-1 Müşebbehe)

Kuralsız Çoğul	Kurallı Çoğul	İkil	Tekil	Cinsiyet
فُعَلَاءٌ - فُعَالٌ	—	فُعِيلَانِ - يُن	فُعِيلٌ	Eril
فُعَائِلٌ - فُعُلٌ	فُعِيلَاتٌ	فُعِيلَتَانِ - تَيْن	فُعِيلَةٌ	Dişil

Salim Fiil Çekimi

Kuralsız Çoğul	Kurallı Çoğul	İkil	Tekil	Cinsiyet
كُرَمَاءٌ - كِرَامٌ	—	كُرَيْمَانِ - يُن	كُرَيْمٌ	Eril
كُرَائِمٌ - كُرْمٌ	كُرَيْمَاتٌ	كُرَيْمَتَانِ - تَيْن	كُرَيْمَةٌ	Dişil

Ecvef Fiil Çekimi

Kuralsız Çoğul	Kurallı Çoğul	İkil	Tekil	Cinsiyet
—	—	ضَيِّقَانِ - يُن	ضَيِّقٌ	Eril
—	ضَيِّقَاتٌ	ضَيِّقَتَانِ - تَيْن	ضَيِّقَةٌ	Dişil

Nâkıs Fiil Çekimi

Kuralsız Çoğul	Kurallı Çoğul	İkil	Tekil	Cinsiyet
—	—	وَفِيَّانِ - يُن	وَفِيٌّ	Eril
—	وَفِيَّاتٌ	وَفِيَّتَانِ - تَيْن	وَفِيَّةٌ	Dişil

¹⁰² Yılmaz, *Arapça'da İsimler ve İsim Türetme*, s. 71.

1.1.5.4. İsmi Tasğir - Fu‘ayl/فُعَيْل Kalıbı

Ya/ي eki فعل sülâsî isim kökünün orta harfinden sonra geldiğinde küçüklüğü ve azlığı gösteren, sevgi ifade eden فُعَيْل formunda ism-i tasğir türer. Örneğin Hasan anlamındaki حسن ismi orta harfinden sonra ي/ya ekini aldığına Hasancık anlamındaki حُسَيْن tasğir ismi türer.¹⁰³

1.1.6. Elif/ا ve Ta/ة

1.1.6.1. Masdar

1.1.6.1.1. Fe‘âle/فَعَالَة Kalıbı

Elif/ا eki فعل sülâsî fiil kökünün ortasına, ë/ta eki sonuna geldiğinde فَعَالَة formunda mastar anlamı taşıyan kelimeler türer. Örneğin temiz oldu, temizlendi anlamlarına gelen طَهَّر fiili /elif ve ë/ta eklerini aldığına temizlik, iffet, saflık gibi anlamlara gelen طَهَارَة mastarı türer.¹⁰⁴

1.1.6.1.2. Fi‘âle/فِعَالَة Kalıbı

Elif/ا eki فعل sülâsî fiil kökünün ortasına, ë/ta eki sonuna geldiğinde فِعَالَة formunda mastar anlamı taşıyan isimler türer. Örneğin halefi oldu, arkasında bulundu, peşinden gitti anlamlarına gelen خَلَف fiili ortasına /elif ekini sonuna da ë/ta ekini aldığına veraset, intikal, hilafet anlamlarına gelen خِلَافَة mastarı türer.¹⁰⁵ Ecvef bir fiil فِعَالَة kalıbına aktarıldığında ortadaki illet harfi ي şeklinde ortaya çıkar. Örneğin yönetti, idare etti anlamına gelen سَاس fiili فِعَالَة kalıbına aktarıldığında politika, siyaset, yönetim, idare anlamlarına gelen سِيَاسَة mastarı türer.¹⁰⁶ Nâkıs veya lefif bir fiil فِعَالَة kalıbına aktarıldığında illet harfleri aslî harf muamelesi görür. Örneğin yetti, yeterli oldu, kurtardı, korudu anlamlarına gelen كَفَى fiili فِعَالَة kalıbına aktarıldığında yeterlilik, uygunluk anlamlarına gelen كِفَايَة mastarı türer.¹⁰⁷

¹⁰³ Abdullah, *Mebâhis fî ‘İlmi’s-sarf*, s. 197.

¹⁰⁴ Abdurrezzâk, *Ebnîyetu’s-sarf fî Kitâbi Sîbeveyh*, s. 217.

¹⁰⁵ Abdurrezzâk, *Ebnîyetu’s-sarf fî Kitâbi Sîbeveyh*, s. 215.

¹⁰⁶ Abdurrezzâk, *Ebnîyetu’s-sarf fî Kitâbi Sîbeveyh*, s. 215.

¹⁰⁷ Emîn, *Kitâbu’l-elfâz ve’l-esâlib*, I, s. 219-221.

1.1.7. Elif/ا ve Nun/ن

1.1.7.1. Fe'lân/فَعْلَانْ Kalıbı

1.1.7.1.1. Masdar Anlamı

Elif/ا ve nun/ن ekleri art arda فعل sülâsî fiil kökünün sonuna geldiğinde فَعْلَانْ formunda mastar anlamı taşıyan isimler türer. Örneğin susadı, özlem duydu anlamlarına gelen عَطَشَ fiili ا/elif ve ن/nun eklerini art arda alıp فَعْلَانْ formuna aktarıldığında susuzluk, özlem anlamlarına gelen عَطْشَانْ mastarı türer.¹⁰⁸

1.1.7.1.2. Sıfat-ı Müşebbehe Anlamı

Elif/ا ve nun/ن ekleri art arda فعل sülâsî fiil kökünün sonuna geldiğinde genellikle açlık, susuzluk, doluluk, boşluk gibi fiziksel durumları, şefkat merhamet gibi hissî durumları ifade eden فَعْلَانْ formunda sıfat-ı müşebbehe türer. Örneğin susadı anlamına gelen عَطَشَ fiili فَعْلَانْ kalıbına aktarıldığında susuz, susamış anlamlarına gelen عَطْشَانْ sıfatı türer.¹⁰⁹

Fe'lan Kalıbı Çekimi

Kuralsız Çoğul	Kurallı Çoğul	İkil	Tekil	Cinsiyet
فَعَالٌ	---	يُنْ/فَعْلَانَانْ	فَعْلَانْ	Eril
فَعَالٌ	فَعْلَايَاتُ	فَعْلَايَانْ	فَعْلَى	Dişil

Sâlim Fiil Çekimi

Kuralsız Çoğul	Kurallı Çoğul	İkil	Tekil	Cinsiyet
عِطَاشٌ	---	عَطْشَانَانْ-يُنْ	عَطْشَانْ	Eril
عِطَاشٌ	عَطْشَايَاتُ	عَطْشَايَانْ	عَطْشَى	Dişil

¹⁰⁸ Sîbeveyhi, Ebû Bişr, Amr b. Osmân b. Kanber, *el-Kitâb*, thk. Abdus's-Selâm Muhammed Hârûn, Dâru'l-Cîl, Beyrût ts. 1.Baskı, IV, s. 21.

¹⁰⁹ İbn Dureyd, *el-İştikâk*, s. 58.

1.1.8. Ya/ي ve Elif/ا - Masdar Anlamı - اِفْعَال/إفْعَال Kalıbı

Ya/ي eki اِفْعُو عَلْ sülâsî mezid fiil kökündeki vav harfini düşürerek ortasına, /elif eki de ortasına gelerek اِفْعِيْعَالْ formunda mastar anlamı içeren isimler türetebilir. Örneğin yemyeşil oldu anlamına gelen اِعْشَوْشَبْ fiili ortasına /elif ve ي/ya ekini aldığında yemyeşil olma anlamındaki اِعْشِيْشَابْ ismi türer.¹¹⁰

1.1.9. Şedde/ـ ve Elif/ا

1.1.9.1. Mübalağalı İsm-i Fâil

1.1.9.1.1. Fa‘âl/فَعَال Kalıbı

Elif/ا eki فَعَل sülâsî fiil kökünün ortasına gelip kökün orta harfi de şeddelendiğinde فَعَّال formunda mübalağalı ism-i fâil türer. Örneğin içti anlamına gelen شَرَبْ fiili ortasına /elif ekini alıp yine orta harfi şeddelendiğinde sarhoş, ayyaş anlamlarına gelen شَرَّاب mübalağalı fail ismi türer. Bu formda bir isim ecvef bir fiilden türetilirse illet harfleri üzerinde herhangi bir i‘lal kuralı uygulanmaz ve aslî harf muamelesi görürler. Örneğin yolculuk yaptı anlamındaki سَاحْ fiili فَعَّال kalıbına aktarıldığında turist, gezgin anlamındaki سَيَّاح mübalağalı fail ismi türer. Fakat bu formda bir isim nâkıs veya lefif bir fiilden türetilirse sondaki illet harfi elif-i memdûde/ء'ye dönüşür. Örneğin koştu anlamına gelen جَرَى fiili فَعَّال kalıbına aktarıldığında çok koşan, atlet anlamlarına gelen جَرَّاء mübalağalı fail ismi türer.¹¹¹

1.1.9.1.2. Fu‘âl/فُعَال Kalıbı

Elif/ا eki فَعَل sülâsî fiil kökünün ortasına gelip kökün orta harfi de şeddelendiğinde فُعَّال formunda mübalağalı ism-i fâil türer. Örneğin büyük oldu anlamına gelen كَبُرْ fiili فُعَّال kalıbına aktarıldığında iriyarı, kocaman anlamlarına gelen كُبَّار mübalağalı fail ismi türer.¹¹²

¹¹⁰ Mîsâ, *Dirâsetu Ebniyeti'l-masâdir fî Sûreti Yunus*, s. 54.

¹¹¹ Ömer v.dğr., *en-Nahvu'l-esâî*, s. 146.

¹¹² Ömer v.dğr., *en-Nahvu'l-esâî*, s. 146

1.1.10. Mim/م ve Elif/ا

1.1.10.1. Mif'âl/مِفْعَال Kalıbı

1.1.10.1.1 Mübalağalı İsm-i Fâil Anlamı

Mim/م eki فَعَلَ sülâsî fiil kökünün başına, elif/ا eki ortasına geldiğinde bir işi abartılı bir şekilde yapan kişiyi ifade eden مِفْعَال formunda mübalağalı ism-i fâil türer. Örneğin saçmalamak, saçma sapan konuşmak anlamlarına gelen هَذَرَ fiili م/مim ve /elif eklerini başına ve ortasına aldığı anda geveze, çok konuşan anlamlarına gelen مِهْدَار ismi türer.¹¹³

1.1.10.1.2. İsm-i Alet Anlamı

Mim/م eki فَعَلَ sülâsî fiil kökünün başına, elif eki ortasına geldiğinde مِفْعَال formunda ism-i alet türer.¹¹⁴ Örneğin açtı anlamına gelen فَتَح fiili mim ekini başına elif ekini ise ortasına aldığı anda anahtar anlamına gelen مِفْتَاح alet ismi türer.¹¹⁵ Bu formda bir alet ismi ecvef fiillerden türediğinde illet harfleri aslî harf konumunda olur ve herhangi bir i'lâl kaidesine uğramaz. Örneğin ölçtü anlamına gelen قَاس fiili مِفْعَال formuna aktarıldığında ölçü aleti anlamına gelen مِقْيَاس ismi türer.¹¹⁶

1.1.11. Mim/م ve Ta/ة

1.1.11.1. Masdar

1.1.11.1.1. Mef'ale/مَفْعَلَة Kalıbı

Mim/م eki فَعَلَ sülâsî fiil kökünün başına, ta/ة eki sonuna geldiğinde مَفْعَلَة formunda mastar anlamı taşıyan kelimeler türer. Örneğin acımak, bağışlamak, merhametli olmak anlamlarına gelen رَحِم fiili م/مim ve ة/ta eklerini aldığı anda merhamet, rahmet, şefkat anlamlarına gelen مَرَحَمَة ismi türer.¹¹⁷ مَفْعَلَة formunda bir mastar ecvef bir fiilden türetilirse kelime bazı i'lâl kaidelerine tabi tutulur. Örneğin ayakta durdu anlamındaki قَام fiili مَفْعَلَة formuna aktarıldığında orta harfi aslına döner (مَقُومَة) vav harfi illet harfi olduğu için hareke

¹¹³ Ömer v.dğr., *en-Nahvu'l-esâsî*, s. 146.

¹¹⁴ el-Esterâbâdî, *Şerhu Şâfiyetü Ibn Hâcib*, s. 186.

¹¹⁵ Kabâve, *İlmi's-sarf*, s. 174.

¹¹⁶ Yılmaz, *Arapça'da İsimler ve İsim Türetme*, s. 76.

¹¹⁷ el-Hatîb, Abdullatîf b. Muhammed, *el-Mustaksâ fî 'İlmi's-sarf*, Dâru'l-Urûbiye, Kuveyt 1424/2003, I, s. 426.

taşınması ağır geleceğinden vav'ın harekesi bir önceki harfe aktarılır vav harfide uzatma işlevindeki elif'e dönüşür¹¹⁸ ve oturum, hutbe, vaaz anlamlarına gelen مَقَامَةٌ mastarı türer. مَفْعَلَةٌ formunda bir mastar nâkıs veya lefif bir fiilden türetilirse fiilin sonundaki illet harfi /elif'e dönüşür. Örneğin razı oldu anlamındaki رَضَى fiili مَفْعَلَةٌ formuna aktarıldığında razı olma, kabul etme anlamlarındaki مَرْضَاَةٌ mastarı türer.¹¹⁹

1.1.1.11.2. Mef'ile/مَفْعِلَةٌ Kalıbı

Mim/م eki مَفْعِلَةٌ sülâsî fiil kökünün başına, ta/ة eki sonuna geldiğinde مَفْعِلَةٌ formunda mastar anlamı taşıyan kelimeler türer. Örneğin tanıdı, bildi, fark etti anlamlarına gelen عَرَفَ fiili مَفْعِلَةٌ kalıbına aktarıldığında bilgi, eğitim, öğrenim, kabiliyet anlamlarına gelen مَعْرِفَةٌ mastarı türer. Ecvef bir fiil مَفْعِلَةٌ kalıbına aktarıldığında illet harfi aslına döner.¹²⁰ Örneğin yürüdü anlamına gelen سَارَ fiili مَفْعِلَةٌ kalıbına aktarıldığında yürüyüş, gezinti, piknik anlamına gelen مَسِيرَةٌ mastarı türer. Nâkıs veya lefif bir fiil مَفْعِلَةٌ kalıbına aktarıldığında fiilin sonundaki illet harfi ي harfine dönüşür ve aslî harf görevi görür.¹²¹ Örneğin isyan etti, karşı çıktı anlamlarındaki عَصَى fiili مَفْعِلَةٌ kalıbına aktarıldığında isyan etme, günah işleme, günah anlamlarına gelen مَعْصِيَةٌ mastarı türer.¹²²

1.1.1.11.3. Mufâ'ale/مُفَاعَلَةٌ Kalıbı

Mim/م eki مُفَاعَلَةٌ sülâsî mezid fiil kökünün başına, ta/ة eki de sonuna geldiğinde مُفَاعَلَةٌ formunda mastar anlamı taşıyan isimler türer. Örneğin yanyana oturdu, dostluğunu sürdürdü anlamlarına gelen جَالَسَ fiili başına م/mim sonuna ة/ta ekini aldığında sosyal ilişki anlamına gelen مُجَالَسَةٌ ismi türer.¹²³

1.1.1.11.4. İsm-i Zaman, İsm-i Mekan - Mef'ale/مَفْعَلَةٌ Kalıbı

Mim/م eki مَفْعَلَةٌ sülâsî fiil kökünün başına, ta/ة eki de sonuna geldiğinde مَفْعَلَةٌ formunda zaman ve mekan anlamı taşıyan isimler türetir. Örneğin hüküm verdi anlamındaki حَكَمَ fiili مَفْعَلَةٌ formuna aktarıldığında davalara bakılan yer, mahkeme anlamlarındaki مَحْكَمَةٌ ismi türer.¹²⁴

¹¹⁸ Yılmaz, *Arapça'da İsimler ve İsim Türetme*, s. 74.

¹¹⁹ el-Hatîb, *el-Mustaksâ fî İlmi's-sarf*, I, s. 426.

¹²⁰ Yılmaz, *Arapça'da İsimler ve İsim Türetme*, s. 75.

¹²¹ Yılmaz, *Arapça'da İsimler ve İsim Türetme*, s. 85.

¹²² el-Hatîb, *el-Mustaksâ fî İlmi's-sarf*, I, s. 426.

¹²³ Mîsâ, *Dirâsetu Ebniyeti'l-masâdir fî Süreti Yunus*, s. 53.

¹²⁴ Kabâve, *İlmu's-sarf*, s. 173.

1.1.1.11.5. İsm-i Alet - Mif‘ale/مِفْعَلَة Kalıbı

Mim/م eki فعل sülâsî fiil kökünün başına, ta/ة eki de sonuna geldiğinde مِفْعَلَة formunda ism-i alet anlamı taşıyan kelimeler türer. Örneğin süpürdü anlamına gelen كَسَحَ fiili م/mim ve ە/ta eklerini aldığında süpürge anlamına gelen مَكْسَحَة ismi türer.¹²⁵ Bazı alet isimleri sülâsî fiilden değil sülâsî isimden türetilir. Örneğin yağmur anlamına gelen مَطَرٌ ismi مِفْعَلَة kalıbına aktarıldığında yağmurluk anlamına gelen مَمْطَرَة alet ismi türer. Nâkıs veya lefif bir fiil مِفْعَلَة kalıbına aktarıldığında sondaki illet harfi uzatma harfi işlevi gören elif'e dönüşür.¹²⁶ Örneğin yükseldi anlamındaki رَقِيَ fiili مِفْعَلَة kalıbına aktarıldığında merdiven, asansör, basamak anlamlarına gelen مِرْقَاة alet ismi türer.¹²⁷

1.1.12. Mim/م ve Vav/و – İsm-i Mefûl - Mef‘ûl/مَفْعُول Kalıbı

Mim/م eki فعل sülâsî fiil kökünün başına, vav/و eki de ortasına geldiğinde işten etkilenen ve nesneyi ifade eden مَفْعُول formunda ism-i mefûl türer. Örneğin dövdü, vurdu anlamlarına gelen ضَرَبَ fiili م/mim ve و/vav eklerini başına ve ortasına aldığında dövülmüş, vurulmuş, çarpılmış anlamlarındaki مَضْرُوب ismi türer. Bu isim ecvef fiilden türetilirse illet harfi bazı ilal kurallarına tabi tutulur. Örneğin dedi, söyledi anlamlarına gelen قَالَ fiili mim ekini başına vav ekini ortasına aldığında illet harfi aslına yani vav'a dönüşür, vav harfi kalıbın ötresini alır fakat bir önceki harfi sakın olduğu için vavdaki ötre önceki harfe aktarılır böylece iki vav harfide sakın olur art arda iki sakın harf bir arada bulunmaz kuralından dolayı da vavlardan biri kaldırılır böylece söylenen, söylenmiş söz anlamlarındaki مَقُول ismi türer. Nâkıs veya lefif fiillerden türetilen ism-i mefûl de bazı idğam kuralına tabi tutulur. Örneğin savaştı anlamındaki عَرَا fiili م/mim ekini başına و/vav ekini ise ortasına alıp مَفْعُول kalıbına aktarıldığında (مَعْرُوء) ilki sâkin ikincisi harekeli iki vav bir araya geldiği için idğam kuralı gereği şeddelenir ve مَعْرُوء şeklinde ism-i mefûl türer. Nâkıs-ı yâide durum biraz farklıdır örneğin attı anlamındaki رَمَى fiili مَفْعُول kalıbına aktarıldığında (مَرْمُوء) sâkin bir vav ile harekeli bir ya bir araya geldiği için vav harfi ya harfine dönüşür (مَرْمُوء) fakat ya harfi

¹²⁵ el-Esterâbâdî, Şerhu Şâfiyetü İbn Hâcib, s. 186.

¹²⁶ Yılmaz, Arapça'da İsimler ve İsim Türetme, s. 86.

¹²⁷ Kabâve, İlmu's-sarf, s. 174.

kendinden önceki harfin harekesinin esre olmasını gerektirdiği için atılmış, mermi anlamına gelen مَرْمِي şeklinde son halini alır.¹²⁸

Mef'ûl Kalıbı Çekimi (İsm-i Mefûl)

Kuralsız Çoğul	Kurallı Çoğul	İkil	Tekil	Cinsiyet
مَفَاعِلُ	مَفْعُولُونَ – يَنْ	مَفْعُولَا	مَفْعُولٌ	Eril
	مَفْعُولَاتٌ	مَفْعُولَتَانِ – يَنْ	مَفْعُولَةٌ	Dişil

Salim Fiil Çekimi

Kuralsız Çoğul	Kurallı Çoğul	İkil	Tekil	Cinsiyet
مَحَادِمُ	مَحْمُودُونَ – يَنْ	مَحْمُودَانِ – يَنْ	مَحْمُودٌ	Eril
	مَحْمُودَاتٌ	مَحْمُودَتَانِ – يَنْ	مَحْمُودَةٌ	Dişil

Ecvef Fiil Çekimi

Kuralsız Çoğul	Kurallı Çoğul	İkil	Tekil	Cinsiyet
---	مَقُولُونَ – يَنْ	مَقُولَانِ – يَنْ	مَقُولٌ	Eril
	مَقُولَاتٌ	مَقُولَتَانِ – يَنْ	مَقُولَةٌ	Dişil

Nâkıs Fiil Çekimi

Kuralsız Çoğul	Kurallı Çoğul	İkil	Tekil	Cinsiyet
---	مَعْرُودُونَ – يَنْ	مَعْرُودَانِ – يَنْ	مَعْرُودٌ	Eril
	مَعْرُودَاتٌ	مَعْرُودَتَانِ – يَنْ	مَعْرُودَةٌ	Dişil

¹²⁸ İbn Yaîş, Ebu'l-Bekâ Muvaffakuddîn Yaîş b. Alî, *Şerhu'l-Mufasssal*, İdâratu't-Tibâati'l-Munîriyye, Mısır ts, VI, s. 80; Esmer, Râcî, *el-Mu'cemu'l-mufasssal Fî İlmu's-sarf*, Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrut 1418/1997, s. 132; el-Ğalâyînî, *Câmi'u'd-durûsi'l-Arabiyye*, s. 145; Yılmaz, *Arapça'da İsimler ve İsim Türetme*, s. 81.

1.1.13. Mim/م ve Ya/ي – Mübalağalı İsm-i Fâil - Mif‘îl/مَفْعِيل Kalıbı

Mim/م eki فَعَلَ sülâsî fiil kökünün başına, ya/ي eki ortasına geldiğinde bir işi abartılı bir şekilde yapan kişiyi ifade eden مَفْعِيل formunda mübalağalı ism-i fâil türer. Örneğin oturdu anlamına gelen سَكَنَ fiili mim ve ya ekini başına ve ortasına aldığında düşkün, zavallı anlamına gelen مَسْكِينٌ ism-i türer.¹²⁹

1.1.14. Vav/و ve Ta/ة – Masdar - Fu‘ûle/فُعُولَة Kalıbı

Vav/و eki فَعَلَ sülâsî fiil kökünün ortasına, ta/ة eki sonuna geldiğinde mastar anlamı taşıyan فُعُولَة formunda isimler türer. Örneğin kolay oldu anlamına gelen سَهَلَ fiili فُعُولَة kalıbına aktarıldığında kolaylık anlamına gelen سُهُولَة mastarı türer.¹³⁰

1.1.15. Vav/و ve Şedde/- - Mübalağalı İsm-i Fâil - Fu‘ûl/فُعُول Kalıbı

Vav/و eki فَعَلَ sülâsî fiil kökünün ortasına gelip kökün orta harfî de şeddelendiğinde فُعُول formunda mübalağalı ism-i fâil türer. Örneğin kutsal, temiz oldu anlamlarına gelen قُدُسَ fiili فُعُول kalıbına aktarıldığında kutsal anlamındaki قُدُوسٌ mübalağalı fail ismi türer.¹³¹

1.1.16. Ya/ي ve Ta/ة - İsmi Tasğir - Fu‘aile/فُعَيْلَة Kalıbı

Ya/ي eki فَعَلَ sülâsî isim kökünün ortasına, ta/ة eki sonuna geldiğinde ism-i tasğir anlamı taşıyan فُعَيْلَة formunda isimler türer. Örneğin deniz anlamındaki بَحْرٌ ismi فُعَيْلَة kalıbına aktarıldığında göl, gölcük, havuz anlamlarına gelen بُحَيْرَة ismi türer.¹³²

1.1.17. Ta/ت ve Ya/ي - Masdar - Tef‘îl/تَفْعِيل Kalıbı

Ta/ت eki فَعَّلَ sülâsî mezid fiil kökünün başına, ya/ي eki ortasına geldiğinde تَفْعِيل formunda mastar anlamı taşıyan isimler türer. Örneğin ciltledi anlamına gelen جَلَّدَ fiili başına ت/ta, ortasına ي/ya ekini aldığında ciltleme anlamına gelen تَجْلِيدٌ ismi türer.¹³³

¹²⁹ Ömer v.dğr., *en-Nahvu'l-esâsî*, s. 146.

¹³⁰ Mîsâ, *Dirâsetu Ebniyeti'l-masâdir fî Sûreti Yunus*, s. 47.

¹³¹ Kabâve, *'İlmu's-sarf*, s. 155.

¹³² Daha fazla bilgi ve örnek için bkz: Kabâve, *'İlmu's-sarf*, s. 230-1.

¹³³ Mîsâ, *Dirâsetu Ebniyeti'l-masâdir fî Sûreti Yunus*, s. 47.

1.1.21. Ta/ة ve Şeddeli Ya/ي – Masdar-ı Sınâî

İsmi sonuna şeddeli bir ي/ya ve ة/ta ekinin bitişmesiyle masdar-ı sınâî(yapay master) türer. Bu master câmid veya müştak bir çok isim türünden türeyebilir. Örneğin (إِنْسَانٌ) إِنْسَانِيَّةٌ, (كَيْفٌ) كَيْفِيَّةٌ, (كَمْ) كَمِّيَّةٌ masterları bu yol ile türemiş isimlerdir. Bununla beraber rastgele, gelişigüzel anlamlarına gelen عَشَوَائِي سıfatı sonuna ta ekini aldığında sınâî master olarak kullanılan عَشَوَائِيَّة ismi türer.¹³⁸

1.2. Fiil Yapım Ekleri

Bu başlık altında sülâsî mücerred ve rubai mücerred fiil köklerinin başına, ortasına veya sonuna gelerek yeni bir fiil türeten yapım ekleri işlenecektir.

1.2.1. Elif/ا - Teaddî

1.2.1.1. Ef‘ale/أَفْعَل Kalıbı

Elif/ا eki فَعَلَ sülâsî mücerred fiil kökünün başına geldiğinde¹³⁹ müteaddilik (ettirgenlik) anlamı olan أَفْعَلَ formunda sülâsî mezid fiiller türer. Örneğin bildi anlamına gelen عَلِمَ fiilinin başına ا/elif ekini eklenmesiyle bildirdi, haber verdi anlamlarına gelen أَعْلَمَ türemiştir.¹⁴⁰

Son dönemlerde أَفْعَلَ kalıbı sülâsî فَعَلَ yerine de kullanılmaya başlanmıştır.¹⁴¹

1.2.1.2. Fe‘ale/فَاعَلَ Kalıbı

Elif/ا eki فَعَلَ sülâsî mücerred fiil kökünün ortasına geldiğinde¹⁴² bir işi ortaklaşa yapma ve müteaddilik anlamı olan¹⁴³ فَاعَلَ formunda sülâsî mezid fiiller türer. Örneğin hesapladı anlamına gelen حَسَبَ fiilinin ortasına ا/elif ekini almasıyla hesaplaştı anlamına gelen حَاسَبَ fiili türemiştir.¹⁴⁴

¹³⁸ Emîn, *Kitâbu'l-elfâz ve'l-esâlib*, II, s. 264-265; Esmer, *el-Mu'cemu'l-mufasssal Fî İlmu's-sarf*, s. 577; es-Sâmerrâî, *es-Sarfu'l-'Arabî*, s. 89; el-Galâyînî, *Câmi'u'd-durûsi'l-'Arabîyye*, s. 141.

¹³⁹ es-Sâmerrâî, *es-Sarfu'l-'Arabî*, s. 26.

¹⁴⁰ İbn Hâcib, *eş-Şâfiye*, s. 112.

¹⁴¹ Geniş bilgi ve örnekler için bkz; Emîn, *Kitâbu'l-elfâz ve'l-esâlib*, II, s. 166-169.

¹⁴² es-Sâmerrâî, *es-Sarfu'l-'Arabî*, s. 27.

¹⁴³ İbn Hâcib, *eş-Şâfiye*, 116; Esmer, *el-Mu'cemu'l-mufasssal Fî İlmu's-sarf*, s. 316; Çağmar, M. Edip, *Alıştırmalarla Sarf Arapça Dilbilgisi*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2018, s. 188.

¹⁴⁴ es-Sâmerrâî, *es-Sarfu'l-'Arabî*, s. 27.

1.2.3. Ta/ت – Mutavaat - Tefa‘ale/تَفَعَّلَ Kalıbı

Ta/ت eki فَعَّلَ rubâî mücerred fiil kökünün başına geldiğinde mutavaat (dönüşlülük) anlamı içeren تَفَعَّلَ formunda rubâî mezid fiiller türer. Örneğin salladı anlamına gelen زَلَزَلَ fiili başına ت/ta ekini aldığı anda sallandı, sarsıldı anlamlarına gelen تَزَلَزَلَ fiili türemiştir.¹⁴⁵

1.2.4. Şedde/-/Harf Tekrarı - Teaaddî, Teksîr - Fe‘ale/فَعَّلَ Kalıbı

فَعَّلَ sülâsî mücerred fiil kökünün orta harfi şeddelendiğinde¹⁴⁶ çokluk (teksir), müteaddilik, ettirgenlik ve daha keskin bir anlamı olan فَعَّلَ formunda¹⁴⁷ sülâsî mezid fiiller türer. Örneğin anladı anlamına gelen فَهَمَ fiilinin orta harfi şeddelendiğinde anlattı anlamına gelen فَهَّمَ fiili türer.¹⁴⁸ Cümle içinde örnek verecek olursak; زَيْدًا الدَّرْسَ Zeyd’e ders anlattım.¹⁴⁹ Örnekte görüldüğü üzere bu değişimle fiil kalıbı iki meful alır hale gelebilir.

1.2.5. Elif/ا ve Be/ب – Taaccüb - Ef‘il bih/أَفْعِلَ بِهِ Kalıbı

فَعَّلَ sülâsî mücerred fiil kökü başına ا/elif ekini sonuna da ب/be ekini almasıyla herhangi bir şeyde bulunan iyilik-kötülük, azlık-çokluk, güzellik-çirkinlik gibi niteliklerinde aşırılığını ifade etmek üzere kullanılan أَفْعِلَ بِهِ formunda taaccüb anlamı taşıyan fiiller¹⁵⁰ türer. Sondaki ه/hu zamiri temsîlidir, yapılan çekime göre farklılık gösterir.¹⁵¹ Örneğin cömert oldu, kıymetli oldu, değerli oldu anlamlarına gelen كَرُمَ fiili başına ا/elif ekini sonuna da ب/be ekini aldığı anda ne kadar güzel, ne kadar kerim, ne kadar cömert anlamlarına gelen أَكْرَمَ بِهِ fiili türer.¹⁵²

1.2.6. Elif/ا ve Ta/ت - Mutavaat, Mübalağa ve İzhâr - İfte‘ale/إِفْتَعَلَ Kalıbı

Elif/ا ekinin فَعَّلَ sülâsî mücerred fiilinin başına, ta/ت ekinin de ortasına gelmesiyle dönüşlülük, mübâlağa, izhar (gösterme, beyan etme) gibi anlamlar içeren إِفْتَعَلَ formunda

¹⁴⁵ Esmer, *el-Mu‘cemu’l-mufasssal Fî ‘İlmu’s-sarf*, s. 321; es-Sâmerâî, *es-Sarfu’l-‘Arabî*, s. 28.

¹⁴⁶ es-Sâmerâî, *es-Sarfu’l-‘Arabî*, s. 27.

¹⁴⁷ İbn Hâcib, *eş-Şâfiye*, 114; Esmer, *el-Mu‘cemu’l-mufasssal Fî ‘İlmu’s-sarf*, s. 317.

¹⁴⁸ Esmer, *el-Mu‘cemu’l-mufasssal Fî ‘İlmu’s-sarf*, s. 317.

¹⁴⁹ Esmer, *el-Mu‘cemu’l-mufasssal Fî ‘İlmu’s-sarf*, s. 317.

¹⁵⁰ Abdu’l-Ganî, Eymen Emîn, *en-Nahvu’l-kâfi*, Daru’t-Tevfikîyye li’t-Turas, Kâhire 2010, s. 278-279; el-Ğalâyinî, *Câmi‘u’d-durûsi’l-Arabiyye*, s. 65-70.

¹⁵¹ Günday, –Şahin, *Arapça Dilbilgisi Sarf Bilgisi*, s. 254.

¹⁵² el-Ferâhidî, Halîl b. Ahmed, *el-Cumel fi’n-nahv*, thk. Dr. Fahreddîn Kabâve, Müessesetü’r-Risâle, Beyrut 1405/1975, 316.

sülâsî mezid fiiller türer. Örneğin duydu anlamına gelen سَمِعَ fiili başına /elif ekini, ortasına da ت/ta ekini aldığında dinledi, kulak astı anlamlarına gelen اِسْتَمَعَ fiili türer.¹⁵³

1.2.7. Elif/ا ve Ta/ت - Müşareket, Yapmacıklık/-miş gibilik, Tedricilik - Tefâ'ale/تَفَاعَلَ Kalıbı

Elif/ا ekinin فَعَلَ sülâsî mücerred fiilinin ortasına, ta/ت ekinin de başına gelmesiyle müşareket (ortaklık), tekellüf (yapmacık) ve tedricilik anlamı içeren تَفَاعَلَ formunda sülâsî mezid fiiller türer. Örneğin dikkat etmedi, habersiz oldu, ihmal etti anlamlarına gelen غَفَلَ fiili başına ت/ta ekini ortasına da /elif ekini aldığında bilmezlikten geldi, gafil göründü anlamlarına gelen تَغَفَّلَ fiili türer.¹⁵⁴

1.2.8. Elif/ا ve Mâ/ما – Taaccüb - Mâ Ef'aleh/مَا أَفْعَلَهُ Kalıbı

فَعَلَ sülâsî mücerred fiil kökünün başına art arda /elif ve ما/ma eklerini almasıyla herhangi bir şeyde bulunan iyilik-kötülük, azlık-çokluk, güzellik-çirkinlik gibi niteliklerinde aşırılığını ifade etmek üzere kullanılan مَا أَفْعَلَهُ formunda taaccüb anlamı taşıyan fiiller türer. Sondaki ه/hu zamiri temsîlidir, yapılan çekime göre farklılık gösterir. Örneğin cömert oldu, kıymetli oldu, değerli oldu anlamlarına gelen كَرَّمَ fiili başına art arda /elif ve ما/ma eklerini aldığından ne kadar güzel, ne kadar kerim, ne kadar cömert anlamlarına gelen مَا أَكْرَمَهُ formunda fiil türer.¹⁵⁵

1.2.9. Elif/ا ve Nun/ن – Edilgenlik, Dönüşlülük

1.2.9.1. İnfe'ale/اِنْفَعَلَ Kalıbı

Elif/ا ve nun/ن ekinin فَعَلَ sülâsî mücerred fiilinin başına gelmesiyle edilgenlik anlamı içeren اِنْفَعَلَ formunda sülâsî mezid fiiller türer. Örneğin kırdı anlamına gelen كَسَرَ fiili başına hem /elif hemde ن/nun ekini aldığında kırıldı anlamına gelen اِنْكَسَرَ fiili türer.¹⁵⁶

¹⁵³ Esmer, *el-Mu 'cemu 'l-mufasssal Fî 'İlmu 's-sarf*, s. 317-28; es-Sâmerrâî, *es-Sarfu 'l-Arabî*, s. 27.

¹⁵⁴ Esmer, *el-Mu 'cemu 'l-mufasssal Fî 'İlmu 's-sarf*, s. 318; es-Sâmerrâî, *es-Sarfu 'l-Arabî*, s. 27.

¹⁵⁵ el-Ferâhidî, *el-Cumel fî 'n-nahv*, s. 316; Abdulğani, *en-Nahvu 'l-kâfi*, s. 278-279; el-Ğalâyinî, *Câmi 'u'd-durûsi 'l-Arabiyye*, s. 65-70; Günday, – Şahin, *Arapça Dilbilgisi Sarf Bilgisi*, s. 254.

¹⁵⁶ Esmer, *el-Mu 'cemu 'l-mufasssal Fî 'İlmu 's-sarf*, s. 318; es-Sâmerrâî, *es-Sarfu 'l-Arabî*, s. 27.

1.2.9.2. İf'anlele/إِفْعَلَّ Kalıbı

Elif/ا ekinin فَعَّلَ rubâî mücerred fiil kökünün başına nun/ن ekinin de ortasına gelmesiyle¹⁵⁷ dönüşlülük anlamı içeren¹⁵⁸ إِفْعَلَّ formunda rubâî mezid fiiller türer. Örneğin topladı anlamına gelen حَرَجَم fiilinin başına ا/elif ekini, ortasına da ن/nun ekini almasıyla toplandı anlamına gelen اِحْرُنَجَم fiili türer.¹⁵⁹

1.2.10. Elif/ا ve Şedde/-/Lame'l Fiilin Tekrarı – Mübalağa, Renk, Kusur, Mutavaat

1.2.10.1. İf'alle/إِفْعَلَّ Kalıbı

Elif/ا ekinin فَعَلَ sülâsî mücerred fiil kökünün başına gelmesi ve kökün son harfinin şeddelenmesiyle mübalağa anlamı olan ve renkler ve kusurlarda kullanılan اِفْعَلَّ formunda sülâsî mezid fiiller türer. Örneğin ıslattı, nemlendi anlamlarına gelen خَضِلَّ fiilinin başına ا/elif ekini, alıp son harfinde şeddelenmesiyle çok nemlendi, çok ıslandı anlamlarına gelen اِخْضَلَّ fiili türer.¹⁶⁰

1.2.10.2. İf'alelle/إِفْعَلَّلَّ Kalıbı

Elif/ا ekinin فَعَّلَّ rubâî mücerred fiil kökünün başına gelmesi ve kökün son harfinin şeddelenmesiyle¹⁶¹ mübalağa ve mutavaat anlamı kazanan اِفْعَلَّلَّ formunda rubâî mezid fiiller türer. Örneğin titredi anlamına gelen قَشَّرَعَ fiili başına ا/elif ekini, alıp son harfinde şeddelenmesiyle çok titredi, tir tir titredi anlamlarına gelen اِقْشَعَّرَّ fiili türer.¹⁶²

1.2.11. Ta/ت ve Şedde/-/Ayne'l Fiilin Tekrarı – Mutavaat, Tekellüf, Tedricilik -

Tefe'ale/تَفَعَّلَّ Kalıbı

Ta/ت ekinin فَعَّلَ sülâsî mücerred fiil kökünün başına gelmesi ve kökün orta harfinin şeddelenmesiyle dönüşlülük, tekellüf (zorlama, yapmacık), tadrîcilik gibi anlamlar içeren

¹⁵⁷ es-Sâmerrâî, *es-Sarfu'l-'Arabî*, s. 28.

¹⁵⁸ Esmer, *el-Mu'cemu'l-mufasssal Fî 'İlmu's-sarf*, s. 321.

¹⁵⁹ es-Sâmerrâî, *es-Sarfu'l-'Arabî*, s. 28.

¹⁶⁰ Esmer, *el-Mu'cemu'l-mufasssal Fî 'İlmu's-sarf*, s. 318; es-Sâmerrâî, *es-Sarfu'l-'Arabî*, s. 27.

¹⁶¹ es-Sâmerrâî, *es-Sarfu'l-'Arabî*, s. 28.

¹⁶² Esmer, *el-Mu'cemu'l-mufasssal Fî 'İlmu's-sarf*, s. 321; es-Sâmerrâî, *es-Sarfu'l-'Arabî*, s. 28; Çağmar, *Alıştırmalarla Sarf Arapça Dilbilgisi*, s. 212.

تَفَعَّل formunda sülâsî mezid fiiller türer. Örneğin yuttu, içti anlamlarına gelen جَرَعَ fiilinin başına ت/ta ekini alıp orta harfininde şeddelenmesiyle yudum yudum içti, yudumladı anlamına gelen تَجَرَّع fiili türer.¹⁶³

1.2.12. Elif/ا, Elif/ا ve Şedde/-/Lame'l Fiilin Tekrarı – Mübalağa, Kusur, Renk - إِفْعَال/اِفْعَال Kalıbı

Birinci ا/elif ekinin فَعَلَ sülâsî mücerred fiil kökünün başına ikinci ا/elif ekinin ise ortasına gelip son harfinin şeddelenmesiyle mübalağa anlamı taşıyan, renk ve kusurları ifade eden اِفْعَال formunda sülâsî mezid fiiller türer. Örneğin kırmızı oldu anlamına gelen حَمَرَ fiili bir ا/elif ekini başına, diğer ا/elif ekini ortasına alıp son harfininde şeddelenmesiyle kızardı, kıpkırmızı oldu anlamlarına gelen أَحْمَرَّ fiili türer.¹⁶⁴

1.2.13. Elif/ا, Sin/س ve Ta/ت – Talep, Tahavvül - اِسْتَفْعَال/اِسْتَفْعَال Kalıbı

Elif/ا, sin/س ve ta eklerinin فَعَلَ sülâsî mücerred fiil kökünün başına gelmesiyle talep, tahavvül (dönüşme), isabet etme (bir şeyin sıfatını benimsemek, kabul etmek), mutavaat (fiilin etkisinin mefulde ortaya çıkması) ve meseleyi özetlemek gibi anlamlar içeren اِسْتَفْعَال formunda sülâsî mezid fiiller türer. Örneğin sundu anlamına gelen عَرَضَ fiilinin başına ا/elif, sin/س ve ta/ت eklerinin gelmesiyle sunmasını istemek, gözünde canlandırmak anlamlarına gelen اِسْتَعْرَضَ fiili türer.¹⁶⁵

1.2.14. Elif/ا, Vav/و ve Ayne'l Fiilin Tekrarı – Mübalağa - اِفْعَوْعَل/اِفْعَوْعَل Kalıbı

فَعَلَ sülâsî mücerred fiil kökünün başına ا/elif ekini, ortasına ise و/vav eklerini alıp ayne'l fiilinin tekrar etmesiyle mübalağa anlamı içeren اِفْعَوْعَل formunda sülâsî mezid fiiller türer. Örneğin kambur oldu anlamına gelen حَذَبَ fiili başına ا/elif, ortasına da و/vav ve ع/ayn eklerini almasıyla kamburlaşmak, dışa doğru bükülmek anlamlarına gelen اِحْتَوَذَبَ fiili türer.¹⁶⁶

¹⁶³ Esmer, *el-Mu'cemu'l-mufasssal Fî İlmu's-sarf*, s. 318-9; es-Sâmerâî, *es-Sarfu'l-Arabî*, s. 27.

¹⁶⁴ Esmer, *el-Mu'cemu'l-mufasssal Fî İlmu's-sarf*, s. 319; es-Sâmerrâî, *es-Sarfu'l-Arabî*, s. 28; Çağmar, *Aliştırmalarla Sarf Arapça Dilbilgisi*, s. 206.

¹⁶⁵ Emîn, *Kitâbu'l-elfâz ve'l-esâlib*, II, s. 48; Esmer, *el-Mu'cemu'l-mufasssal Fî İlmu's-sarf*, s. 319; es-Sâmerrâî, *es-Sarfu'l-Arabî Ahkâm ve Meân*, s. 27.

¹⁶⁶ Esmer, *el-Mu'cemu'l-mufasssal Fî İlmu's-sarf*, s. 319; es-Sâmerrâî, *es-Sarfu'l-Arabî*, s. 27; Çağmar, *Aliştırmalarla Sarf Arapça Dilbilgisi*, s. 205.

1.2.15. Elif/ا, Çift Vav/و – Mübalağa - İf‘avvele/إِفْعَوْلْ Kalıbı

فَعَلَ sülâsî mücerred fiil kökünün başına ا/elif ekini, ortasına و/vav ekini alıp şeddelenmesiyle mübalağa anlamı kazanan إِفْعَوْلْ formunda sülâsî mezid fiiller türer. Örneğin yürüdü anlamına gelen جَلَدَ fiili başına ا/elif, و/vav ekini de ortasına alıp şeddelenmesiyle çok hızlı yürüdü anlamına gelen إِجْلَوْدَ fiili türer.¹⁶⁷

¹⁶⁷ Esmer, *el-Mu‘cemu’l-mufasssal Fî ‘İlmu’s-sarf*, s. 319; es-Sâmerrâî, *es-Sarfu’l-‘Arabî*, s. 28; Çağmar, *Alıştırmalarla Sarf Arapça Dilbilgisi*, s. 205.

BÖLÜM II

ARAP DİLİNDE ÇEKİM EKLERİ

Çekim ekleri kelimelerin cümle içinde farklı görevlerde kullanılmasını sağlayan, kelime kök ve gövdelerine işleklik veren eklerdir. Dil kelime yığından ibaret değil, kelime örgüsü şeklindedir. Bu örgünün bağlayıcı unsurlarını da çekim ekleri oluşturur. Bu ekler eklendikleri sözcüklerde kategorik değişiklikler yapıp sözcükler arasında bağıntı kurarlar ve dilbilgisel kategorileri doldururlar fakat herhangi bir anlam değişikliği yapmazlar.¹⁶⁸ Türetim bir keyfiyet çekim ise zorunluluktur.¹⁶⁹ Türetim bir dil için ne kadar önemliyse çekimde o kadar önemlidir, cümlede bağlayıcı rolleri vardır. Bu ekler kelime kök ve gövdelerine işleklik kazandırır. Örneğin ‘Kardeş-im ev-e git-ti’ cümlesinde -im, -e ve -ti/di ekleri olmasaydı ‘Kardeş ev git’ gibi bir ifade olacaktı söz konusu ekler gelerek cümledeki sözcüklere işleklik katılmıştır. Kök ve gövdeler ekler olmadan kısıtlı anlamlar içerip mücerret manalar verirler. Çekim ekleri anlam değişikliği yapmazlar kök ve gövdelerin cümle içindeki konumuna göre gramer ilişkisi kurabilirler. İsim kök ve gövdelerine gelen çekim ekleri ile fiil kök ve gövdelerine gelen çekim ekleri birbirinden farklıdır, biri isimle ilgili fonksiyona sahiptir diğeri fiille ilgili fonksiyona sahiptir. Bu sebeple sınıflandırılması da ayrıdır. İsim cinsinin çekim eki kategorileri sayı, cinsiyet, belirlilik, durum (hal), iyelik ve sorudur. Fiil cinsinin çekim eki kategorileri ise kip, zaman, şahıs, sayı, sorudur.¹⁷⁰ Çalışmanın bu bölümünde de çekim ekleri isim çekim ekleri ve fiil çekim ekleri olarak iki ana başlık altında ele alınmıştır. Fakat Türkçe ve Arapça farklı dil ailelerine mensup diller olduğu için çekim eklerinde birbirinden ayrıldığı noktalar bulunmaktadır. Dolayısıyla Arapçadaki ekler Türkçedeki eklerle birebir karşılık gelmemektedir. Örneğin Türkçede çekim eki kategorisinde bulunan hal ekleri Arapçada hareketler veya harfi cerler ya da yeni bir cümle ile ifade edildiği için çekim eki kategorisine eklenmemiştir. Türkçede Arapçadaki gibi bir belirlilik/belirsizlik ve gramatik anlamda cinsiyet ayrımını gösteren bir ek kategorisi yoktur. Bazı dillerde de sayı kategorisinde üçlü bir ayrım söz konusudur.¹⁷¹ Arapçada Türkçeden farklı olarak ikilik/tesniye olarak isimlendirilen sayı eki de bulunmaktadır. Türkçede kelimenin sonuna getirilen tek bir ek ile çoğul anlam ifade edilirken Arapçada kelimenin önüne, ortasına ya da sonuna getirilen birden fazla ek ile veya kökte var olan eklerin çıkarılmasıyla çoğul çekimi

¹⁶⁸ Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, s. 162-163.

¹⁶⁹ Bkz. Erdem, “Türkçede Çekim ve Yapım Eklerinin Özellikleri ve Sınırları”, 75.

¹⁷⁰ Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, s. 162-174.

¹⁷¹ Erdem, “Türkçede Çekim ve Yapım Eklerinin Özellikleri ve Sınırları”, 72.

yapılabilir. Fiiller kategorisindeki çekim eklerinde ise kip açısından Arapçada şart ve gereklilik kiplerini elde etmek için bazı kalıp veya edatlar kullanıldığı için çalışmanın bünyesine dahil edilmemiştir.

2.1. İsim Çekim Ekleri

2.1.1. Elif/ا - Çoğulluk

2.1.1.1 Ef‘ul/أفْعُلْ Kalıbı

Elif/ا ekinin فَعْلٌ veznindeki isimlerin başına gelmesiyle bu isimlerin çoğulu çekimlenir. Örneğin can, öz, kendi, nefis anlamlarına gelen نَفْسٌ isminin başına ا/elif eki getirilerek çoğulu elde edilir. (أَنْفُسٌ)¹⁷²

Sondan bir öncesi med harfi olan dört harfli müennes isimlerin (فَعَالٌ، فَعِيلٌ) med harflerinin ا/elif ekiyle değişmesiyle bu isimlerin أَفْعُلْ kalıbında çoğulları çekimlenir. Örneğin dişi oğlak anlamına gelen عَنَاقٌ isminin أَعْنَاقٌ formuyla çoğulu elde edilir.¹⁷³

2.1.1.2. Fu‘ul/فُعُلْ Kalıbı

فَعَالٌ، فَعِيلٌ formundaki bazı isimlerin ortasındaki ا/elif ekinin atılmasıyla çoğulu çekimlenir. Örneğin halı, kilim, sergi, yaygı anlamlarına gelen بَسَاطٌ isminin çoğulu ortasındaki elif ekinin atılmasıyla بُسُطٌ şeklinde elde edilir.¹⁷⁴

2.1.1.3. Fi‘âl/فِعَالٌ Kalıbı

Elif/ا ekinin فَعْلٌ، فُعْلٌ، فَعِلٌ، فُعِلٌ veznindeki isimlerin ortasına gelmesiyle bu isimlerin çoğulları çekimlenir. Örneğin deniz anlamına gelen بَحْرٌ isminin ortasına ا/elif ekinin gelmesiyle بَحَارٌ formunda çoğulu elde edilir. Aynı şekilde dağ anlamına gelen جَبَلٌ isminin çoğulu ortasına ا/elif ekini almasıyla جِبَالٌ olarak elde edilir. Yine ok anlamına gelen قَدَحٌ isminin çoğulu da ortasına ا/elif ekini almasıyla قَدَاحٌ olarak elde edilir.¹⁷⁵

¹⁷² es-Sâmerrâî, *es-Sarfu 'l-'Arabî*, s. 157-158.

¹⁷³ es-Sâmerrâî, *es-Sarfu 'l-'Arabî*, s. 158.

¹⁷⁴ Tarabey, Edmâ, *Mu'cemu 'l-cumu 'fi 'l-lugati 'l-'Arabiyye*, Mektebetu'l-Lübnan, Beyrut 2002, s. 145-146.

¹⁷⁵ es-Sâmerrâî, *es-Sarfu 'l-'Arabî*, s. 170-171.

فَعْلَى ve فَعِيلٌ veznindeki isimlerin illet harflerinin /elif eki ile değişmesiyle bu isimlerin çoğulu çekimlenir. (فَعَالٌ) Örneğin uzun anlamına gelen طَوِيل sıfatının çoğulu orta harfinin /elif ekiyle değişmesiyle طَوَال olarak elde edilir. Yine susamış anlamına gelen عَطَشَى sıfatının çoğulu bu şekilde ek değişimiyle عَطَاش olarak elde edilir.¹⁷⁶

2.1.1.4. Fe‘â‘il/فَعَاعِيل Kalıbı

Elif/ا ekinin فَعِيلٌ veznindeki isimlere gelip şeddeli olan aslî harflerinde açılmasıyla bu isimlerin çoğulu çekimlenir. Örneğin bıçak anlamına gelen سَكَّيْن isminin çoğulu /elif ekini alıp şeddeli olan aslî harflerinde açılmasıyla سَكَكَيْن şeklinde elde edilir.¹⁷⁷

2.1.1.5. Fevâ‘il/فَوَاعِل Kalıbı

Elif/ا ekinin فَوَعِلٌ veznindeki isimlerin ortasına gelmesiyle bu isimlerin çoğulu çekimlenir. Örneğin cevher, öz anlamına gelen جَوَهَر isminin çoğulu /elif ekini almasıyla جَوَاهِر şeklinde elde edilir.¹⁷⁸

2.1.1.6. Fe‘âlâ/فَعَالَى Kalıbı

Elif/ا ekinin فُعْلَى veznindeki isimlerin ortasına gelmesiyle, فَعْلَاء veznindeki isimlerin ء/hemze ekiyle değişmesiyle bu isimlerin çoğulu çekimlenir. Örneğin hamile anlamına gelen حُبْلَى isminin çoğulu /elif ekini almasıyla حَبَالَى şeklinde, çöl anlamına gelen صَحْرَى isminin çoğulu da ek değişimiyle صَحَارَى şeklinde elde edilir.¹⁷⁹

2.1.1.7. Mefâ‘il/مَفَاعِل Kalıbı

Elif/ا ekinin مَفْعَلٌ, مَفْعِلٌ formundaki isimlerin ortasına gelmesiyle bu isimlerin çoğulu çekimlenir.¹⁸⁰ Örneğin ev, konut, konakyeri, daire anlamlarına gelen مَنَزَل isminin çoğulu ortasına /elif ekini almasıyla مَنَزَل şeklinde elde edilir.¹⁸¹

¹⁷⁶ es-Sâmerrâî, *es-Sarfu'l-'Arabî*, s. 172.

¹⁷⁷ Yılmaz, *Arapça'da İsimler ve İsim Türetme*, s. 21.

¹⁷⁸ Abdullah, *Mebâhis fi 'ilmi's-sarf*, s. 153; es-Sâmerrâî, *es-Sarfu'l-'Arabî*, s. 181.

¹⁷⁹ Abdulhamîd, Muhammed Muhyiddîn, *Şerhu İbn Akîl 'alâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, Mektebetu'l-Asriyye, Beyrut 2018, s. 432; es-Sâmerrâî, *es-Sarfu'l-'Arabî*, s. 184.

¹⁸⁰ el-Cârim – Emin, *en-Nahvu'l-vâdih*, s. 405.

¹⁸¹ Tarabey, *Mu'cemu'l-cumu' fi'l-lugati'l-'Arabiyye*, s. 411.

Elif/ا eki ile مَفْعَلَةٌ veznindeki ة/ta harfinin değişmesiyle bu isimlerin çoğulu çekimlenir. Örneğin ayıp, zarar, utanç verici eylem anlamlarına gelen مَفْسَدَةٌ isminin çoğulu ة/ta ekinin ا/elif ekiyle değişmesiyle مَفَاسِدِ şeklinde elde edilir.¹⁸²

2.1.1.8. Fe‘âlîl/فَعَالِيل Kalıbı

Elif/ا ekinin فَعَالِيل formundaki isimlere gelmesiyle bu isimlerin çoğulu çekimlenir. Örneğin lamba, kandil, şamdan gibi anlamlara gelen قَنَدِيل isminin çoğulu bu yolla قَنَادِيل şeklinde elde edilir.¹⁸³

2.1.1.9. Fe‘âlîl/فَعَالِيل Kalıbı

Elif/ا ekinin تَفَعَّلَةٌ formundaki isimlere gelmesiyle bu isimlerin çoğulu çekimlenir. Örneğin deneyim anlamına gelen تَجَرُّبَةٌ isminin çoğulu bu yolla تَجَارِبُ şeklinde elde edilir.¹⁸⁴

2.1.2. Hemze/ء - Çoğulluk

2.1.2.1. Fu‘alâ/فُعَلَاء Kalıbı

Hemze/ء eki فَاعِلٌ formundaki isimlerin sonuna geldiğinde bu isimlerin çoğulu çekimlenir. Örneğin şair anlamına gelen شَاعِر isminin çoğulu sonuna ء/hemze ekini almasıyla شُعَرَاء şeklinde elde edilir.¹⁸⁵

2.1.2.2. Fe‘âil/فُعَائِل Kalıbı

Hemze/ء ekinin فَعَالَةٌ ve فَعَالَةٌ formundaki isimlerin aslî harfi olan ة/ta ekiyle değişmesiyle bu isimlerin çoğulu çekimlenir. Örneğin mektup anlamına gelen رِسَالَةٌ ismiyle bulut anlamına gelen سَحَابَةٌ isminin çoğulu son eklerinin ء/hemze ekiyle değişmesiyle رَسَائِلُ ve سَكَائِبُ şeklinde elde edilir.¹⁸⁶

¹⁸² el-Cârim – Emin, *en-Nahvu 'l-vâdih*, s. 405.

¹⁸³ Abdulhamîd, *Şerhu İbn Akîl alâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, s. 435.

¹⁸⁴ Yılmaz, *Arapça 'da İsimler ve İsim Türetme*, s. 22.

¹⁸⁵ Abdulhamîd, *Şerhu İbn Akîl 'alâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, s. 430.

¹⁸⁶ Abdulhamîd, *Şerhu İbn Akîl 'alâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, s. 431.

2.1.3. Elif-i Memdûde/ا - Çoğulluk

2.1.3.1. Fa'lâ/فَعْلَاءُ Kalıbı

Elif-i memdûde/ا ekinin فَعْلٌ formundaki isimlerin sonuna gelmesiyle bu isimlerin çoğulu çekimlenir. Örneğin oğul anlamına gelen ابْنٌ isminin çoğulu sonuna اء/elif-i memdûde ekini aldığında اِبْنَاءٌ şeklinde elde edilir.¹⁸⁷

2.1.3.2. Fe'âil/فُعَائِلُ Kalıbı

Elif-i memdûde/ا eki فَعِيلٌ, فَعِيلٌ, فَعُولٌ formundaki isimlerin ي/ya ve ة/ta harfleri veya sadece ي/ya ve و/vav harfleriyle değiştiğinde bu isimlerin çoğulu çekimlenir.¹⁸⁸ Örneğin tuhaf şey, acayip anlamlarına gelen عَجِيْبٌ ismi, kocakarı anlamına gelen عَجُوْرٌ ismi ile kalp, gönül ve zamir anlamlarına gelen ضَمِيْرٌ isimlerinin çoğulu bu yolla عَجَائِبُ, عَجَائِرُ ve ضَمَائِرُ şeklinde elde edilir.¹⁸⁹

2.1.3.3. Fu'alâ/فُعَلَاءُ Kalıbı

Elifi memdûde/ا eki فَعِيلٌ formundaki isimlerin ي/ya eki ile değiştirildiğinde bu isimlerin çoğulu çekimlenir. Örneğin cimri, pinti anlamlarına gelen بَخِيْلٌ isminin çoğulu bu yolla بُخَلَاءٌ şeklinde elde edilir.¹⁹⁰

2.1.4. Elif-i Memdûde/ا - Müenneslik Eki

Elif-i memdûde/ا eki أَفْعُلٌ kalıbındaki sıfat isimlerin dişisini çekimlenmesini sağlar. Ek geldikten sonra elde edilecek vezin فَعْلَاءٌ dır.¹⁹¹ Örneğin total anlamına gelen أَعْرَجٌ isminin dişili اء/elif-i memdûde eki عَرَجَاءٌ şeklinde elde edilir.

2.1.5. Elif-i Maksûra/ى - Müenneslik Eki

Elif-i maksûre/ى eki, فَعْلَانُ kalıbındaki sıfat isimlerin ve أَفْعُلٌ kalıbındaki ism-i tafdillerin müennesini çekimlememizi sağlar. Ayrıca bu ek فَعْلٌ kökünde gelen isimlerin

¹⁸⁷ Yılmaz, *Arapça'da İsimler ve İsim Türetme*, s. 21.

¹⁸⁸ Abdulhamîd, *Şerhu İbn Akîl 'alâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, s. 431.

¹⁸⁹ Yılmaz, *Arapça'da İsimler ve İsim Türetme*, s. 21.

¹⁹⁰ Abdulhamîd, *Şerhu İbn Akîl 'alâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, s. 430.

¹⁹¹ el-Battât, *el-Levâhiki't-Ta'rîfiyye fî'l-Arabiyye*, 135.

sonuna gelerekte o isimlerin dişilini verebilir. Örneğin müjde anlamına gelen بُشْرُ ismi sonuna ی/elif-i maksûre ekini alarak müennesini elde eder. (بُشْرَى) Ek sıfat ismine eklenecekse elde edilecek vezin فَعْلَى dır, ism-i tafdîlin dişilini elde etmek için eklenecekse elde edilecek vezin فُعْلَى dır. Örneğin en güzel anlamına gelen eril أَحْسَنُ isminin dişili حُسْنَى dır, sarhoş anlamına gelen سَكْرَانُ eril isminin dişili سَكْرَى dır.¹⁹²

2.1.6. Elif-i Maksûra/ى – Çoğulluk Eki

2.1.6.1. Fe‘lâ/فَعْلَى Kalıbı

Elif-i maksûra/ى eki ile فَعِيلٌ formundaki isimlerin aslî harflerinden olan ي/ya ekinin değişmesiyle bu isimlerin çoğulu çekimlenir. Örneğin hasta anlamına gelen مَرِيضٌ isminin çoğulu ی/elif-i maksûra eki ile ي/ya ekinin değişmesiyle مَرَضَى şeklinde elde edilir.¹⁹³

2.1.6.2. Fe‘âlâ/فَعَالَى Kalıbı

Elif-i maksûra/ى eki ile فَعْلَانٌ formundaki isimlerin aslî harflerinden olan ن/nun ekinin değişmesiyle bu isimlerin çoğulu çekimlenir. Örneğin tembел anlamına gelen كَسَلَانٌ isminin çoğulu ی/elif-i maksûra eki ile ن/nun ekinin değişmesiyle كَسَالَى şeklinde elde edilir.¹⁹⁴

2.1.7. Ta/ة – Çoğulluk Eki

2.1.7.1. Fi‘ale/فِعْلَة Kalıbı

Ta/ة ekinin فُعْلٌ veznindeki isimlerin sonuna gelmesiyle bu isimlerin çoğulu çekimlenir. Örneğin küpe anlamına gelen قُرْطٌ kelimesinin çoğulu ة/ta ekini almasıyla قِرْطَةٌ şeklinde elde edilir.¹⁹⁵

¹⁹² Yılmaz, *Arapça'da İsimler ve İsim Türetme*, s. 10.

¹⁹³ Abdullah, *Mebâhis fi 'ilmi's-sarf*, s. 149; Abdulhamîd, *Şerhu İbn Akîl 'alâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, s. 422; es-Sâmerrâî, *es-Sarfu'l-Arabî*, s. 164.

¹⁹⁴ Abdullah, *Mebâhis fi 'ilmi's-sarf*, s. 155; Elmasoğlu, İsmail, *Arap Dilinde Cemiler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2006, s. 160.

¹⁹⁵ Abdullah, *Mebâhis fi 'ilmi's-sarf*, s. 149; es-Sâmerrâî, *es-Sarfu'l-Arabî*, s. 165.

2.1.7.2. Fe‘ale/فَعْلَة Kalıbı

Ta/ة eki ile فَاعِلٌ formundaki isimlerin aslî harflerinden olan elif/ا ekinin değişmesiyle bu isimlerin çoğulu çekimlenir. Örneğin büyüleyici, sihirbaz, büyücü anlamlarına gelen سَاحِرٌ kelimesinin çoğulu /elif ekinin ة/ta eki ile değişmesiyle سَحَرَة şeklinde elde edilir.¹⁹⁶

2.1.7.3. Fu‘ale/فُعْلَة Kalıbı

Ta/ة eki ile فَاعِلٌ formundaki isimlerin aslî harflerinden olan elif/ا ekinin değişmesiyle bu isimlerin çoğulu çekimlenir. Örneğin yargıç anlamına gelen قَاضٍ kelimesinin çoğulu /elif ekinin ة/ta eki ile değişmesiyle قُضَاة şeklinde elde edilir.¹⁹⁷

2.1.7.4. Fe‘âlile/فَعَالِلَة Kalıbı

Ta/ة ekinin فُعَالِلٌ formundaki isimlerin sonuna gelmesiyle bu isimlerin çoğulu çekimlenir. Örneğin hoca anlamına gelen أُسْتَاذٌ kelimesinin çoğulu sonuna ة/ta ekini almasıyla أُسَاتِذَةٌ şeklinde elde edilir.¹⁹⁸

2.1.7.5. Ef‘ile/أَفْعِلَة Kalıbı

Ta/ة ekinin فَعَالٍ, فَعَالٌ formundaki isimlerin sonuna gelip kelimenin aslî harflerinden olan elif/ا ekinin de başa gelmesiyle bu isimlerin çoğulu çekimlenir. Örneğin silah anlamına gelen سِلَاحٌ ismi ile yemek anlamına gelen طَعَامٌ isminin çoğulu أُسْلِحَة ve أُطْعَمَة şeklinde elde edilir.¹⁹⁹

2.1.7.6. Fi‘al/فِعْل Kalıbı

فَعْلَة, فُعْلَة, فُعْلَة veznindeki isimlerin sonlarındaki ة/ta ekinin atılmasıyla çoğulları فِعْل formunda çekimlenir. Örneğin iğne anlamına gelen إِبْرَة isminin çoğulu sonundaki ة/ta ekinin atılmasıyla إِبْرٌ olarak, yara, apse, çıban anlamlarına gelen قَرْحَة isminin çoğulu yine

¹⁹⁶ Abdullah, *Mebâhis fî ‘ilmi’s-sarf*, s. 148; es-Sâmerrâî, *es-Sarfu’l-Arabî*, s. 163

¹⁹⁷ Abdullah, *Mebâhis fî ‘ilmi’s-sarf*, s. 148; es-Sâmerrâî, *es-Sarfu’l-Arabî*, s. 163.

¹⁹⁸ Yılmaz, *Arapça’da İsimler ve İsim Türetme*, s. 22.

¹⁹⁹ Abdulhamîd, *Şerhu İbn ‘Akîl ‘alâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, s. 419; es-Sâmerrâî, *es-Sarfu’l-Arabî*, s. 160.

sonundaki ʾe/ta ekinin atılmasıyla قَرَح olarak, rüşvet anlamına gelen رُشْوَة isminin çoğulu da sonundaki ʾe/ta ekinin atılmasıyla رِشَاء olarak elde edilir.²⁰⁰

2.1.7.7. Fuʾul/فُعْل Kalıbı

Sonunda ʾe/ta eki bulunan bazı isimlerin bu eklerinin atılmasıyla فُعْل formunda çoğulları çekimlenir. Örneğin dişî ayı anlamına gelen دُبَّة isminin çoğulu sonundaki ʾe/ta ekinin atılmasıyla دُبُب şeklinde elde edilir.²⁰¹

2.1.8. Ta/ة - Müenneslik Eki

Ta/ة eki lafzî müzekker isimlerin sonuna gelerek o isimlerin dişilini çekimler.²⁰² Örneğin erkek öğrenci anlamına gelen طَالِب isminin sonuna ʾe/tâ-i marbuta ekinin gelmesiyle kelimenin cinsiyeti müennesolarak çekimlenmiş olur. (طَالِبَة)

2.1.9. Nun/ن - Çoğulluk Eki

2.1.9.1. Fiʾlân/فُعْلَان Kalıbı

Nun/ن ekinin فُعْلَان formundaki isimlere gelmesiyle bu formdaki isimlerin çoğulu çekimlenir. Örneğin oğlan, köle, uşak anlamına gelen غُلَام isminin çoğulu ن/nun ekini almasıyla غُلَمَان şeklinde elde edilir.²⁰³

2.1.9.2. Fuʾlân/فُعْلَان Kalıbı

Nun/ن ekinin فُعْلَان ve فَاعِل formundaki isimlere gelmesiyle bu formdaki isimlerin çoğulu çekimlenir. Örneğin atlı anlamına gelen فَارِس ismi ile yiğit anlamına gelen شُجَاع isminin çoğulu ن/nun ekini almasıyla فُرْسَان ve شُجَعَان şeklinde elde edilir.²⁰⁴

²⁰⁰ Tarabey, *Mu'cemu'l-cumu' fi'l-lugati'l-Arabiyye*, s. 164; Alp, Musa-Doğan, Ahmet, *Arap Dilinde Çoğullar Sözlüğü*, Bizim Büro Matbaacılık ve Basımevi, Ankara ts, s. 85-7-8.

²⁰¹ Alp-Doğan, *Arap Dilinde Çoğullar Sözlüğü*, s. 91.

²⁰² El-Battât, *el-Levâhiki't-Ta'rîfiyye fi'l-Arabiyye*, 130.

²⁰³ Abdulhamîd, *Şerhu İbn 'Akil alâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, s. 428.

²⁰⁴ Elmasoğlu, *Arap Dilinde Cemiler*, s. 158; Yılmaz, *Arapça'da İsimler ve İsim Türetme*, s. 21.

2.1.10. Şeddeli Nun/ن - Hunne/هن

Hunne zamirindeki şeddeli nun ekinin kelimenin aslından olduğunu söyleyenler olmakla beraber zaid olarak görenler vardır. Çünkü gaib zamirlerde kök olan ه'dur. Şeddeli nun/ن ekinin kök olan ه zamirine eklenmesiyle zamir müennes cemi şahsı ifade etmek üzere çekimlenir.²⁰⁵

2.1.11. Mim/م - Hum/هم

Hum zamirindeki mim ekinin kelimenin aslından olduğunu söyleyenler olmakla beraber zaid olarak görenler vardır. Çünkü gaib zamirlerde kök olan ه'dur. Mim/م ekinin kök olan ه zamirine eklenmesiyle zamir müzekker cemi şahsı ifade etmek üzere çekimlenir.²⁰⁶

2.1.12. Vav/و

2.1.12.1. Fu'ûl/فُعُول Kalıbı - Çoğulluk Eki

Vav/و ekinin فَعْلٌ, فَعِلٌ, فَعِلٌ ve فَعْلٌ formundaki isimlerin ortasına gelmesiyle bu isimlerin çoğulu çekimlenir. Örneğin asker anlamına gelen جُنْد isminin çoğulu ortasına و/vav ekinin gelmesiyle جُنُود şeklinde elde edilir.²⁰⁷

2.1.12.2. Fu'ul/فُعُل Kalıbı – Çoğulluk Eki

فُعُل formundaki bazı isimlerin çoğulu ortalarındaki و/vav eklerinin atılmasıyla فُعُل şeklinde elde edilir. Örneğin aceleci, telaşlı anlamlarına gelen عَجُول isminin çoğulu ortasındaki vav ekinin atılmasıyla عُجُل şeklinde elde edilir.²⁰⁸

2.1.12.3. Huve/هو

Hüve zamirindeki vavın kelimenin aslından olduğunu söyleyenler olmakla beraber müsennasında ve cemisinde düştüğü gerekçesiyle vavı zaid olarak görenler vardır. Çünkü

²⁰⁵ el-Enbârî, Ebu'l-Berekât, *Kitabu'l-insaf fî mesâilî'l-hilâfî beyne'n-nahviyyîn ve'l-basriyyîn ve'l-kûfiyyîn*, el-Mektebetu'l-Asriyye, Beyrut 1424/2003, II, s. 557; Fâdıl, Zeydûn, *Usûlü Bünyeti damâiri'r-raf, Mecelletü kulliyeti'l-Ulumu'l İslamiyye*, 19, s. 2-7.

²⁰⁶ el-Enbârî, *Kitabu'l-insaf*, II, s. 557 ; Fâdıl, *Usûlü Bünyeti damâiri'r-raf*, 19, s. 2-7.

²⁰⁷ İbnu's-Serrâc, Ebû Bekr Muhammed b. Sehl el-Bağdâdî, *el-Usûl fî'n-nahv*, thk. Abdulhüseyn el-Fetlî, *Muessesetu'r-Risâle*, Beyrut 1405/1975, II, s. 434; Abdulhamîd, *Şerhu İbn Akîl 'alâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, s. 428.

²⁰⁸ Tarabey, *Mu'cemu'l-cumu' fî'l-lugati'l-Arabiyye*, s. 144.

gaib zamirlerde kök olan و'dur. Vav/و ekinin kök olan و zamirine gelmesiyle zamir müfred müzekker şahsı ifade etmek üzere çekimlenmiş olur.²⁰⁹

2.1.13. Ya/ي - Çoğulluk

2.1.13.1. Fevâ'il/فَوَاعِل Kalıbı

Ya/ي ekinin فَاْعُول formundaki isimlerin ortasına gelmesiyle bu isimlerin çoğulu çekimlenir. Örneğin kanun, yasa anlamlarına gelen قَانُون isminin çoğulu ي/ya ekinin gelmesiyle قَوَانِين şeklinde elde edilir.²¹⁰

2.1.13.2. Mefâ'il/مَفَاعِل Kalıbı

Ya/ي ekinin مَفْعَال formundaki isimlerin ortasına gelmesiyle bu isimlerin çoğulu çekimlenir. Örneğin anahtar anlamına gelen مِفْتَاح isminin çoğulu ي/ya ekinin gelmesiyle مَفَاتِيح şeklinde elde edilir.²¹¹

2.1.13.3. Fevâ'il/فَوَاعِل Kalıbı

Vav/و ekinin فَاعِل ve فَاعِلَة formundaki isimlerin ortasına gelmesiyle bu isimlerin çoğulu çekimlenir. Örneğin sırtın üst kısmı anlamına gelen كَاهِل ismi ile kadın izleyici, sevgili, kadın arkadaş anlamlarına gelen صَاحِبَة isminin çoğulu و/vav ekini almalarıyla كَوَاهِل ve صَوَاجِب şeklinde elde edilir.²¹²

2.1.13.4. Fu'ul/فُعُل Kalıbı

Ortasında ي/ya eki bulunan bazı isimlerin çoğulu bu ekin atılmasıyla çekimlenebilir. Örneğin sevgili anlamına gelen حَبِيب isminin çoğulu ortasındaki ya ekinin atılmasıyla حُبُب şeklinde elde edilir.²¹³

²⁰⁹ el-Enbârî, *Kitabu'l-insaf*, II, s. 557; Fâdıl, *Usûlü Bünyeti damâiri'r-raf*, 19, s. 2-7.

²¹⁰ Elmasoğlu, *Arap Dilinde Cemiler*, s. 199-200; Yılmaz, *Arapça'da İsimler ve İsim Türetme*, s. 22.

²¹¹ Tarabey, *Mu'cemu'l-cumu' fi'l-lugati'l-Arabiyye*, s. 386; Elmasoğlu, *Arap Dilinde Cemiler*, s. 182-183.

²¹² Abdulhamîd, *Şerhu İbn Akil 'alâ Elfîyyeti İbn Mâlik*, s. 430-431.

²¹³ Tarabey, *Mu'cemu'l-cumu' fi'l-lugati'l-Arabiyye*, s. 145-146.

2.1.13.5. Fe‘âlîl/فَعَالِيل Kalıbı

Ya/ي ekinin فَعَالِل formundaki isimlere gelmesiyle bu isimlerin çoğulu çekimlenir. Örneğin kağıt yaprağı, kese kağıdı anlamlarına gelen قِرْطَاس isminin çoğulu bu yolla قَرَّاطِيس şeklinde elde edilir.²¹⁴

2.1.14. Ya/ي - Müsenna Eki

حَوَالِي kelimesindeki yâ'nın da müsennâ yası olduğu söylenilmektedir. Sibeveyh aşağı yukarı, civarında anlamlarına gelen حَوَالِي sözcüğünün tesniye kullanılıp müfredinin olmadığını ifade eder.²¹⁵

2.1.15. Ya/ي - Hiye/هي

Hiye zamirindeki yanın kelimenin aslından olduğunu söyleyenler olmakla beraber müsennasında ve cemisinde düştüğü gerekçesiyle yayı zaid olarak görenler vardır. Çünkü gaib zamirlerde kök olan ه'dur. Ya/ي ekinin kök olan ه zamirine gelmesiyle zamir müfred müennes şahsı ifade etmek üzere çekimlenmiş olur.²¹⁶

2.1.16. Şedde/-/Ayne'l Fiilin Tekrarı – Çoğulluk Eki

2.1.16.1. Fu‘âl/فُعَال Kalıbı

فَاعِل formundaki isimlerin l/elif ekinin yerine orta harfi şeddelendiğinde bu isimlerin çoğulu çekimlenir. Örneğin yardımcı, yardım eden anlamlarına gelen رَاجع isminin çoğulu l/elif ekinin yerine orta harfi şeddelendiğinde رُجَّع şeklinde elde edilir.²¹⁷

2.1.16.2. Fu‘âl/فُعَال Kalıbı

فَاعِل formundaki isimlerin orta harfi olan aynel fiilleri şeddelendiğinde bu isimlerin çoğulu çekimlenir. Örneğin yazar, yazıcı anlamlarına gelen كَاتِب isminin çoğulu orta harfinin şeddelenmesiyle كُتَّاب şeklinde elde edilir.²¹⁸

²¹⁴ Abdulhamîd, *Şerhu İbn Akîl 'alâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, s. 435.

²¹⁵ Bkz; Emîn, *Kitâbu'l-elfâz ve'l-esâlib*, I, s. 104.

²¹⁶ el-Enbârî, *Kitâbu'l-insaf*, II, s. 557 ; Fâdıl, *Usûlü Bünyeti damâiri'r-raf*, 19, s. 2-7.

²¹⁷ Tarabey, *Mu'cemu'l-cumu' fi'l-lugati'l-'Arabiyye*, s. 176; Abdulhamîd, *Şerhu İbn Akîl 'alâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, s. 423.

²¹⁸ Tarabey, *Mu'cemu'l-cumu' fi'l-lugati'l-'Arabiyye*, s. 181; Abdulhamîd, *Şerhu İbn Akîl alâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, s. 423.

2.1.17. Elif/ا ve Elif/ا – Çoğulluk Eki - Ef'âl/أفعال Kalıbı

فَعْلٌ, فُعِلَ, فَعِلَ, فَعِلَ formundaki isimlerin başına ve ortasına elif/ا eklerinin eklenmesiyle bu isimlerin çoğulu çekimlenir. Örneğin parti, grup anlamlarına gelen جَزْبٌ, hüküm, karar anlamlarına gelen حُكْمٌ, üzüm anlamına gelen عِنَبٌ, beden ve vücut anlamlarına gelen بَدَنٌ isimlerinin çoğulu bu yolla أَحْزَابٌ, أَحْكَامٌ, أَغْنَابٌ ve أَبْدَانٌ şeklinde elde edilir.²¹⁹

2.1.18. Elif/ا ve Elif-i Memdûde/ء – Çoğulluk Eki - Ef'ilâ/أفعلاء Kalıbı

Elif/ا ve elif-i memdude/ء eklerinin فَعِيلٌ formundaki isimlerin başına ve ortasına gelip kökteki ya/ي ekini düşürmesiyle bu isimlerin çoğulu çekimlenir. Örneğin doktor anlamına gelen طَبِيبٌ isminin çoğulu bu yolla أَطِبَاءٌ şeklinde elde edilir.²²⁰

2.1.19. Elif/ا ve Elif-i Maksûra/ى – Çoğulluk Eki - Fe'âlâ/فعالٍ Kalıbı

Elif/ا ve elif-i maksûra/ى eklerinin فَعِيلَةٌ formundaki isimlerin ortasına ve sonuna gelmesiyle bu isimlerin çoğulu çekimlenir. Niyet anlamına gelen نِيَّةٌ isminin çoğulu bu yolla نَوَايَا şeklinde elde edilir. Muhammed Şevkî Emîn bu çoğulun yazarlar tarafından (1985'te) yirmi küsur senedir kullanıldığını belirtir.²²¹

2.1.21. Elif/ا ve Tâ/ت - Cem'i Müennes-i Salim

Dişil sözcüklerin çoğulunu elde etmek için kullanılan, sözcüğün sonuna eklenen 'ات' ekleri ile cem'i müennes-i salim olarak isimlendirilen çoğul isimler elde edilir.²²² وَ نِسَاءٌ ayetindeki²²³ مُؤْمِنَاتٌ sözcüğünün çoğulu bu eklerle elde edilmiştir.

²¹⁹ Abdulhamîd, *Şerhu İbn Akîl alâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, s. 418.

²²⁰ Abdulhamîd, *Şerhu İbn Akîl alâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, s. 430; Yılmaz, *Arapça'da İsimler ve İsim Türetme*, s. 20.

²²¹ Emîn, *Kitâbu'l-elfâz ve'l-esâlib*, II, s. 3. Ayrıca bkz. Elmasoğlu, *Arap Dilinde Cemiler*, s. 179.

²²² İbn Hâcib, *el-Kâfiye ve's-Şâfiye*, s. 40; el-Ğalâyînî, *Câmiu'd-durûsi'l-Arabiyye*, s. 194; El-Battât, *el-Levâhiki't-Tarîfiyye fi'l-Arabiyye*, 134.

²²³ Fetih 48/25.

2.1.22. Elif/ا ve Ta/ة - Çoğulluk

2.1.22.1. Ef'ile/أَفْعَلَة Kalıbı

فَعِيل formundaki isimlere elif/ا ve ta/ة eklerinin gelip ya/ي ekinin atılmasıyla bu isimlerin çoğulu çekimlenir. Örneğin çörek, somun anlamlarına gelen رَغِيف isminin çoğulu ا/elif ve e/ta ekini almasıyla اُرْغَفَة şeklinde elde edilir.²²⁴

2.1.22.2. Fe'âlile/فَعَالِلَة Kalıbı

فَعِيل formundaki isimlere elif/ا ve ta/ة eklerinin gelmesiyle bu isimlerin çoğulu elde edilir. Örneğin öğrenci anlamına gelen تَلْمِذ isminin çoğulu ا/elif ve e/ta ekini almasıyla تَلَامِذَة şeklinde elde edilir.²²⁵

فَعْل formundaki isimlere elif/ا ve ta/ة eklerinin gelmesiyle bu isimlerin çoğulu elde edilir. Örneğin papaz anlamına gelen اُسْقُف isminin çoğulu ا/elif ve e/ta ekini almasıyla اُسَاقِفَة şeklinde elde edilir.²²⁶

فَعْلِي formundaki isimlere elif/ا ve ta/ة eklerinin gelmesiyle bu isimlerin çoğulu elde edilir. Örneğin eczacı anlamına gelen صَيْدَلِي isminin çoğulu ا/elif ve e/ta ekini almasıyla صَيَادِلَة şeklinde elde edilir.²²⁷

2.1.23. Elif/ا ve Lam/ل - Belirlilik/Marife Eki

Arapça'da nekra isimler ا/elif ve ل/lam eklerini alarak okuyucu veya muhatabın bildiği ve tanıdığı muayyen ortaya koyduğu şey belirli olan marife isimler olarak çekimlenirler. Bu durumda yeni bir kelime meydana gelmez kelimenin kast ettiği mana belirginleşir. Örneğin herhangi bir adam anlamına gelen رَجُل ismi başına ا/elif ve ل/lam eklerini aldığında belli bir adamı kast eden الرَّجُل kelimesi elde edilir.²²⁸

²²⁴ Abdulhamîd, *Şerhu İbn Akîl 'alâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, s. 419.

²²⁵ Yılmaz, *Arapça'da İsimler ve İsim Türetme*, s. 22.

²²⁶ Yılmaz, *Arapça'da İsimler ve İsim Türetme*, s. 22.

²²⁷ Yılmaz, *Arapça'da İsimler ve İsim Türetme*, s. 22.

²²⁸ Hasan, Abbâs, *en-Nahfu'l-vâfi*, Dâru'l-Marife, Kahire 1974, s. 206-207; İbn Hâcib, *el-Kâfiye ve's-Şâfiye*, s. 37; el-Ğalâyînî, *Câmi'u'd-durûsi'l-Arabiyye*, s. 117-118.

2.1.24. Elif/ا ve Nun/ن

2.1.24.1. Müsenna Eki

Elif/ا ve nun/ن ekleri cümle içinde merfu konumundaki isimlerde tesniye/ikilik çekimlemek için kullanılır.²²⁹ Örneğin طالبان جاء الطالبان cümlesindeki طالبان sözcüğü merfu konumunda olduğu için müsennalıkları elif ve nun ekleri ile ifade edilmiştir.

2.1.24.2. Çoğulluk

2.1.24.2.1. Fi'lân/فُعْلَان Kalıbı

Elif/ا ve nun/ن eklerinin فُعْلٌ, فُعْلٌ, فُعْلٌ formundaki isimlere gelmesiyle bu isimlerin çoğulu çekimlenir. Örneğin balina anlamına gelen حوت isminin çoğulu bu yolla حَيْثَان şeklinde elde edilir.²³⁰

2.1.24.2.2. Fu'lân/فُعْلَان Kalıbı

Elif/ا ve nun/ن eklerinin فُعْلٌ, فُعْلٌ, فُعْلٌ formundaki isimlere gelmesiyle bu isimlerin çoğulu çekimlenir. Örneğin kuzu anlamına gelen حَمْلٌ isminin çoğulu bu yolla حُمْلَان şeklinde elde edilir.²³¹

2.1.25. Elif/ا ve Ya/ي – Çoğulluk - Fe'âlîl/فُعَالِيل Kalıbı

Elif/ا ve ya/ي eklerinin فُعْلُولٌ formundaki isimlere gelip vav/و ekinin düşürülmesiyle bu isimlerin çoğulu çekimlenir. Örneğin serçe anlamına gelen عَصْفُور isminin çoğulu bu yolla عَصَافِير şeklinde elde edilir.²³²

²²⁹ es-Seyyid, *Mecmûati 'n-nahv*, s. 486-487; el-Ğalâyînî, *Câmi 'u'd-durûsi'l-Arabiyye*, s. 187; El-Battât, *el-Levâhiki't-Ta'rifiyye fi'l-Arabiyye*, 133.

²³⁰ İbnu's-Serrâc, *el-Usûl fi'n-nahv*, II, s. 435; Abdulhamîd, *Şerhu İbn Akîl 'alâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, s. 428.

²³¹ İbnu's-Serrâc, *el-Usûl fi'n-nahv*, II/435; Abdulhamîd, *Şerhu İbn Akîl 'alâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, s. 429.

²³² Abdulhamîd, *Şerhu İbn Akîl 'alâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, s. 435.

2.1.26. Vav/و ve Nun/ن - Cem'i Müzekker-i Salim

Cümle içinde merfu konumda olan eril ve âkil sözcüklerin çoğullarını çekimlemek için art arda vav/و ve nun/ن ekleri kullanılır.²³³ اَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ ayetindeki²³⁴ الْمُؤْمِنُونَ kelimesinin bu şekilde çoğulu elde edilmiştir.

2.1.27. Ya/ي ve Nun/ن - Müsenna Eki

Ya/ي ve nun/ن ekleri cümle içinde mansub veya mecrur konumundaki isimlerde tesniye/ikilik çekimlemek için kullanılır.²³⁵ Örneğin رَأَيْتَ الطَّالِبِينَ cümlesindeki الطَّالِبِينَ sözcüğü mansub konumunda olduğu için عَلَيَّ الْمَعْلَمِينَ cümlesindeki الْمَعْلَمِينَ sözcüğü de mecrur konumunda olduğu için müsennalıkları ya ve nun ekleri ile ifade edilmiştir.

2.1.28. Ya/ي ve Nun/ن - Cem'i Müzekker-i Salim

Cümle içinde mansub veya mecrur konumda olan eril ve âkil sözcüklerin çoğullarını elde etmek için art arda ya/ي ve nun/ن ekleri kullanılır.²³⁶ قُلْ بَلْ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ayetindeki²³⁷ الْمُشْرِكِينَ sözcüğü mecrur konumda olduğu için çoğulu bu ekler ile elde edilmiştir.

2.1.29. Mim/م ve Elif/ا

Asıl ة zamirine, gaip müennes ve müzekker müsenna anlamı ifade etmesi için çoğul eki م/mim ile müsenna alameti ا/elif ilave edilir.²³⁸ Aynı durum müfret aslını انت kabul ettiğimiz muhatap zamirlerinin her iki müsennası içinde geçerlidir. Dolayısıyla انت zamirine (انتما) م/mim ve ا/elif eki ilave edilir.

²³³ İbn Hâcib, *el-Kâfiye ve 'ş-Şâfiye*, s. 39-40; el-Ğalâyînî, *Câmi 'u'd-durûsi'l-'Arabiyye*, s. 191.

²³⁴ Hucûrât 49/10.

²³⁵ es-Seyyid, *Mecmû'ati'n-nahv*, s. 486-487; el-Ğalâyînî, *Câmi 'u'd-durûsi'l-'Arabiyye*, s. 187; El-Battât, *el-Levâhiki't-Ta'rîfiyye fî'l-'Arabiyye*, 133.

²³⁶ İbn Hâcib, *el-Kâfiye ve 'ş-Şâfiye*, s. 39-40; el-Ğalâyînî, *Câmi 'u'd-durûsi'l-'Arabiyye*, s. 191.

²³⁷ el-Bakara 2/135.

²³⁸ el-Enbârî, *Kitabu'l-insaf*, II, s. 557 ; Fâdıl, *Usûlü Bünyeti damâiri'r-raf*, 19, s. 2-7.

2.2. Fiil Çekim Ekleri

2.2.1. Elif/

2.2.1.1. Müzari Fiil Tekil Mütakellim Şahıs Eki

Elif/ eki fiil kökünün başına geldiğinde fiil şimdiki zaman ve geniş zamanın (müzari) mütakellim sigasında çekimlenir. Örneğin bildi anlamına gelen عَلِمَ fiili başına /elif ekini aldığı anda fiil şimdiki zaman veya geniş zaman anlamında mütakellim sigasını verir. (أَعْلَمُ) bilirim, biliyorum)²³⁹

2.2.1.2. Emr-i Hazır/Emir Kipi/Buyruk Kipi Eki

Elif/ eki fiil kökünün başına geldiğinde fiil, muhataptan bir eylemin veya bir arzunun yerine getirilmesini kast eden emr-i hazır/emir kipi/buyruk kipi sigasında çekimlenir. Örneğin açtı anlamına gelen فَتَحَ fiili başına /elif ekini aldığı anda sonuna aldığı şahıs ekine göre fiili emr-i hazır sigasını verir. (اِفْتَحْ aç)²⁴⁰

2.2.1.3. Müsenna Şahıs Eki

Elif/ eki fiil kökünün sonuna geldiğinde fiil, geçmiş zaman (mazi) sigasında ve fiili gerçekleştiren iki şahıs (tesniye) olduğunu ifade etmek üzere çekimlenir.²⁴¹ Örneğin ضَرَبَ tek kişi dövdü anlamına gelirken, sonuna /elif ekini aldığı anda fiil iki kişinin yaptığını ifade etmek için çekimlenmiş olur, ضَرَبَا iki kişi dövdü. Müzari fiil çekiminde ن/nun eki ile birlikte gelerek iki kişinin eylemi gerçekleştirdiği ifade eder; يَضْرِبَانِ iki kişi dövüyor.²⁴² Bu ek emir fiilde de tesniyeyi ifade etmek için kullanılır, örneğin اُنْصُرَا siz ikiniz yardım edin anlamına gelir.²⁴³ Elif eki Arapçada tesniye eki olarak kullanılmaktadır.

²³⁹ İbn Hâcib, *el-Kâfiye ve 'ş-Şâfiye*, s. 44; Ömer, v.dğr., *en-Nahvu 'l-esâsi*, s. 176; el-Hâşimî, *el-Kavâidu 'l-esâsiyye*, s. 28; Günday – Şahin, *Arapça Dilbilgisi Sarf Bilgisi*, s. 8.

²⁴⁰ İbn Hâcib, *el-Kâfiye ve 'ş-Şâfiye*, s. 46; Günday – Şahin, *Arapça Dilbilgisi Sarf Bilgisi*, s. 11-2.

²⁴¹ es-Seyyid, *Mecmûatu 's-sarf*, s. 37.

²⁴² es-Seyyid, *Mecmûatu 's-sarf*, s. 41.

²⁴³ es-Seyyid, *Mecmûatu 's-sarf*, s. 328.

2.2.2. Ta/ت

2.2.2.1. Müzari Fiil Eki

Ta/ت eki fiil kökünün başına geldiğinde fiil sonuna alacağı şahıs ekine göre şimdiki zaman ve geniş zamanın (müzari) müfred gaibe, tesniye gaibe, müfred muhatab, tesniye muhatab, cem'i muhatab, müfred muhataba, tesniye muhataba, cem'i muhataba sigasında çekimlenir. Örneğin hatırlattı anlamına gelen نَكَّرَ fiili başına ت/ta ekini aldığında sonuna aldığı şahıs ekine göre şimdiki zaman veya geniş zamanın yukarıda sayılan sigalarından birini verir. (نَكَّرُ hatırlatır, hatırlatıyor)²⁴⁴

2.2.2.2. Müennes Şahıs eki

Ta/ت eki fiil kökünün sonuna cezm ile harekeli geldiğinde fiil geçmiş zaman (mazi) sigasında ve fiili gerçekleştiren kişinin gaip müennes olduğunu ifade etmek üzere çekimlenir, örneğin كَسَرَ bir müzekkerin kırdığını ifade ederken sonuna ت/ta ekini aldığında bir müennesin kırdığını ifade etmek üzere fiil çekimlenmiş olur. (كَسَرَتْ) Sonuna ة/elif ekini de aldığında iki müennesin oturduğunu ifade etmek üzere çekimlenmiş olur. (جَلَسَتْ) Fetha ile harekeli geldiğinde ise fiili gerçekleştirenin müfred muhatap olduğunu ifade eder, ذَهَبْتَ sen (müzekker)çıktın. Kesra ile harekeli geldiğinde fiili gerçekleştirenin müfred muhataba olduğunu ifade eder, خَرَجْتَ sen (müennes) çıktın. Damme ile harekeli geldiğinde de fiili gerçekleştirenin müfred mütekellim sigasında çekimlendiğini ifade eder, جَلَسْتُ ben oturdum.²⁴⁵

2.2.3. Nun/ن

2.2.3.1. Müzari Fiil Eki

Nun/ن eki fiil kökünün başına geldiğinde fiil, şimdiki zaman ve geniş zamanın (müzari) tesniye mütekellim ve cem'i mütekellim sigalarında çekimlenir. Örneğin çıktı anlamına gelen خَرَجَ fiili başına ن/nun ekini aldığında şimdiki zaman veya geniş zamanın yukarıda sayılan sigalardan birini verir. (نَخْرُجُ çıkarız, çıkıyoruz)²⁴⁶

²⁴⁴ İbn Hâcib, *el-Kâfiye ve 'ş-Şâfiye*, s. 44; Ömer, v.dğr., *en-Nahvu 'l-esâsi*, s. 176; el-Hâşimî, *el-Kavâidu 'l-esâsiyye*, s. 28; Günday – Şahin, *Arapça Dilbilgisi Sarf Bilgisi*, s. 81.

²⁴⁵ el-Ferâhidî, *el-Cumel fi 'n-nahv*, s. 278-285; el-Hâşimî, *el-Kavâidu 'l-esâsiyye*, s. 24.

²⁴⁶ İbn Hâcib, *el-Kâfiye ve 'ş-Şâfiye*, s. 44; Ömer, v.dğr., *en-Nahvu 'l-esâsi*, s. 176; el-Hâşimî, *el-Kavâidu 'l-esâsiyye*, s. 28; Günday – Şahin, *Arapça Dilbilgisi Sarf Bilgisi*, s. 8.

2.2.3.2. Mazi Fiil Çoğul Gaibe Şahıs Eki

Nun/ن eki fiil kökünün sonuna geldiğinde fiil geçmiş zaman (mazi) sigasında ve fiili gerçekleştiren kişinin cem'i müennes gaibe olduğunu ifade etmek üzere çekimlenir. Bu eke nun-u nisve denir. Örneğin اِكْتَسَبْنَ fiili onlar (müennes) kazandılar anlamına gelir.²⁴⁷

2.2.3.3. Emr-i Hazır Çoğul Gaibe Şahıs Eki

Nun/ن eki müfred üzere çekimlenmiş olan emir fiilinin sonuna geldiğinde fiil emir fiilinin çoğul müennes sigasında çekimlenir. Örneğin اَنْصُرْنَ fiili sizler (müennes) yardım edin anlamına gelir.²⁴⁸

2.2.4. Vav/و – Mazi Fiil Çoğul Şahıs Eki

Vav/و eki fiil kökünün sonuna geldiğinde fiil geçmiş zaman (mazi) sigasında ve fiili gerçekleştiren ikiden fazla şahıs (cem'i) olduğunu ifade etmek üzere çekimlenir. Örneğin رَفَعَ tek kişi kaldırdı anlamına gelirken sonuna و/vav ekini aldığında fiil ikiden fazla kişinin gerçekleştirdiğini ifade etmek üzere çekimlenmiş olur ve رَفَعُوا (onlar) kaldırdılar anlamında çekimlenir. Müzari fiil çekiminde ن/nun eki ile birlikte gelerek ikiden fazla kişinin eylemi gerçekleştirdiğini ifade eder; يَقُولُونَ (onlar) derler, diyorlar. Bu ek emir fiilde de çoğulu ifade etmek için kullanılır, örneğin قُولُوا sizler söyleyin anlamına gelir.²⁴⁹ Vav/و eki Arapçada çoğul eki olarak kullanılmaktadır.

2.2.5. Ya/ي

2.2.5.1. Müzari Fiil Eki

Ya/ي eki fiil kökünün başına geldiğinde fiil sonuna alacağı şahıs ekine göre şimdiki zaman ve geniş zamanın (müzari) müfred gaib, tesniye gaib, cem'i gaib, cem'i gaibe sigalarında çekimlenir. Örneğin kırdı anlamına gelen كَسَرَ fiili başına ي/ya ekini aldığında sonuna aldığı şahıs ekine göre şimdiki zaman veya geniş zamanın yukarıda sayılan sigalardan birini verir. يَكْسِرُ (kırır, kırıyor)²⁵⁰

²⁴⁷ el-Antâkî, Muhammed, *el-Minhâc fi'l-kavâid ve'l-i'rab*, Daru'l-Hadîs, Kahire 2016, s. 272.

²⁴⁸ es-Seyyid, *Mecmûatu's-sarf*, s. 37-328.

²⁴⁹ el-Antâkî, *el-Minhâc*, s. 30-279.

²⁵⁰ İbn Hâcib, *el-Kâfiye ve's-Şâfiye*, s. 44; Ömer, v.dğr., *en-Nahvu'l-esâsî*, s. 176; el-Hâşimî, *el-Kavâidu'l-esâsiyye*, s. 28. Günday – Şahin, *Arapça Dilbilgisi Sarf Bilgisi*, s. 8.

2.2.5.2. Emr-i Hazır Müennes Şahıs Eki

Ya/ي eki emr-i hazır sigasındaki bir fiilin müennesini çekimlemek üzere kullanılan bir ektir. Örneğin اِحْفَظِي sen (müennes) koru anlamına gelir.²⁵¹

2.2.6. Elif/ا ve Nun/ن – Müzari Fiil Tesniye Şahıs Eki

Elif/ا ve nun/ن ekleri isimlerde tesniye çekimlemek için kullanıldığı gibi müzari fiillerde de fiili tesniye çekimlemek için kullanılır. Sibeveyh elif/ا ve nun/ن eklerinin müzari fiilde iki faili ifade etmek üzere eklendiğini ifade etmiştir.²⁵²

2.2.7. Ta/ت ve Elif/ا - Mazi Fiil Müsenna Gaibe Şahıs Eki

Ta/ت ve elif/ا ekleri fiil kökünün sonuna art arda geldiğinde fiil geçmiş zaman (mazi) sigasında müsenna gaibe şahıs için çekimlenir. Örneğin كَتَبْنَا o ikisi (müennes) yazdı.²⁵³

2.2.8. Ta/ت ve Mim/م – Mazi Fiil Çoğul Muhatap Şahıs Eki

Ta/ت ve mim/م eki fiil kökünün sonuna art arda geldiğinde fiil geçmiş zaman (mazi) sigasında çoğul muhatap şahıs için çekimlenmiş olur. Örneğin نَظَرْتُمْ baktınız (sizler/müzekker).²⁵⁴

2.2.9. Nun/ن ve Elif/ا – Mazi Fiil Çoğul ve Müsenna Mutekellim Şahıs Eki

Nun/ن ve elif/ا eki fiil kökünün sonuna art arda geldiğinde fiil geçmiş zaman (mazi) sigasında çoğul ve müsenna mutekellim şahıs için çekimlenmiş olur. Örneğin ذَهَبْنَا gittik (ikil/çoğul).²⁵⁵

²⁵¹ el-Ferâhidî, *el-Cumel fi'n-nahv*, s. 317; el-Hâşimî, *el-Kavâidu'l-esâsiyye*, s. 27; es-Seyyid, *Mecmûatu's-sarf*, s. 328.

²⁵² Sibeveyhi, *el-Kitâb*, I, s. 19.

²⁵³ İbn Malik, Muhammed b. Abdillâh et-Tâî, *Şerhu't-teshîl*, thk. Abdurrahman es-Seyyid – Muhammed el-Mahtûn, Merkezû'l-İlmiyye, Suudi Arabistan 1410/1990, I, s. 122.

²⁵⁴ el-Eyyûbî, Ali, *Kitâbu'l-Künnâş fi fenneyi'n-nahvi ve's-sarf*, thk. Riyad b. Hasan el-Havvâm, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut 1425/2004, II, s. 5.

²⁵⁵ el-Battât, *el-Levâhiki't-Ta'rîfiyye fi'l-Arabiyye*, 135.

2.2.10. Ta/ت ve Şeddeli Nun/ن – Fazi Fiil Çoğul Muhataba Şahıs Eki

Ta/ت ve şeddeli nun/ن eki fiil kökünün sonuna art arda geldiğinde fiil geçmiş zaman (mazi) sigasında çoğul muhataba şahıs için çekimlenmiş olur. Örneğin شَرَبْتُمْ içtiniz (sizler/müennes).²⁵⁶

2.2.11. Ya/ي ve Nun/ن - Müzari Tekil Muhataba Şahıs Eki

Ya/ي ve nun/ن ekleri, fiil köküne ilgili kip ekini alıp şimdiki zaman veya geniş zaman kipini elde ettikten sonra fiil sonuna getirildiğinde müzari fiilin muhatap sigasında tekil müennesi ifade etmek üzere çekimlenmiş olur.²⁵⁷ Örneğin تَكْتُبِينَ sen (müennes) yazıyorsun anlamına gelir.

2.2.12. Şeddeli Nun/ن – Tekîd

Te'kîd nun'u olarak da bilinen şeddeli nun/ن eki müzari fiilleri sonuna geldiğinde söz konusu fiilin anlamına kuvvet katarak²⁵⁸ çekimler. Örneğin لَيُسْجَنَنَّ و لَيَكُونَنَّ مِنَ الصَّاعِرِينَ çekimler. Örneğin يَسْجُنُ – سَجَنَ fiilinde bu ek kullanılmış hapse atmak hapsedmek anlamından daha kuvvetli bir mana elde edilmiştir ve ayette “...kesinlikle zindana atılacak ve burnu yere sürtünenlerden olacak”²⁵⁹ şeklinde bir anlam elde edilmiştir.

2.2.13. Ta/ت, Mim/م ve Elif/ا - Müsenna Muhatap ve Müsenna Muhataba Şahıs Eki

Ta/ت, mim/م ve elif/ا eki fiil kökünün sonuna birlikte geldiğinde fiil geçmiş zaman (mazi) sigasında müsenna müennes ve müsenna müzekker şahıs için çekimlenir. Örneğin نَصَرْتُمَا siz ikiniz yardım ettiniz anlamına gelir ve hem müzekker hem müennes için kullanılır.²⁶⁰

²⁵⁶ el-Battât, el-Levâhiki't-Ta'rîfiyye fî'l-Arabiyye, 135.

²⁵⁷ el-Eyyûbî, Kitâbu'l-Künnâş fî fenneyi'n-nahvi ve's-sarf, II, s. 7; es-Seyyid, Mecmûatu's-sarf, s. 42.

²⁵⁸ 'Eid, Muhammed, en-Nahvu'l-musaffâ, Mektebetü's-Şebâb, Kahire 2009, s. 113.

²⁵⁹ Yusuf 12/32.

²⁶⁰ el-Eyyûbî, Kitâbu'l-Künnâş fî fenneyi'n-nahvi ve's-sarf, II, s. 5; es-Seyyid, Mecmûatu's-sarf, s. 37.

BÖLÜM III

ARAP DİLİNDE ŞEKİL EKLERİ

Arapçada yapım ve .ekim ekleri kategorisi dışında sözcüklere sembolik olarak eklenen eklerin de olduğunu düşünüyoruz. Bu ekleri bu çalışmada daha önce de ifade ettiğimiz gibi şekil ekleri olarak isimlendirdik. Bu ekler yapım eki gibi türetim görevi olmayan, çekim eki gibi çekim yapmayan veya kelimeye cümle içinde işlevlik kazandırmayan eklerdir. Bunlar şeklen var olup sözcüğe anlamsal olarak etkisi olmayan eklerdir. Söz konusu ekler irab gereği, kafiye oluşturmak amacıyla, benzer şekilde yazılan kelimeler arasındaki ayrımı sağlamak, mushaf imlasında genel geçer bir uygulama olmamasından dolayı ve harekenin olmadığı zamanlarda ayırım yapma amacıyla bulunabilmektedir. Bu eklerin tespit edildiği yerler şu şeklide sıralanabilir; cem'i müzekker zamirine isnad edilen mazi fiiller, mansup ve meczum müzari fiiller, emir fiiller, أنا mütekellim zamiri, nakıs fiillerin müzari sigaları, muzaaf konumundaki cemi müzekker salim isimler ve bazı müstakil isimler. Bu ekler genellikle Mushaf üzerinde tespit edilmiştir. Bu bölümde bu ekler ayetler ve cümleler üzerinden örnek verilerek açıklanmıştır. Bölüm isim şekil ekleri ve fiil şekil ekleri olarak iki başlıkta incelenmiştir.

3.1. İsim Şekil Ekleri

3.1.1. Elif/

3.1.1.1. Elif-i Vasıl/Hemze-i Vasıl

Arapçada hemze-i vasıl/elifü'l vasıl/ kelime başlarında bulunur eğer kelimeler yalnız geldiyse okunur fakat bir başka kelimedenden sonra geldiyse hazfedilir ve okunmaz. Bu durumda düşen /elif eki söz konusu sözcüklerde herhangi bir anlam düşüklüğü veya eksiklik meydana getirmediği için şekil eki olarak kabul edilir. Bu şekil ekini alan isim türleri şu şekilde sıralanabilir; اثنتان - امرأة - امرؤ - ابنة - ابن - اسم - ايمن isimlerindeki elif/ eki ile bunlar dışında harf-i tariftteki (ال) elif/ eki yukarıda anlatıldığı üzere şekil eki kabul edilmektedir. Örneğin الله بسم التاملamasındaki سم sözcüğünün aslı اسم dur. Başka bir örnek olan أحمد بن التاملamasındaki بن sözcüğünün aslı ابن dir. Geçiş dolayısıyla okunmayan /elif eki şekil eki olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁶¹

Sülâsi fillerin emr-i hâzır formlarının başındaki /elif eki ve /elif ile başlayan mezid fiillerin if'al babı hariç mazi, emr-i hazır ve mastarlarının başındaki /elif eki hemze-i vasıl olarak isimlendirilir ve sözcük yalnız geldiyse okunur başında başka bir sözcük var ise okunmaz. Söz konusu ekin okunmaması herhangi bir anlam düşüklüğü veya eksikliği meydana getirmediği için şekil eki olarak kabul edilir. فانتقل örneği ile فاكثب örneğindeki ف/fe harfinden sonra gelen /elif eki okunmadan geçilen şekil ekidir.

3.1.1.2. Elif-i Fârika/Mütekellim Zamiri

Elif-i fârikanın/ zâid olarak bulunduğu kelimelerden biri de Kur'an hattına mahsus olmamakla birlikte, mütekellim zamiri olan أنا ifadesidir.

قَالَ أَنَا خَيْرٌ مِنْهُ خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ²⁶²

“İblis: Ben ondan hayırlıyım! Beni ateşten yarattın, onu çamurdan yarattın, dedi.”

لَئِنْ بَسَطْتَ إِلَيَّ يَدَكَ لِتَقْتُلَنِي مَا أَنَا بِبَاسٍ يَدِي إِلَيْكَ لِأَقْتُلَكَ²⁶³

²⁶¹ el-Ğalâyînî, Câmiu'd-durûsi'l-Arabiyye, s. 166.

²⁶² Sâd 38/76.

²⁶³ Maide 5/28.

“Andolsun ki sen, öldürmek için bana elini uzatsan (bile) ben sana, öldürmek için el uzatacak değilim.”

Mütekellim zamirindeki bu elif/ا eki, benzer şekilde yazılan أَنْ ve اَنْ gibi edatlarla oluşabilecek muhtemel karışıklığı önlemektedir. Sibeveyh, bu elifi vasl ve vakf halinde okuyan Arapların da olduğunu nakletmiştir. Örneğin Temîm lehçesinde bu elifin hem vasl hem de vakf halinde belirtildiği bilinmektedir. Nitekim Nafi kıraatında اَنَا اُتِيكَ به ve اَنَا اُحْيِي gibi bazı ayetlerde bu durum görülmektedir. Hicaz lehçesinde ise söz konusu ا/elif, vakf halinde okunsa da vasl halinde atılmaktadır.²⁶⁴ Yine اَللّٰهُ رَبِّيْ وَلَا اُشْرِكُ بِرَبِّيْ اَحَدًا²⁶⁵ “Fakat O Allah benim Rabbimdir. Ben Rabbime hiç kimseyi ortak koşmam.” ayetindeki لِكِنَّا ifade, mushaflarda zâid bir elifle resmedilmiştir.²⁶⁶ Bu ا/elif için de aynı hükümler geçerlidir. Zira bu ifade, اَنَا ve لَكِنْ kelimelerinin terkiibinden meydana gelmektedir.

3.1.1.3. Kur’ân Hattına Özel Muzaaf Konumundaki Cem’i Müzekker Salim İsim

Elif/ا ekinin mushaf imlâsında zâid olarak resmedilip şekil eki olabileceği bir başka yer, izafet yoluyla nûnu düşmüş olan cemi müzekkeri salim formundaki isimlerdir.²⁶⁷

الَّذِينَ يَطْلُتُونَ اَنَّهُمْ مُّلاَقُوا رَبِّهِمْ وَاَنَّهُمْ اِلَيْهِ رَاجِعُونَ²⁶⁸

“Onlar, Rablerine kavuşacaklarını ve gerçekten O’na döneceklerini çok iyi bilirler.”

اِنَّا مُرْسِلُوْا النَّاقَةَ فَنَنْتَ لَهُمْ فَارْتَقِبْهُمْ وَاصْطَبِرْ²⁶⁹

“Şüphesiz biz, onlara bir imtihan olmak üzere, o dişi deveyi göndereceğiz. Şimdi onları gözetle ve sabret.”

قَالَ اٰمَنْتُ اَنَّهُ لَا اِلٰهَ اِلَّا الَّذِيْ اٰمَنْتُ بِهِ بَنُوْا اِسْرٰٓئِيْلَ²⁷⁰

“İsrailoğulları’nın iman ettiğiinden başka hiçbir ilâh olmadığına inandım ...”

²⁶⁴ es-Sîrâfî, Ebû Saîd, *Şerhu Kitâbi Sibeveyh*, thk. Ahmed Hasan Mehdili, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 2008, V, s. 34-35; es-Suyûtî, Ebu’l-Fadl Celâleddin Abdurrahman b. Ebi Bekr, *Hem’u’l-hevâmi’ fî şerhi Cem’i’l-cevâmi’*, thk. Ahmed Şemseddin, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 1998, I, s. 201.

²⁶⁵ Kehf 18/38.

²⁶⁶ ed-Dânî, Ebû Amr Osman b. Saîd, *el-Mukni fî resmi mesâhifi’l-emsâr*, thk. Muhammed Sadık Kamhavî, Mektebetü’l-Külliyâtî’l-Ezheriyye, Kahire ts., s. 35; İbn Vesîk, el-Endelüsî, *el-Câmi limâ yuhtâcu ileyhi min resmi’l-mushaf*, thk. Gânim Kaddûrî Hamed, Dâru’l-Enbâr, Bağdat 1408/1988, s. 53.

²⁶⁷ ed-Dânî, *el-Mukni*, s. 35; İbn Vesîk, *el-Câmi*, s. 52.

²⁶⁸ Bakara 2/46.

²⁶⁹ Kamer 54/27.

²⁷⁰ Yunus 10/90.

3.1.1.4. Hemze Sonu

Hemze/ء ekinin kelime sonunda vav/و suretinde yazıldığı isimler de yine /elif ekinin zâid olarak resmedildiği yerlere örnek olup şekil eki kategorisinde gitmektedir. Örneğin رَبَوَا kelimesinin و/vav ile yazıldığı yerlerde /elif ekinin ziyadesiyle resmedildiği görülmektedir. Bu durum, söz konusu kelimedeki و/vav ekinin aslı itibariyle /elif olması ile açıklanmıştır.²⁷¹

إِنْ أَمْرُؤَا هَآكَ لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ وَلَهُ أُخْتٌ فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَ²⁷²

“Çocuğu olmayan bir kişi ölüir de kız kardeşi bulunursa, bıraktığı malın yarısı onundur.”

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ²⁷³

“Ey iman edenler! Allah’a karşı gelmekten sakının ve eğer gerçekten iman etmiş kimselerseniz, faizden geriye kalanı bırakın.”

وَهَلْ أَتَاكَ نَبُؤُا الْخَصْمِ إِذْ تَسَوَّرُوا الْمِحْرَابَ²⁷⁴

“Sana davacıların haberi geldi mi? Hani onlar duvarı aşarak mabede girmişlerdi.”

3.1.1.5. Ulû/أولو Kelimesi

Merfuluk alameti و/vav olan أولو kelimesinin sonunda da yine yazıldığı halde okunmayan bir /elif ekinin zâid olduğu görülmektedir.²⁷⁵

وَمَا يَنْكَرُ إِلَّا أُولُوا الْأَلْبَابِ²⁷⁶

“Bunu ancak akıl sahipleri anlar.”

فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ أُولُوا الْعَرْزِ مِنَ الرُّسُلِ²⁷⁷

“O hâlde, yüksek azim sahibi peygamberlerin sabretmesi gibi sabret.”

²⁷¹ ed-Dânî, *el-Mukni*, s. 61; İbn Vesîk, *el-Câmi*, s. 53.

²⁷² Nisâ 4/176.

²⁷³ Bakara 2/278.

²⁷⁴ Sâd 38/21.

²⁷⁵ ed-Dânî, *el-Mukni*, s. 35; İbn Necâh, Ebû Davud Süleyman, *Muhtasaru't-tebyîn li-hicâi't-tenzîl*, thk. Ahmed b. Muammer Şerşâl, Riyad 2002/1423, II, s. 80.

²⁷⁶ Bakara 2/269.

²⁷⁷ Ahkaf 46/35.

3.1.1.6. Kafiye

Elif/ل ekinin zaid olarak resmedildiği bazı kelimelerde şekil eki olarak kimi zaman anlamsal bir işlevi, kimi zaman da şiirdeki kafiye'nin sağlanmasına benzer şekilde yapısal bir işlevi yerine getirdiği de görülmektedir. Zâid /elif ekinin bu kullanımında vasl ve vakf hallerinde okunup okunmayacağı hususu ise kıraatlar açısından farklılık göstermektedir. Bu çerçevede zâid /elif ekinin kelime sonunda resmedildiği yerlere aşağıdaki ayetler örnek gösterilebilir:

وَيُطَافُ عَلَيْهِمْ بِآنِيَةٍ مِنْ فِضَّةٍ وَأَكْوَابٍ كَانَتْ قَوَارِيرًا²⁷⁸

“Etraflarında gümüş kaplar, şeffaf kadehler dolaştırılır.”

قَوَارِيرَ مِنْ فِضَّةٍ قَدَرُواهَا تَقْدِيرًا²⁷⁹

“...ki, sâkiler bunu (cennet şarabını) ölçüsünce tayin ve takdir ederler.”

İlk ayetteki قَوَارِيرًا kelimesi, gayri munsarîf bir isim olduğu halde elif/ل eki yazılmıştır. Bu da yine anlamsal açıdan söz konusu ismin tür ve cins olarak mutlak (kayıtsız) zikredilmiş olmasına bağlanmıştır. Nitekim aynı kelime, mukayyed olarak zikredildiği akabindeki ayette قَوَارِيرَ şeklinde /elif eki olmadan şekilde yazılmıştır.

يَا لَيْتَنَّا أَطَعْنَا اللَّهَ وَأَطَعْنَا الرَّسُولَ²⁸⁰

“Eyyvah bize! Keşke Allah'a itaat etseydik, Peygamber'e de itaat etseydik!”

إِنَّا أَطَعْنَا سَادَتَنَا وَكُبَرَاءَنَا فَأَضَلُّونَا السَّبِيلَ²⁸¹

“Biz reislerimize ve büyüklerimize uyduk da onlar bizi yoldan saptırdılar.”

وَتَظُنُّونَ بِاللَّهِ الظُّنُونًا²⁸²

“... ve siz Allah hakkında türlü türlü şeyler düşündüğünüz zaman ...”

إِنَّا أَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ سَلَاسِلًا وَأَغْلَالًا وَسَعِيرًا²⁸³

“Doğrusu biz, kâfirler için zincirler, demir halkalar ve alevli bir ateş hazırladık.”

²⁷⁸ İnsan 76/15.

²⁷⁹ İnsan 76/16.

²⁸⁰ Ahzab 33/66.

²⁸¹ Ahzab 33/67.

²⁸² Ahzab 33/10.

²⁸³ İnsan 76/4.

Bu ayetlerin sonundaki /elif ekleri ise ayet sonlarıyla uyumun sağlanması için zaid olarak bulunan edilen harflerdir. Ayrıca bu eliflerin kelimeyi uzatarak okutması, söz konusu ifadelerin cehennemliklere ait olması hasebiyle sözün makamına da uygun düşmektedir. Zira onların çılgınlıklarıyla sesleri de uzamaktadır. Nitekim *السَّبِيلَ* *Allah ise gerçeği söyler ve doğru yola O eriştirir.*²⁸⁴ ayetinde böyle bir durum söz konusu olmadığından aynı kelimenin /elif eki olmadan yazılmış olması bu durumu teyid etmektedir.²⁸⁵ *الطُّنُونَا* kelimesi de benzer şekilde harfi tarifli bir isim olduğu halde elifle yazılmıştır. Bu da yine söz konusu kelimenin, vakıf halinde elife dönüşen diğer ayet sonlarıyla uyumlu olması içindir.²⁸⁶ Ancak bu /elif ekinin, *قَوَارِيرَا* kelimesindeki duruma benzer şekilde, zanların mutlak ve çeşitli oluşuyla ilgili olabileceği de ifade edilmiştir.²⁸⁷ *سَلَسِلَا* ifadesindeki elifin ziyadesine ilişkin kaynaklarda net bir görüş olmamakla birlikte, Hicaz ve Kûfe'ye ait bazı mushaflarda elifle resmedildiği görülmektedir.²⁸⁸ Nitekim bazı kıraatlarda tenvinli ve tenvinsiz okunmakta olan bu kelimedede genellikle elif ile vakf yapılmaktadır.

3.1.1.7. Mie (Yüz) Sayısı/مِائَة

مِائَة lafzı, mushafta geçtiği tüm yerlerde zâid bir /elif eki ile resmedilmiştir.

مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنْبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلٍ فِي كُلِّ سُنْبُلَةٍ مِائَةُ حَبَّةٍ²⁸⁹

“Allah yolunda mallarını harcayanların örneği, yedi başak bitiren bir dane gibidir ki, her başakta yüz dane vardır.”

وَأَرْسَلْنَاهُ إِلَى مِائَةِ أَلْفٍ أَوْ يَزِيدُونَ²⁹⁰

“Onu, yüz bin veya daha çok kişiye peygamber olarak gönderdik.”

فَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ صَابِرَةٌ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ²⁹¹

“Eğer sizden sabırlı yirmi kişi bulunursa, iki yüze (kâfire) galip gelirler.”

²⁸⁴ Ahzab 33/4.

²⁸⁵ es-Sâmerrâî, Fadıl Salih, *Belâgatü'l-kelime fi't-ta'bîrî'l-Kur'ânî*, Kahire 1427/2006, s. 34.

²⁸⁶ İbn Âşûr, Muhammed Tâhir, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-tenvîr*, ed-Dâru't-Tûnusiyye, Tunus 1984, XXI, s. 282; ez-Zerkeşî, Bedruddîn Muhammed b. Abdullah, *el-Burhân fi ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, Dâru't-Türâs, Kahire 1984, I, s. 61.

²⁸⁷ es-Sâmerrâî, *Belâgatü'l-kelime fi't-ta'bîrî'l-Kur'ânî*, s. 34.

²⁸⁸ ed-Dânî, *el-Muknî*, s. 45.

²⁸⁹ Bakara 2/261.

²⁹⁰ Saffat 37/147.

²⁹¹ Enfal 8/65.

Bu ayetlerde görüldüğü üzere مائة sayısı, daima zâid bir /elif eki ile yazılmaktadır. Bu kelimedeki zâid /elif ekine ilişkin kaynaklarda genellikle منه ve مية gibi benzer şekilde yazılan kelimelerle ayırımın sağlanması gerekçe olarak zikredilir. Bu da esasen ilk mushaflardaki Arap yazısında nokta ve harekelerin olmaması ile ilgilidir. Zira bu dönemde şekil benzerliği bulunan kelimelerin ayırımı harfler vasıtası ile sağlanmakta idi.²⁹² Öte yandan başka bir kelime ile karışıklık olmamasına rağmen yazım birliği sağlamak açısından zâid /elif bu kelimenin tesniye formunda da resmedilmiştir. Elif/ل ekinin ziyadesine dair diğer bir yaklaşım ise hemze/ء ekinin eski suretini korumak amacıyla tercih edilen bir yazım şekli olduğu yönündedir. Aslolan مائة şeklinde yazılması ise de hemzenin hafifletildiğine işaret etmek üzere bir yâ/ي harfî ziyade edilmiştir. Elif/ل ise hemze/ء'nin varlığına delalet etmektedir. Dolayısıyla مائة şeklindeki yazım, hemze/ء'nin hem sabit bırakılması hem de hafifletilmesi gibi iki farklı sureti ihtiva etmektedir. Hemze, tahfif edilmek istendiğinde önceki harfin harekesine uygun bir harfe çevrilmiştir. Bununla birlikte, hemze önceki harfin kesralı olması itibarıyla yâ/ي'ya dönüştürüldüğü halde /elif hazfedilmemiştir.²⁹³

3.1.1.8. Lişeyin, Melehi, Melehim/لِشَايَ , مَلَايَ , مَلَايَهُم

مَلَايَهُم, مَلَايَ, لِشَايَ ifadeleri, mushaflarda kelime ortasında zâid bir elif/ل'le resmedilen isim örnekleri arasındadır.

وَلَا تَقُولَنَّ لِشَايَ إِيَّيْ فَاعِلٌ ذَلِكَ غَدًا²⁹⁴

“Hiçbir şey için «Bunu yarın yapacağım» deme.”

ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ مُوسَى بِآيَاتِنَا إِلَى فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ²⁹⁵

“Sonra onların ardından Musa'yı mucizelerimizle Firavun ve kavmine gönderdik.”

فَمَا آمَنَ لِمُوسَى إِلَّا ذُرِّيَّةٌ مِنْ قَوْمِهِ عَلَى خَوْفٍ مِنْ فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِمْ أَنْ يَفْتِنَهُمْ²⁹⁶

“Firavun ve kavminin kendilerine işkence etmesinden korkuya düştükleri için kavminden bir gurup gençten başka kimse Musa'ya iman etmedi.”

²⁹² ed-Dânî, Ebû Amr Osman b. Saîd, *el-Muhkem fî ilmi nakti'l-mesahif*, thk. Azze Hasan, Dâru'l-Fikr, Dimeşk 1997, s. 175-177.

²⁹³ es-Suyûtî, *Hem'u'l-hevâmi' fî şerhi Cem'i'l-cevâmi'*, III, s. 476.

²⁹⁴ Kehf 8/23.

²⁹⁵ Araf 7/103.

²⁹⁶ Yunus 10/83.

شَيْءٍ لَا تَقُولَنَّ لِشَيْءٍ ayetindeki شَيْءٍ kelimesinin aslı شَيْءٌ dir. Hemze/ء hafifletilmek istendiğinde tıpkı يَاسٍ kelimesinde olduğu gibi elife dönüştürüldükten sonra yâ/ي harfine takdim edilmiştir. مَلَايِهِمْ ve مَلَايِهِمْ مِنْ فِرْعَوْنَ وَمَلَايِهِمْ ve مَلَايِهِمْ ayetlerindeki مَلَايِهِمْ ve مَلَايِهِمْ kelimelerinde zâid olarak gelen elif/ل'ler, izafetten önce vakıf halinde hemzenin varlığına işaret etmektedir. Yâ/ي ise kelimeye zamirin bitişmesi ile hemze/ء'de tahfif yapıldığını göstermektedir.

3.1.1.9. Sonu Tâ-i Marbûta ve Elif-i Maksûre Olmayan Mansub İsimler

İsmin son harfi ta-i marbûta/ة ise fethalı tenvin doğrudan yazılır.

أعطاني والدي هدية قيمة ve اشتري أخي كراسة جميلة

İsim elif-i maksûre/ى ile bitiyorsa ister elif/ل yazılı olsun ister olmasın fethalı tenvin doğrudan yazılır.

مثل : حملت عصاً . ومشيت خطأ .

Fethalı tenvin yukarıda zikredilen harflerden başka ismin sonunda gelen bir harf üzerine konulacak olursa fazladan bir elif/ل yazılır. Bu elife de nasb tenvin elifi denilir.

مكثت في مكة أسبوعاً . ويملك والدي بيتاً واسعاً .

زرت بلدًا بعيداً . وكان عملي إنجازاً كبيراً

3.1.1.10. İçinde Fethalı Hemze Bulunan İsimler

İsimlerin başında ve ortasında ister müfret ister cem'i olsun hemze fetha harekesi aldığı zaman elif/ل eki üzerine yazılır ve söz konusu bu ekin herhangi bir işlevi yoktur. Şekil eki kategorisine girer. Örneğin أَجَلَ، أَبَدَ، تَأَسَّفَ gibi. Sonda olduğu zaman elif/ل üzerine de yazılabilir boşta da yazılabilir; örneğin بَدَأَ، بَدَأَ gibi.

Aynı durum hemze/ء sakın olup kendinden önceki harfin harekesi fetha olduğunda da geçerlidir ve yine hemze/ء elif/ل üzerine yazılır ve bu elif/ل şekil ekidir. Örneğin كَأْسٍ، فَارٍ gibi.

Başta her harekede hemze/ء elif/ل üzerine yazılır. Örneğin أَكَلُ، إِرْتُ، أُمٌ gibi.²⁹⁷

²⁹⁷ Geniş bilgi için bkz: Ziyad, Musid Muhammed, *Kâmûsu'l-ımla*, yy., ts., s. 5-10.

3.1.2. Vav/و

3.1.2.1. Amr/عَمْرُ ve Ömer/عُمَرُ İsimlerinin Ayrımı

Arapçada Amr/عَمْرُ ve Ömer/عُمَرُ isimlerinin harfleri ortaktır. Telaffuz edilirken bir sorun teşkil etmese de bu durum yazı dilinde sıkıntı oluşturabilmektedir. Bu sebeple Amr ismini Ömer isminden ayırt etmek için و/vav eki kullanılır. Bu şekilsel bir ektir, anlamsal bir katkı sağlamaz, yeni bir kelime üretmez veya tasrif yapmaz.

3.1.2.2. Ulû/أُلُو Kelimesi

Sahipler anlamına gelen أُلُو sözcüğünün ikinci harfi olan و/vav eki kelime telaffuz edilirken okunmayan, anlamsal bir etkisi olmayan sembolik bir ektir. Örneğin أُلُو الامر tamlaması okunurken ulû'l-emr diye değil ulu'l-emr diye ilk harfi uzatmadan telaffuz edilir. Aynı şekilde أُلُو isminde eliften sonra yazılan ama okunmayan vav/و da şekil ekleri arasında yer alır.

Aynı şekilde Arapçada uzakta olan âkilleri ifade etme için kullanılan cem'i formundaki işaret ismi olan أُولَئِكَ sözcüğünde bulunan و/vav eki telaffuz edilirken okunmaz, şekilsel olarak var olan bir ektir.

3.1.2.3. İçinde Dammeli Hemze Bulunan İsimler

Ortada ister müfret ister cem'i olsun isimlerde hemze/ء damme harekesi aldığı zaman şeklen vav/و eki üzerine yazılır ve bu vav/و'nun herhangi bir işlevi yoktur. Şekil eki kategorisine girer. Örneğin مَسْئُولٌ gibi. İki harfin bir arada olması hoş karşılanmadığından dolayı söz konusu hemzenin elif-i maksura/ئ üzerine yazılmasını caiz görenlerde vardır.²⁹⁸

3.1.3. Ya/ي

3.1.3.1. İçinde Kesralı Hemze Bulunan İsimler

Ortada ve sonda ister müfret ister cem'i olsun isimlerde hemze/ء kesra harekesi aldığı zaman ya/ي eki üzerine yazılır ve bu ya/ي ekinin herhangi bir işlevi yoktur. Şekil eki

²⁹⁸ Geniş bilgi için bkz: Ziyad, Musid Muhammed, *Kâmûsu'l-ımla*, s. 5-10.

kategorisine girer. Örneğin سَمَّيْ، يَسْمُ gibi. Sonda olduğu zaman /elif üzerine de yazılabilir boşta da yazılabilir; örneğin يَدَاء، يَدَاءُ gibi.²⁹⁹

3.2.Fiil Şekil Ekleri

3.2.1. Elif/ا

3.2.1.1. Mazi Fiil Çoğul Sigasında

Elif/ا eki cemi müzekker zamirine isnad edilen mazi fiillerin cemi gaib ve cemi muhatab kiplerinde fail (vavu'l-cemaa) vav/و'ından sonra yazılır. Bu /elif yazıda var olup telaffuz edilmez. Şeklen bulunmasının sebebi de طالِبوا/ fakültenin öğrencileri ifadesi ile طالِب mazi fiilinin cemisi olan طالِبوا kipini ayırt etmek için sona yazılır.

Örneğin;

وَإِذَا لَفُوا الَّذِينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنَّا³⁰⁰

“İman edenlerle karşılaştıkları zaman, “İnandık” derler.”

كُلَّمَا أَضَاءَ لَهُمْ مَشْنُوًا فِيهِ وَإِذَا أَظْلَمَ عَلَيْهِمْ قَامُوا³⁰¹

“Önlerini her aydınlatışında ışığında yürürler. Karanlık çökünce dikilip kalırlar.”

كُلَّمَا رَأَوْا أَنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا أُعِيدُوا فِيهَا³⁰²

“Oradan her çıkmak istediklerinde, oraya döndürülürler.”

Bu ayetlerde cemaat vavına isnad edilen mazi fiillerin sonunda zâid bir /elif'in bulunduğu görülmektedir. Ancak ³⁰³ وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ وَلَٰكِنْ شُبِّهَ لَهُمْ “Oysa onu öldürmediler ve asmadılar. Fakat onlara öyle gibi gösterildi.” ayetinde olduğu üzere, cemaat vavından sonra mansup muttasıl bir zamirin fiile bitişmesi halinde /elif ziyade edilmez. Ayrıca mansup muttasıl zamir bitişmese de aşağıdaki ayetlerde olduğu gibi, söz konusu /elif'in resmedilmediği bazı mazi fiil örnekleri de bulunmaktadır.³⁰⁴

²⁹⁹ Geniş bilgi için bkz: Ziyad, Musid Muhammed, *Kâmûsu'l-imla*, s. 5-10.

³⁰⁰ Bakara 2/14.

³⁰¹ Bakara 2/20.

³⁰² Secde 32/20.

³⁰³ Nisa 4/157.

³⁰⁴ ed-Dânî, *el-Mukni*, s. 34-35.

فَإِنْ فَاءُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ³⁰⁵

“Eğer (bu süre içinde) dönerlerse, şüphesiz Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.”

لَقَدْ اسْتَكْبَرُوا فِي أَنْفُسِهِمْ وَعَتَوْا عُتُوًّا كَبِيرًا³⁰⁶

“Andolsun, onlar kendi benliklerinde büyüklük tasladılar ve büyük bir taşkınlık gösterdiler.”

وَالَّذِينَ سَعَوْا فِي آيَاتِنَا مُعَاجِزِينَ أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مِنْ رَجْزِ الْيَمِّ³⁰⁷

“Âyetlerimizi geçersiz kılmak için yarışırmasına çaba harcayanlar var ya; işte onlar için elem dolu, çok kötü bir azap vardır.”

3.2.1.2. Muzari Çoğul Sigasındaki Mansup ve Meczum Fiil

Elif/ا eki cemi müzekker zamirine isnad edilen mansup ve meczum muzari fiillerin cemi gaib ve cemi muhatab kiplerinde fail (vavu'l-cemaa) vavından sonra çoğul olduklarını temsil etmek için sonlarına gelir.³⁰⁸ Anlamsal veya çekimsel olarak bir katkısı yoktur bu ekin şekil olarak bu fiillerin çoğulluğunu temsil ederler. Bu /elif yazıda var olup telaffuz edilmez. Örneğin oruç tutarlar, oruç tutuyorlar anlamına gelen تَصُومُونَ fiili sonunu nasb eden أَنْ edatını aldığı sonundaki ن/nun harfi düşer ve çoğulluğunu temsil etme üzere sonuna /elif ekini alır. ³⁰⁹ (وَأَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَكُمْ) Başka bir örnek verecek olursak هم عرب ليعيشوا /يعيشوا في المدينة/Şehirde yaşasınlar anlamındaki ifadesindeki يعيش sözcüğünü birbirinden ayırmak için /elif eki şeklen getirilmiştir.

Örneğin;

فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا وَلَنْ تَفْعَلُوا فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ³¹⁰

“Eğer, yapamazsanız -ki hiçbir zaman yapamayacaksınız- o hâlde yakıtı insanlarla taşlar olan ateşten sakının.”

³⁰⁵ Bakara 2/226.

³⁰⁶ Furkan 25/21.

³⁰⁷ Sebe 34/5.

³⁰⁸ İbn Hâcib, *el-Kâfiye ve 'ş-Şâfiye*, s. 44-46.

³⁰⁹ İbn Hâcib, *el-Kâfiye ve 'ş-Şâfiye*, s. 45; el-Bakara 2/183.

³¹⁰ Bakara 2/24.

لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ³¹¹

“Sevdiğiniz şeylerden Allah yolunda harcamadıkça iyiliğe asla erişemezsiniz. Her ne harcarsanız Allah onu bilir.”

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَى حَتَّى تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ وَلَا جُنُبًا إِلَّا عَابِرِي سَبِيلٍ

حَتَّى تَغْتَسِلُوا³¹²

“Ey iman edenler! Sarhoş iken ne söylediğinizi bilinceye kadar, bir de -yolcu olmanız durumu müstesna- cünüp iken yıkanıncaya kadar namaza yaklaşmayın.”

3.2.1.3. Emir Çoğul Sigasında

Cemi müzekker zamirinden sonra eklenen ve fasl elifi yahut elif-i fârika olarak da adlandırılan bu elifler, söz konusu fiillerden sonra atıf vavının gelmesi halinde ortaya çıkabilecek muhtemel karışıklığı önlemektedir.³¹³ Ayrıca bu elifler, تدعو fiilindeki gibi kelimenin aslından olan و/vav ile تدعوا fiilindeki cemaat vavının birbirinden ayırt edilmesini sağlar. Yine ما غضبوا hem يغفرون ayetinde olduğu gibi munfasıl ve muttasıl zamirler, elif-i fârika sayesinde birbirinden ayrılmış olur. Ancak يعتزلوكم örneğinde olduğu gibi fiilin sonunda mansup muttasıl zamir varsa bu elifler eklenmez.³¹⁴

Örneğin;

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ³¹⁵

“Ey insanlar! Sizi yaratan Rabbinize ibadet edin ...”

احْشُرُوا الَّذِينَ ظَلَمُوا وَأَرْوَاجَهُمْ وَمَا كَانُوا يَعْبُدُونَ³¹⁶

“Zulmedenleri, eşlerini ve Allah’ı bırakıp da tapmakta olduklarını toplayın.”

وَأَبْشُرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ³¹⁷

“Size (dünyada iken) va’dedilmekte olan cennetle sevinin!”

³¹¹ Ali İmran 3/92.

³¹² Nisa 4/43.

³¹³ İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim, Edebü’l-kâtib, thk. Muhammed ed-Dâlî, Müessesetü’r-Risale, Beyrut ts, s. 225.

³¹⁴ el-Eyyûbî, Kitâbu’l-Künnâş fi fenneyi’n-nahvi ve’s-sarf, II, s. 355.

³¹⁵ Bakara 2/21.

³¹⁶ Saffat 37/22.

³¹⁷ Fussilet 41/30.

3.2.1.4. Kur’ân Hattına Özel Müfret Merfu ve Mansup Konumundaki Nakıs Müzari

Cemi müzekker zamiri olmadığı halde و/vav ile biten merfu ya da mansup konumdaki nakıs muzari fiillerin sonundaki zâid elifler de mushaf imlâsına özgü bir yazım şeklidir.³¹⁸ Çekimlerde müzari sigasında sonuna elif/ا eki getirilmez fakat Kur’ân hattına özel çoğul olmadığı halde getirilmiştir. Bu zaid elifler de şekil eki olarak kabul edilebilir.

وَمَا آتَيْتُمْ مِنْ رَبًّا لِيَرْبُؤَا فِي أَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرْبُؤَا عِنْدَ اللَّهِ³¹⁹

“İnsanların malları içinde artsın diye faizle her ne verirsiniz, Allah katında artmaz.”

وَاللَّهُ يَدْعُوا إِلَى دَارِ السَّلَامِ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ³²⁰

“Allah, esenlik yurduna çağırır ve dilediğini doğru yola iletir.”

وَلَكِنْ لِيَبْلُؤَا بَعْضَكُمْ بِبَعْضٍ³²¹

“Fakat sizi birbirinizle denemek için böyle yapıyor.”

وَأَنْ تَتْلُوا الْقُرْآنَ فَمَنْ اهْتَدَىٰ فَإِنَّمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ³²²

“Yine bana, Kur’an’ı okumam emredildi. Artık kim doğru yola girerse yalnız kendisi için girer.”

Bu ayetlerde olduğu gibi, cemi müzekker zamiri dışındaki vavlardan sonra elifin ziyade edilmesi, hareketlerin olmadığı İslam öncesi Arap hattında med harflerinin hareket işlevi görmek üzere kullanılmış olmasına dayandırılmıştır.³²³ Ayrıca bu eliflerin, anlamı ziyadeleştirmek gibi belağî bir gerekçe ile eklenmiş olabileceği ve bu bağlamda وَمَا أَصَابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فِيمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ وَيَعْفُوا عَنْ كَثِيرٍ “Başınıza her ne musibet gelirse, kendi yaptıklarınız yüzündendir. O, yine de çoğunu affeder.”³²⁴ ayetindeki³²⁴ elifin, yüce Allah’ın af ve mağfiretinin bolluğuna delalet ettiği ifade edilmiştir.³²⁵

³¹⁸ ed-Dânî, *el-Mukni*, s. 35.

³¹⁹ Rum 30/39.

³²⁰ Yunus 10/25.

³²¹ Muhammed 47/4.

³²² Neml 27/92.

³²³ ed-Dânî, *el-Muhkem*, s. 176-177.

³²⁴ Şûrâ 42/30.

³²⁵ İsmail, Şaban Muhammed, *Resmü ’l-mushaf ve dabtuhû beyne ’t-tevkîfî ve ’l-istilâhâtî ’l-hadîse*, Dâru’s-Selâm, Kahire 1433/2012, s.72.

3.2.1.5. Kur'ân Hattına Özel Bazı Bazı Fiillerin Muzari Kalıpları

Fiillerden ise iki yerde zikredilen جاء fiili; aynı fiilin farklı muzari kalıplarında gelen أَفَلَمْ يَأْسُوا fiilleri ve وَلَا أَوْضَعُوا, لَا أَذْبَحَنَّهُ fiillerinde görülmektedir:

وَجَاءَ بِالنَّبِيِّينَ وَالشُّهَدَاءِ وَقُضِيَ بَيْنَهُم بِالْحَقِّ³²⁶
“Peygamberler ve şahitler getirilir ve aralarında hakkaniyetle hüküm verilir.”

وَجَاءَ يَوْمَئِذٍ بِجَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ يَتَذَكَّرُ الْإِنْسَانُ وَأَنَّى لَهُ الذِّكْرَى³²⁷
“O gün cehennem getirilir, insan yaptıklarını birer birer hatırlar. Fakat bu hatırlamanın ne faydası var!”

وَلَا تَأْيَاسُوا مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِنَّهُ لَا يَأْيَاسُ مِنْ رَوْحِ اللَّهِ³²⁸
“Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü kâfirler topluluğundan başkası Allah'ın rahmetinden ümit kesmez.”

أَفَلَمْ يَأْيَاسِ الَّذِينَ آمَنُوا أَن لَوْ يَشَاءُ اللَّهُ لَهْدَى النَّاسَ جَمِيعًا³²⁹
“İman edenler hâla bilmediler mi ki, Allah dileseydi bütün insanları hidayete erdirirdi?”

لَا عَذَابَ عَذَابًا شَدِيدًا أَوْ لَا أَذْبَحَنَّهُ أَوْ لَيَأْتِيَنِّي بِسُلْطَانٍ مُّبِينٍ³³⁰
“Ya bana (mazeretini gösteren) apaçık bir delil getirecek ya da onun canını iyice yakacağım yahut onu boğazlayacağım!”

وَلَا أَوْضَعُوا خِلَافَكُمْ يَبْغُونَكُمُ الْفِتْنَةَ³³¹
“... ve mutlaka fitne çıkarmak isteyerek aranızda koşarlardı.”

Bu ayetlerde geçen fiiller لَا يَأْيَاسُوا, لَا يَأْيَاسُ ve أَفَلَمْ يَأْيَاسِ şeklinde okundukları halde asıllarına riayeten yâ'dan önceki /elifin varlığı yazımda muhafaza edilmiştir. Bu durum asla işaret etmek üzere kelimenin telaffuzunda bir tahfif yapıldığını göstermektedir. Benzer durum, وَجَاءَ يَوْمَئِذٍ بِجَهَنَّمَ ve وَجَاءَ بِالنَّبِيِّينَ وَالشُّهَدَاءِ ayetlerindeki جاء fiillerinin yazımında da görülmektedir. Zira bu fiilin aslı, جاء iken telaffuz kolaylığı için hemze, ibdal yoluyla جاء

³²⁶ Zümer 39/69.

³²⁷ Fecr 89/23.

³²⁸ Yusuf 12/87.

³²⁹ Ra'd 13/31.

³³⁰ Neml 27/21.

³³¹ Tevbe 9/47.

şeklinde elife dönüştürülmüş, ي/yâ harfine takdim edilmesi ile de جاي şeklini almıştır. Tevbe suresinde geçen وَلَا أُضْعَوُا ifadesi, bazı mushaflarda وَلَا أُضْعَوُا şeklinde /elifsiz yazılmasına karşın Neml suresinde geçen لَا أُذْبَحْنَهُ ifadesinin /elif le yazılmasında ittifak olduğu görülmektedir.³³²

Kur'ân hattına özel yazılan bazı harflerin Mushaflarda varlığı hakkında şöyle bir yorum getirilebilir: Kur'ân toplanarak istinsah edildiği dönemlerde henüz Arap yazısı gelişmemişti. Kur'ân'ı koruma amacına yönelik belki de ilk defa bu kadar yazıyı içerisinde barındıran bir kitap meydana getirmiştir. Dolayısıyla katiplerin yazı tecrübeleri azdı. Bir de katiplerden bazılarının Süryanî asıllı olup Kur'ânı imla ederken Süryanicedeki şekliyle yazdıkları söylenilmektedir. Bilahare Müslümanlar ilk nüshaya saygılarından dolayı aynı şekilde çoğaltarak günümüze kadar bu haliyle gelmesini sağlamışlardır. Nitekim günümüzde asla uygun olarak değil de modern imla kurallarına göre yazarlar da bulunmaktadır³³³.

يَا بَنِي إِدْهَبُوا فَتَحَسَّسُوا مِنْ يُوسُفَ وَأَخِيهِ وَلَا تَيَاسُوا مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِنَّهُ لَا يَيَاسُ مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ³³⁴

لَا عَذْبَنَهُ عَذَابًا شَدِيدًا أَوْ لَا أُذْبَحْنَهُ أَوْ لِيَأْتِيَنَّ بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ³³⁵
وَأَشْرَقَتِ الْأَرْضُ بِنُورِ رَبِّهَا وَوُضِعَ الْكِتَابُ وَجِيءَ بِالنَّبِيِّينَ³³⁶
لَوْ خَرَجُوا فِيكُمْ مَا زَادُوكُمْ إِلَّا خَبَالًا وَلَا أُضْعَوُا خَلَائِكُمْ يَبْعُوثُكُمْ الْفِتْنَةَ³³⁷

3.2.1.6. İçinde Fethalı Hemze Bulunan Fiiller

Başta, ortada ve sonda, mazi, müzari ve emir fiillerde hemze fetha harekesi aldığı ve kat'ı hemzesi olması durumunda elif/ا eki üzerine yazılır. Aynı şekilde ortada ve sonda hemze sakin olup kendinden önceki harfin harekesi fetha olursa hemze şeklen elif üzerine yazılır. Bu elifin herhangi bir işlevi yoktur. Örneğin أَكَلْ - يَأْكُلْ - أَنْصَرْ , أَحْسَنْ , ابْدَأْ gibi.³³⁸

³³² İbn Necâh, *Muhtasaru't-tebyîn li-hicâi't-tenzîl*, II, s. 379-380.

³³³ Örnek olarak bk. <http://www.islam4u.com> Erişim: 10.07.2021; <http://quran.ksu.edu.sa/tafseer> Erişim: 10.07.2021.

³³⁴ Yusuf 12/87.

³³⁵ Neml 27/21.

³³⁶ Zümer 39/69.

³³⁷ Tevbe. 9/47.

³³⁸ Geniş bilgi için bkz: Ziyad, Musid Muhammed, *Kâmûsu'l-ımla*, s. 5-10.

3.2.2. Nun/ن – Nun-u Vikaye

Fiiller muttasıl mütekellim zamir olan ي ile birleştğinde fiil ile zamir arasında bir ن/nun eki gelir³³⁹ ve bu ek anlamsal veya çekimsel bir işlevi olmaksızın fiil ile zamir arasında köprü gibi bağlayıcılık rolü üstlenir. Bu eke nun-u vikaye denir. Örneğin ‘bana ikram etti’ ifadesi ن/nun eki sayesinde ‘اَكْرَمَنِي’ şeklinde Arapçada tek kelime halinde ifade edilir.³⁴⁰

3.2.3. Vav/و

3.2.3.1. İçinde Dammeli Hemze Bulunan Fiiller

Mazi, müzari ve emir fiillerinin ortasındaki hemze damme harekesi aldığında şeklen و/vav eki üzerine yazılır ve bu vavın herhangi bir işlevi yoktur. Şekil eki kategorisine girer. Örneğin يَفْرُؤُونَ, رَوْفٌ gibi. يَفْرُؤُونَ fiilindeki hemzenin ى şeklinde yazıldığı da vakidir. Sonda olduğu zaman elif üzerine de yazılabilir boşta da yazılabilir; örneğin بَدَأَ, بَدَأَ gibi.³⁴¹

³³⁹ İbn Hâcib, *el-Kâfiye ve 'ş-Şâfiye*, s. 33; el-Ğalâyînî, *Câmiu'd-durûsi'l-Arabiyye*, s. 95.

³⁴⁰ el-Ğalâyînî, *Câmiu'd-durûsi'l-Arabiyye*, s. 95.

³⁴¹ Geniş bilgi için bkz: Ziyad, Musid Muhammed, *Kâmûsu 'l-ımla*, s. 5.

SONUÇ

Dilbilimciler büyük dillerin zaman içinde meydana gelen olaylar ve ortaya çıkan yenilikler için kendi bünyesinde yeni kavramlar türetme imkanına sahip olduklarını belirtmişlerdir. Dünyanın önemli dillerinden kabul edilen Arap dili de kendine has söz varlığını geliştirme yollarına sahiptir. Söz varlığını geliştirmeyi sağlayan yollardan olan istikak bu işlevi ekler sayesinde yerine getirir. Dilde türetim ve çekim, dillere canlılık ve geniş kullanım alanı sunan unsurlardır. Bu sebeple türetim ve çekim için gerekli olan ekler de diller için önemli olmaktadır. Toplumda yeni düşünceler ve olaylar meydana geldikçe diller de bu değişimlerden etkilenir ve bu durum dilde kökler ve eklerin farklı kombinasyonlarla bir araya gelip çeşitli biçimlerde kullanılıp yeni kavramlar türemesine neden olur. Bir dilde kelime sayısı arttıkça o dili konuşanların düşünce dünyası da genişir. Yeni sözcükler üretmek, sözcüklere işlevlik sağlamak dillerin söz varlığını geliştirir. Dolayısıyla dillere bu şekilde katkı sağlayan eklerin tespiti söz konusu diller için önem arz etmektedir.

Bu çalışma ile daha önce tespit edilmemiş olan Arapçanın ekleri tespit edilmiştir. Çalışma Türkçe kaynak alınarak yapılmıştır fakat dillerin yapılarındaki farklılıktan dolayı ek tasnifinde ve türetim yollarında farklılıklar olmuştur. Çalışma sonunda Arapçanın eklerine dair şu özellikleri ifade edebilmek mümkündür; bükümlü bir dil olan Arapça, eklerini sözcüğün başına(افعل), ortasına(فَاعِل) ve sonuna(فَعْلَة) alabildiği; Arapçada farklı olarak cinsiyet ve belirlilik ek kategorisinde ekin olduğu; Arapçanın sayı kategorisinde tekil, ikil ve çoğul olmak üzere üçlü sistem çekim eki olduğu ve çoğul kategorisininin oldukça çeşitli olduğu; Arapçada harf-i cer ve irab yani hareke ile hal durumlarının elde edildiği; kelimelerin türetiminin ve çekimlerinin sülasi mücerred, sülasi mezid, rubai mücerred ve rubai mezid olmak üzere dört çeşit kelime kökü üzerine yapıldığı; Arapçanın ek atarak ve kendi içinde eklerin yerini değiştirerek türetim ve çekim yapabildiği; Arapçada ön ek, orta ek/iç ek ve son ek olmak üzere üçlü ek sisteminin olduğu; Arapçada eklerde ortaklığın söz konusu olduğu örneğin /elif eki bir isme de gelebilir bir fiile de gelebilir fakat bu eklerdeki ortaklık aynı işleve sahip olduğunu göstermez; ekler tespit edildikçe ekin geldiği yerin işlevini etkilediği fiillerin sonuna gelen çekim eklerinin şahıs eki görevi gördüğü başına gelen çekim eklerinin ise kip eki görevi gördüğü; Arapçada harf tekrarının da türetim veya çekim eki olduğu tespit edilmiştir.

Yine çalışma sonucunda Arapçada bulunan isim yapım ekleri; /elif, ة/ta, م/mim, ن/nun, و/vav, ي/ya, şedde, fiil yapım ekleri; /elif, ب/ba, ت/ta, ما/ma, ن/nun, ayne'l fiil harfinin tekrarı, س/sin, şedde, و/vav, ي/ya, isim çekim ekleri; /elif, ء/hemze, ء/elif-i memdude, ي/elif-i maksura, ة/ta, ل/lam, م/mim, ن/nun, şeddeli nun/نْ, şedde, و/vav, ي/ya, fiil çekim ekleri; /elif, ت/ta, ن/nun, م/mim, ن/nun, şeddeli nun/نْ, و/vav, ي/ya, isim şekil ekleri; /elif, و/vav, ي/ya fiil şekil ekleri; /elif, ن/nun و/vav olarak sıralanabilir. Bu ekler kimi zaman beraber ikili üçlü halde de kullanılabilir. İsimlerde en çok kullanılan yapım eklerin /elif ve م/mim olduğu ve bu eklerle üretilen isimlerin çoğunlukla mastar, fâil, meful anlamı taşıyan isimler türettiği; fiillerde en çok kullanılan yapım ekinin de /elif olduğu ve teaddî, mübalağa, mutavaat gibi anlamlar taşıyan fiiller türetebildiği; isim çekim eklerindeki yoğunluğun da yine /elif eki üzerinde olduğu ve genellikle çoğulluk eki olarak kullanıldığı; fiillerdeki çekim eklerinde de yoğunluğun /elif eki üzerinde olduğu ve kip ve şahıs eki olarak çoğunlukla kullanıldığı; şekil eklerinde de yoğunluğun yine /elif eki üzerinde olduğu ulaştığımız sonuçlardandır.

Yazı dilinde var olup telaffuzda veya manada herhangi bir yeri olmayan ve isimlendirilmeyen şekil eklerinin müstakil bir çalışmaya konu olabileceği kanaatindeyiz. Üretime müsait bir dil olan Arapçanın eklerini bir çalışmada ifade etmek mümkün değildir. Bu sebeple her ekin müstakil bir çalışmaya konu olabileceği önerisinde bulunabiliriz.

KAYNAKÇA

- Abdu'l-Ğanî, Eymen Emîn, *es-Sarfu'l-kâfi*, Dâru't-Tevfikîyye li't-Turâs, Kahire 2007.
- _____, Eymen Emîn, *en-Nahvu'l-kâfi*, Daru't-Tevfikîyye li't-Turas, Kâhire 2010.
- Abdulhamîd, Muhammed Muhyiddîn, *Şerhu İbn Akîl alâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, Mektebu'l-Asriyye, Beyrut 2018.
- Abdullah, İbrahim Muhammed, *Mebâhis fî il'mi's-sarf*, Dâru's-Saadeddîn 1419/1999, 1.Baskı.
- Abdurrezzâk, Hatîce, *Ebniyetu's-sarf fî Kitâbi Sîbeveyh*, Mektebetu'n-Nahda, Bağdat 1385/1975, 1.Baskı
- Abdurrahman, Fâtima, *Mebâdiu's-sarf li't-Tayyib el-Mehâcî*, Vahrân Üniversitesi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Cezayir 2005.
- Aksan, Doğan, *Türkçe'nin Gücü*, Bilgi Yayıncılık, İstanbul 2003.
- Akyüz, Vecdi, *Arapça'da Sayılar*, Kitabevi, İstanbul 1998.
- Alp, Musa-Doğan, Ahmet, *Arap Dilinde Çoğullar Sözlüğü*, Bizim Büro Matbaacılık ve Basımevi, Ankara ts.
- Aydın, Nazif, *Sümerce Dilbilgisi*, Tekin Grafik Ofset Matbaacılık, Antalya 2000.
- Çağmar, M. Edip, *Alıştırmalarla Sarf Arapça Dilbilgisi*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2018.
- Çakır, Mehmet, *Arapça'da Kelime Yapısı*, Özkan Matbaası Ankara 1999.
- Çörtü, Mustafa Meral, *Arapça Dilbilgisi (Sarf)*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2014.
- ed-Dahdâh, Ebû Faris, *Şerhu'l-Elfiyyeti İbn Mâlik*, Mektebetu'l-Ubeykân, Riyad 2004.
- ed-Dânî, Ebû Amr Osman b. Saîd, *el-Mukni fî resmi mesâhifi'l-emsâr*, thk. Muhammed Sadık Kamhavî, Mektebetü'l-Küllîyyâti'l-Ezheriyye, Kahire ts.
- _____, Ebû Amr Osman b. Saîd, *el-Muhkem fî ilmi nakti'l-mesahif*, thk. Azze Hasan, Dâru'l-Fikr, Dimeşk 1997.
- el-Antâkî, Muhammed, *el-Minhâc fî'l-kavâid ve'l-i'rab*, Daru'l-Hadîs, Kahire 2016.
- El-Battât, Hânî, el-Levâhiki't-Tarîfiyye fî'l-Arabiyye, *Mecelletü'l-Akademîyye*, 5/15, ss. 127-138, Amerika 2014.

- el-Cârim, Ali-Emin, Mustafa, *en-Nahvu 'l-vâdih*, Mektebetu Dâri'l-Fecr, Beyrut 2014.
- el-Cevcerî, Muhammed b. Abdi'l-Munim, *Şerhu Şuzûri 'z-Zeheb*, nşr. Nuvvâf b. Cezâi'l-Hârisî, Câmîatu'l-İslamîyye, Medînetu'l-Münevvere 2004.
- el-Enbârî, Ebu'l-Berekât, *Kitabu'l-insaf fî mesâili'l-hilâfi beyne'n-nahviyyîn ve'l-basriyyîn ve'l-kûfiyyîn*, el-Mektebetu'l-Asriyye, Beyrut 1424/2003.
- el-Esterâbâdî, Râdî, *Şerhu Şâfiyetü İbn Hâcib*, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrut 1395/1975.
- el-Eyyûbî, Ali, *Kitâbu'l-Künnâş fî fenneyi'n-nahvi ve's-sarf*, thk. Riyad b. Hasan el-Havvâm, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut 1425/2004.
- el-Ferâhidî, Halîl b. Ahmed, *el-Cumel fî'n-Nahv*, thk. Dr. Fahreddîn Kabâve, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1405/1975.
- el-Ğalâyînî, Mustafa, *Câmiu'd-durûsi'l-Arabiyye*, Daru'l-Hadîs, Kâhire 2005.
- el-Hâşimî, Ahmed, *el-Kavâidu'l-esâsiyye li'l-luğati'l-Arabiyye*, Dâru'l-Fikr, Beyrut h. 1354.
- _____, Ahmed, *el-Kavâidu'l-Esâsiyye li'l-Luğati'l-Arabiyye*, Dâru'l-Marife, Beyrut 2015.
- el-Hatîb, Abdullatîf b. Muhammed, *el-Mustaksâ fî 'İlmi's-sarf*, Dâru'l-Urûbiye, Kuveyt 1424/2003.
- el-İşbîlî, Ali b. Usfûr, *Şerhu Cumelu'z-Zeccâcî*, haz. Dr. Râmîl Bedî Yakûb, Dâru'l-Mektebeü'l-İlmiyye, Beyrut 1419/1998.
- 'Eid, Muhammed, *en-Nahvu'l-musaffâ*, Mektebetü's-Şebâb, Kahire 2009.
- Elmasoğlu, İsmail, *Arap Dilinde Cemiler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2006.
- el-Mîlânî, Bedreddin Muhammed b. Abdirrahîm b. el-Hüseyn el-Ömerî, *Şerhu'l-muğnî*, thk. Muhammed Târik Mağribiyye, Mektebetu'l-İrşâd, İstanbul 2017.
- el-Müberred, Ebu'l-Abbas Muhammed b. Yezîd, *el-Muktedab*, thk. Muhammed Abdulhâlîk, Metâbiu'l-İhramu't-Ticariyye, Kâhire 1415/1994.
- Emîn, Muhammed Şevkî, *Kitâbu'l-elfâz ve'l-esâlib*, el-Hey'etü'l-Amme li Şuûni'l-Metâbiu'l-Emiriyye, Kahire 1405/1985.

- Erdem, Mevlüt, “Türkçede Çekim ve Yapım Eklerinin Özellikleri ve Sınırları”, *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 58, ss.71-90, Kazakistan 2011.
- Ergin, Muharrem, *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Basın Yayın, İstanbul 2009.
- Esmer, Râcî, *el-Mu’cemu’l-mufasssal Fî İlmu’s-sarf*, Daru’l-Kutubu’l-İlmiyye, Beyrut 1418/1997.
- es-Sâmerrâî, Fadıl Salih, *Belâgatü’l-kelime fi’t-ta’bîri’l-Kur’ânî*, Kahire 1427/2006.
- _____, Fâdıl Sâlih, *Maâni’l-ebniyeti fi’l-Arabiyye*, Dâru Ammâr, Ürdün 2007.
- _____, Fâdıl Salih, *es-Sarfu’l-Arabî Ahkâm ve Meân*, Dâru İbn Kesîr, Beyrut 2013.
- es-Seyyid Fâdî, *Mecmûatu’n-nahv*, Mektebetü’l-İrşad, İstanbul 2017.
- _____, Fâdî, *Mecmûatu’s-sarf*, Mektebetü’l-İrşad, İstanbul 2017.
- es-Sıkkîlî, İbnu’l-Kattâ‘, *Ebniyetu’l-esmâ ve’l-efâl ve’l-mesâdir*, thk. Ahmed Muhammed Abdu’l-Dâim, Matbaatu Dâru’l-Kutubi’l-Misriyye, Kahire 1999.
- es-Sîrâfî, Ebû Saîd, *Şerhu Kitâbi Sibeveyh*, thk. Ahmed Hasan Mehdili, Dâru’l-Kütubi’l-İlmiyye, Beyrut 2008.
- es-Suyûtî, Ebu’l-Fadl Celâleddin Abdurrahman b. Ebi Bekr, *Hem’u’l-hevâmi’ fi şerhi Cem’i’l-cevâmi’*, thk. Ahmed Şemseddin, Dâru’l-Kütubi’l-İlmiyye, Beyrut 1998.
- eş-Şertûnî, Reşîd, *Mebâdiü’l-Arabiyye fi’s-sarf ve’n-nahv*, Matbaatu’l-Kâsûlîkiyye, Beyrut 1942.
- Ettafeyyîş, Muhammed b. Yusuf, *el-Kâfî fi’t-tasrîf*, thk. Âişe Yetû, 1.Baskı, 1433/2012.
- ez-Zerkeşî, Bedruddîn Muhammed b. Abdullah, *el-Burhân fî ulûmi’l-Kur’ân*, thk. Muhammed Ebu’l-Fadl İbrahim, Dâru’t-Türâs, Kahire 1984.
- Fâdıl, Zeydûn, Usûlü Bünyeti damâiri’r-raf, *Mecelletü kulliyeti’l-Ulumu’l İslamiyye*, 19, ss. 2-30.
- Güler, İsmail v.dğr., *İslam Medeniyetinde Dil İlimleri*, İsam Yayınları, İstanbul 2015.
- Günday, Hüseyin-Şahin, Şener, *Arapça Dilbilgisi Sarf Bilgisi*, Alfa Basım Yayın, İstanbul 2018.
- Gündüzöz, Soner, *Arapçanın Söz Varlığı*, Grafiker Yayınları, Ankara 2015.
- Hasan, Abbâs, *en-Nahfu’l-vâfî*, Dâru’l-Marife, Kahire 1974.

_____, Abbâs, *en-Nahvu 'l-vâfî*, Daru'l-Maârif, Kahire ts.

Hatipoğlu, Vecihe, *Türkçenin Ekleri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1981.

İbn Âşûr, Muhammed Tâhir, *Tefsîru't-tahrîr ve't-tenvîr*, ed-Dâru't-Tûnusîyye, Tunus 1984.

İbn Dureyd, Ebû Bekr Muhammed, *el-İştikâk*, Mektebetü'l-Hanci, Kahire ts.

İbn Hâcib, Ebû Amr Cemâlüddîn Osman, *eş-Şâfiye fî 'İlmi's-sarf*, thk. Hasan Ahmed, el-Mektebetü'l-Mekkiyye, Mekke 1435/2014.

_____, Ebû Amr Cemâlüddîn Osman, *el-Kâfiye fî 'İlmi'n-nahv ve eş-Şâfiye fî 'İlmi't-tasrîf ve 'l-hat*, thk. Sâlih Abdulazîm, Mektebeü'l-Edeb, Kahire h. 646.

İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim, *Edebü'l-kâtib*, thk. Muhammed ed-Dâlî, Müessesetü'r-Risale, Beyrut ts.

İbnu'l-Kûtiyye, Ebû Bekr Muhammed, *Kitâbu'l-efâl*, thk. Ali Fûde, Mektebetü'l-Hancî, Kahire 1471/1952.

İbn Malik, Muhammed b. Abdillâh et-Tâî, *Şerhu't-teshîl*, thk. Abdurrahman es-Seyyid – Muhammed el-Mahtûn, Merkezu'l-İlmiyye, Suudi Arabistan 1410/1990.

İbn Necâh, Ebû Davud Süleyman, *Muhtasaru't-tebyîn li-hicâi't-tenzîl*, thk. Ahmed b. Muammer Şerşâl, Riyad 1423/2002.

İbn Vesîk, el-Endelüsî, *el-Câmi limâ yuhtâcu ileyhi min resmi'l-mushaf*, thk. Ğânim Kaddûrî Hamed, Dâru'l-Enbâr, Bağdat 1408/1988.

İbn Yaîş, Ebu'l-Bekâ Muvaffakuddîn Yaîş b. Alî, *Şerhu'l-Mufasssal, İdâratu't-Tibâati'l-Munîriyye*, Mısır ts.

İbnu's-Serrâc, Ebû Bekr Muhammed b. Sehl el-Bağdâdî, *el-Usûl fî'n-nahv*, thk. Abdulhüseyn el-Fetlî, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut 1405/1975.

İsmail, Şaban Muhammed, *Resmü'l-mushaf ve dabtuhû beyne't-tevkîfi ve 'l-istilâhâti'l-hadîse*, Dâru's-Selâm, Kahire 1433/2012.

Kabâve, Fahreddîn, *'İlmu's-sarf et-tasrîfu'l-müşterake Tasrîfu'l-esmâ ve 'l-ef'âl*, Mektebetü'l-Lübnân, Lübnan 2012.

Maksudoğlu, Mehmet, *Arapça Dilbilgisi*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1969.

- Mîsâ, Mâhâmâ Lutfî, *Dirâsetu Ebniyeti 'l-masâdir fî Sûreti Yunus*, Câmiatu'l-Medîneti'l-Âlemiyye, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Malezya 2011.
- Nâsîf, Hanefî vd., *ed-Durûsu 'n-nahviyye*, Dâru Îlâfî'd-Duveliyye, Kuveyt 2006.
- Ömer, Ahmed Muhtar vd., *en-Nahvu 'l-esâsî*, Dâru'l-Selâsil, Kuveyt 1994.
- Paksu, Ömer Faruk, *Arap Dilinin Temel Kâideleri*, Kahramanmaraş 2017.
- Sâdûk Masliyeh, Irak Halk Dilinde Dört Türkçe Son Ek -Li, -Lik, Siz, -Çi, çev. Halim Öznurhan, *Bilimname Dergisi*, I/IV, ss. 133-141, Kayseri 2004.
- Sîbeveyhi, Ebû Bişr, Amr b. Osmân b. Kanber, *el-Kitâb*, thk. Abdus's-Selâm Muhammed Hârûn, Dâru'l-Cîl, Beyrût ts. 1.Baskı.
- Sönmez, İlhamî, *Kur'an-ı Kerim'deki Örnekler Çerçevesinde Arap Gramerinde Sıfat-ı Müşebbeheler ve Mübalağalı İsm-i Failler* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2011.
- Tarabey, Edmâ, *Mu'cemu 'l-cumu' fî 'l-lugati 'l-'Arabiyye*, Mektebetu'l-Lübnan, Beyrut 2002.
- Yılmaz, Nurullah, *Arapça'da İsimler ve İsim Türetme*, Fenomen Yayıncılık, Erzurum 2007.
- Ziyad, Musid Muhammed, *Kâmûsu 'l-ımla*, yy., ts.

İNTERNET ERİŞİMLERİ

- İslam Araştırmaları Merkezi, <http://www.islam4u.com>, Erişim Tarihi: 10.07.2021.
- Kur'ân Tefsirleri, <http://quran.ksu.edu.sa/tafseer>, Erişim Tarihi: 10.07.2021.
- Diyanet Kur'ân Meali, <https://Kur'an.diyaret.gov.tr/mushaf>, Erişim Tarihi: 01.07.2021.